

Ірина Свістельник

КНИГОВИДАННЯ ТА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА

У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

КОНДОР

Главный путь
1944

МІНІСТЕРСТВО УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'Ї,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ірина Свістельник

**КНИГОВИДАННЯ
ТА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА
У ГАЛУЗІ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

Монографія

**Київ
КОНДОР**

2010

УДК [796:050]:655.3.066.13

ББК 75:76.12+76.17я73

С 247

*Рекомендовано до друку вченою радою
Львівського державного університету фізичної культури
(протокол № 1 від 1.11.2009)*

ISBN 978-966-351-317-1

Свістельник І.

С 247 Книговидання та періодична преса у галузі фізичної культури і спорту: [монографія] / Ірина Свістельник. – К.: Кондор, 2010. – 148с. (Серія „Інформаційне забезпечення фізичного виховання, спорту і туризму”).

Рецензенти:

Бріскін Ю. А. – д-р наук з фіз. виховання і спорту, професор, завідувач кафедри теоретико-методичних основ спорту Львівського державного університету фізичної культури;

Огірко І. В. – д-р фіз.-мат. наук, професор кафедри електронних видань Української академії друкарства.

Монографію присвячено питанням формування і розвитку спортивної періодики і книговидання у період з 20-х до початку 90-х років ХХ століття. Виокремлено й ґрунтовно проаналізовано основні етапи формування книговидавничої діяльності галузі фізичної культури і спорту, висвітлено тематику галузевого книговидання, спортивної періодики, описано головні напрямки діяльності видавництва „Фізкультура і спорт” та наукових журналів галузі, показана їх роль у розвитку галузі фізичної культури і спорту.

Для науковців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією галузевої інформації, спортивної книги та періодичних видань.

ББК 75:76.12+76.17я73

ISBN 978-966-351-317-1

© Свістельник І., 2010

© Кондор, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Розвиток книговидання та періодичної преси у 20- 30-х роках ХХ століття	5
РОЗДІЛ 2. Книговидання та періодична преса у 40-х роках	25
РОЗДІЛ 3. Книговидання та періодична преса у 50-х роках	35
РОЗДІЛ 4. Книговидання та періодична преса у 60-х роках	47
РОЗДІЛ 5. Книговидання та періодична преса у 70-х роках	54
РОЗДІЛ 6. Книговидання та періодична преса у 80-х та на початку 90-х років	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	78
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	83
ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК	92
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Спортивна періодика і книговидання, пройшовши складний, але цікавий шлях від часу свого заснування, відіграли важливу роль у формуванні і розвитку фізкультурного руху. Вони були ефективним засобом подання та збереження інформації, розповсюдження фізкультурних знань. Протягом багатьох років спортивні періодичні та книжкові видання розкривали значення фізичної культури і спорту в житті людини, популяризували заняття фізичними вправами, формували потребу в систематичних заняттях фізичною культурою, давали практичні поради та рекомендації.

Як періодика так і книговидання галузі історично були створені для реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту та впливу на свідомість людей, стали дієвим засобом поширення інформації, авторитетною джерельною базою, що відображала поступ галузевої наукової думки, висвітлювала розвиток фізкультурно-спортивного руху, прогресивні наукові ідеї та їх упровадження у спортивну практику.

Кожний пріоритетний напрямок галузі фізичної культури і спорту супроводжувався ідейною, науковою, методичною та організаційною підтримкою спортивних періодичних видань. Ефективність впливу друкованого слова зумовлювало об'єднання інформаційних, пропагандистських та методичних аспектів змісту статей, репортажів, нарисів. Завдяки книговидавничій діяльності галузевого видавництва було створено документальне підґрунтя для спеціальної та загальної фізкультурної освіти, зокрема підручники для ВНЗ фізкультурного профілю, численну спортивну літературу, науково-методичні, довідкові та інформаційні видання.

РОЗДІЛ 1

Розвиток книговидання та періодичної преси у 20-30-х роках ХХ століття

Формування масового фізкультурно-спортивного руху у 20-х роках минулого століття спонукало до створення розвинутої системи засобів масової інформації – галузевих газет, журналів, видавництва, які стали б важливим та ефективним інструментом вирішення завдань розвитку галузі фізичної культури і спорту, фізичного виховання в країні. Створення навчальних і науково-

дослідних інститутів заклало фундамент для наукових досліджень з теорії та методики фізичної культури і спорту. Це вимагало збільшення обсягів не тільки періодичних видань, але й видань навчального та наукового спрямування.

У перші роки після революції 1917 року держава не мала ані потужних видавництв, ані спортивних періодичних видань, які пропагували б усебічний фізичний розвиток та зміцнення здоров'я населення. Література, яка була надрукована до цього часу, мала стихійний характер і була переважно перекладною. З інформаційних джерел відомо, що до революції 1917 року і в Росії, і в Україні виходила спеціалізована спортивна періодика, здійснювалося книгодрукування. Перша спортивна книга з'явилася 1808 року. Це була книга російською мовою з плавання „О первом руководстве по плаванию” (російський переклад 4-го французького видання 1782 року, автор Теневот) [24]. 1912 року був виданий „Первый учебник по легкой атлетике”, автор Б. Б. де-Поллини (рис. 1).

Формування державної політики в галузі фізичної культури і спорту, створення вищих навчальних закладів фізкультурного профілю, пильна увага до розвитку галузевої науки стимулювали

видання книг та масових періодичних видань, що було підпорядковане вирішенню проблем військово-фізичної, професійно-прикладної підготовки населення та завданням виховання фізично здорових молодих людей.

Велику роль у формуванні галузевої преси та видавництва зіграло створення 1923 року Вищої ради фізичної культури (ВРФК) – державного органу, якому було доручено розвивати галузь фізичної культури і спорту. Вже на перших засіданнях ВРФК було наголошено на тому, що ВНЗ фізкультурного профілю, фізкультурним організаціям тощо необхідні навчальні, наукові, науково-популярні та методичні видання, агітки, плакати, які пропагували б фізичну культуру і спорт серед дітей, молоді та дорослого населення.

Рис. 1. Перший підручник з легкої атлетики

На одному з засідань ВРФК (2 жовтня 1923 року) було прийнято рішення об'єднати видавництва невеликих журналів „Известия спорта” та „Физическая культура” і створити одне потужне видавництво галузі [38], яка тільки починала формуватися, з назвою „Физкультура и спорт”

(рис. 2). Окрім того, було вирішено, що всі спортивні видання, які будуть виходити друком у цьому видавництві, будуть мати державну монополію. Першими кроками видавництва було видання щодвотижневого, добре ілюстрованого журналу „Известия физической культуры” – офіційного органу ВРФК. 1924 року у зв’язку з ліквідацією видавництва Центрального управління з військової підготовки населення „Всеобуч” у видавництві „Физкультура и спорт” почали друкувати журнал „Физкультура и спорт” (з 1922, рис. 3) та газету „Красный спорт” (з 1924). Варто відзначити існування двох точок зору на час заснування цього видання. За однією з них вважають, що газету „Красный спорт” видавали з 1924 року, за іншою – з 1933 року, оскільки з 1924 до 1927 року газету друкували як журнал, і тільки 1933 року за рішенням ВРФК розпочали видавати як газету. Нумерацію газети, яка виходила з 30-х років, почали з першого номера, і вона не мала посилок на попередні видання [40].

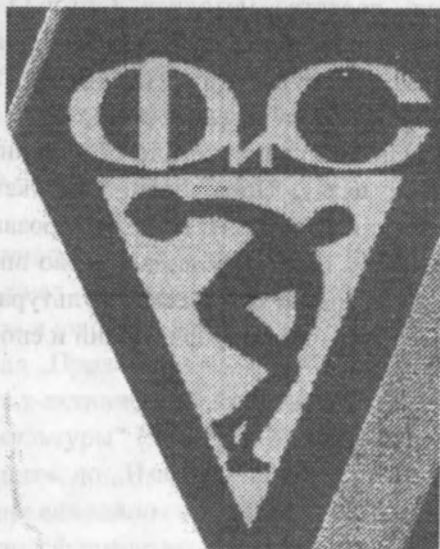

Рис. 2. Емблема видавництва „Физкультура и спорт”

14 травня 1924 року Президія ВРФК прийняла постанову, у якій йшлося про неприпустимість друкування періодичних видань та спеціалізованої літератури у будь-яких інших видавництвах, окрім видавництва Вищої ради фізичної культури „Физкультура и спорт”. У середині 1924 року вийшли друком перші брошури серії „Библиотека физкультуры”, „Физическая культура в клубе”, „Правила соревнований по лыжам, конькам и хоккею”, „Футбол. Правила игры и организация соревнований”, „Физкультура в школе”, „Сборник правил соревнований и программ занятий по водному спорту”, „Легкая атлетика. Организация и проведение соревнований и правил розыгрыша их”, „Руководство по управлению шлюпкой”, перший збірник Державного центрального інституту фізичної культури „Физическая культура в научном освещении” (1924) та ряд монографій, зокрема „Основы физической культуры” (автор В. Є. Ігнат'єв, 1924), „Советская физкультура. Цель, средства, методика” (автор О. О. Зікмунд, 1924), „Физическое воспитание” (автор В. В. Гориневський, 1925), „Физическая культура трудящихся” (автор В. О. Старикова, 1925), „Теория физической культуры” (автор Г. О. Дюпперон, 1925). 1928 року видавництво надрукувало 17 назв книг, 1929 – 54 назви, 1930 року – 201 назву. Провідними чинниками книговидання були мета, завдання та пріоритетні шляхи розвитку галузі фізичної культури і спорту. 1925 року видавництво вперше друкує наукові видання „Педагогика и физическая культура” І. П. Кулжинського та „Гигиена физических упражнений и спорта” В. В. Гориневського.

Рис. 3. Обкладинка журналу
„Физкультура и спорт” № 35 за 1928 рік

Восени 1924 року видавництво „Физкультура и спорт” починає друкувати ще один журнал – видання Всесоюзної шахово-шашкової секції „64. Шахматы и шашки в рабочем клубе” (рис. 4), на початку 1925 року – журнал „Пролетарский спорт” та науково-популярні журнали „Физкульт-активист” (з 1927 до 1931), „Теория и практика физической культуры” (з 1925). Останній журнал перший рік друкували як додаток до „Известий физической культуры” (рис. 4), а з 1926 видання виходило самостійно.

У ці роки вперше було сформовано видавничий план на 1924-1925 роки та прийнято статут, який чітко визначав юридич-

ний статус видавництва. Друкування книг з 1924 року здійснювалося за певними типолого-тематичними напрямками: публіцистична та документально-художня література, популярно-методична література, науково-популярна і теоретична література, підручники й навчальні посібники для ВНЗ фізкультурного профілю, навчально-методична література за видами спорту, офіційна література. 1925 року з'являється ще один напрямок – довідкова література.

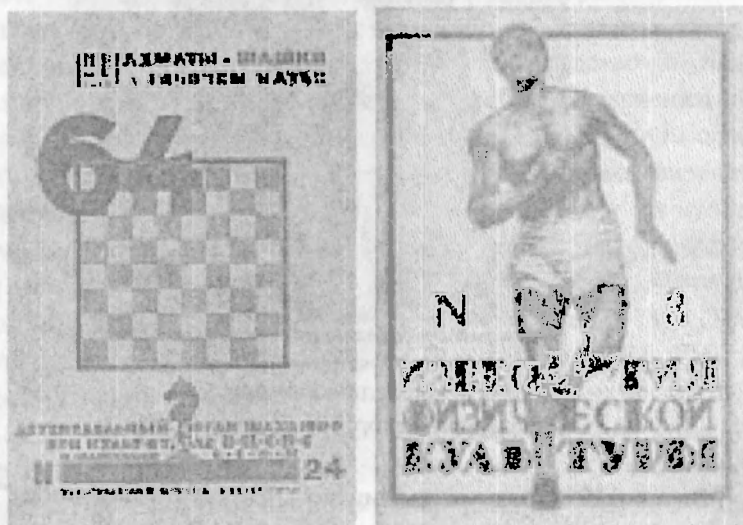

Рис. 4. Обкладинка журналу „64. Шахматы и шашки в рабочем клубе” № 24 за 1925 рік і обкладинка журналу „Известия физической культуры” № 8 за 1924 рік

За період з 1924 до 1930 року вийшли друком шість назв публіцистичної та документально-художньої літератури, 19 назв популярно-методичних книг, вісім назв науково-популярних і теоретичних видань, 26 назв навчально-методичної літератури з

видів спорту, 48 назв офіційної та чотири довідкової літератури. З 1924 до 1930 року видавництво не надрукувало жодного підручника чи навчального посібника для інститутів фізичної культури, а 1927 року видало лише дві назви довідкової літератури (П. Ипполитов „Таблица исчисления очков скоростных соревнований на коньках”; П. Ипполитов „Устройство ледяного катка”) і п’ять назв правил змагань (з велосипедного, мотоциклетного спорту, володіння зброєю, важкої атлетики, ручного м’яча).

Окрім періодики видавництва, у різних містах виходять друком журнали та газети для галузі фізичної культури і спорту, зокрема „Листок шахматного кружка Петрогубкоммуны” (з 1921; 1922 року перейменований на „Шахматный листок”, а з 1931 – „Шахматы в СССР”); „Спорт” (1922–1923); „Известия спорта” (1923); „Известия физической культуры” (1924–1927); „Физическая культура” (1922–1923); „Всемирный турист” (1928–1930); „Турист-активист” (1929–1933); „На суше и на море” (з 1929); „Бюллетень Центрального совета и Московского областного отделения общества пролетарского туризма” (з липня 1930 року — „Бюллетень туриста”) – у Москві; „Всеобуч и спорт” (1922–1924), „Спартак” (1924–1939) – у Ленінграді; журнал „Вестник физической культуры” (1922–1929, з 1930 - „Вісник фізкультури”, з 1931 до 1935 - „Фізкультурник України”, з 1936 до 1941 - „Спорт”) – у Харкові (рис. 5), газета „Красный спорт” (з 1934), – у Києві, „Сабчота физкультура” („Советская физкультура”) – у Тбілісі (1927–1932).

Рис. 5. Журнал „Вестник физической культуры” № 1 за 1927 рік

Основними центрами видавництва спеціалізованої спортивної літератури в Україні були міста Харків і Київ. Варто зазначити, що Харків до 1934 року був столицею УРСР, отже, частину спортивної літератури друкували й там, зокрема у Державному видавництві України, видавництві журналу „Вестник физической культуры”, видавництві „Пролетарий”, „Юный ленинец”. З 1926 року спеціалізовану літературу друкувало видавництво „Физкультура”, яке 1930 року передало свої повноваження державному військово-фізкультурному видавництву „На варті”.

Створення спеціалізованих періодичних видань було вкрай необхідним для розвитку галузі: вони виконували важливі завдання – розповсюдження спеціальної галузевої інформації, висвітлення чітко окресленої проблематики. На сторінках газет і журналів друкують статті про насичене, масштабне фізкультурне

життя в країні, публікують інформацію про змагання з футболу, тенісу, боротьби, важкої атлетики тощо. Варто зауважити, що за відсутності чіткої державної політики та підтримки владних структур журнали 20-х років виникали у державі стихійно і видавали їх недовго. Тільки два журнали – „Теория и практика физической культуры” і „Физкультура и спорт” – виходили (з перервою) впродовж багатьох років.

Незважаючи на перші успішні кроки видавництва „Физкультура и спорт”, йому не вдалося уникнути економічної кризи, що на той час охопила державу: відсутність коштів спонукала редакційний колектив вдатися до об’єднання з іншими видавництвами для друкування журналу „Красный спорт”, журналу „Известия физической культуры” і газети „64”. На засіданні ВРФК 1927 року це питання гостро дискутувалося, оскільки відповідно до статуту тільки видавництву „Физкультура и спорт” були надані всі юридичні права для здійснення та розвитку видавничої діяльності, зокрема видання літератури з фізичної культури і спорту, розповсюдження періодичних видань, надання іншим виданням СРСР літературних, інформаційних та ілюстративних матеріалів, пов’язаних з фізичною культурою та спортом [39].

Попри це у Харкові друкують підручники з окремих видів спорту, зокрема підручники з шахів (Ф. Богатирчук, 1926; Д. Григоренко, 1926; А. Альохін, 1927; М. Присташ, 1929), легкої атлетики (В. Бедункевич, 1927, 1928), гімнастики (П. Франко, 1928), спортивних ігор (В. Блях, 1928; С. Сисоєв, 1928), плавання (В. Бойко, М. Филь, 1928) [4].

Велику роль у популяризації фізичної культури відіграла періодика. У 20-х роках в періодичних виданнях галузі переважала фізкультурна тематика, інформаційні матеріали військово-патріотичного та інтернаціонального характеру. Спорт заперечували як буржуазне явище. Великою мірою це було пов’язане з тим, що після Першої світової війни у світі не визнавали радянсь-

ку державу, зокрема її представництв у міжнародних спортивних федераціях. Різко негативним було ставлення й до Олімпійських ігор. Рекорди та змагання зазнавали нищівної критики з боку щойно започаткованої радянської системи фізкультурного руху. Однак така позиція призводила до того, що підготовленість радянських фізкультурників не відповідала світовому рівню, що робило їх неконкурентноспроможними на міжнародних змаганнях. У цих умовах періодичні видання мали пропагувати фізичну культуру, організовувати фізкультурний рух в країні, адже громадянська війна і міжнародне становище пролетарської держави не давали можливості розгорнути фізкультурну роботу на міжнародному рівні [12].

У 30-х роках ХХ століття різко скоротилася кількість фізкультурно-спортивної періодики. Відбувся процес монополізації друкованих видань партійними органами. Було припинено видання періодичного збірника „В помощь физкультурнику”, з 1932 припинили видавати журнал „Физкульт-активист”. Того ж року заборонили журнал „Физкультура в школе” (його друкували лише два роки – 1930 і 1931), популярний щотижневий журнал „Спартак” (друкували в Ленінграді з 1924 року), припинили діяльність флагмана спортивної преси – науково-популярного журналу „Теория и практика физической культуры” (1925-1931). 1932 року його видавали під назвою „Физкультура и социалистическое строительство”, а з 1933 до 1936 року не видавали взагалі. Журнал „Физкультура и спорт”, що виходив друком з 1928 року щотижнево (52 номери на рік), 1931 року скоротили до 36, 1933 – до 24 номерів на рік [31]. Лише 1937 року ситуація з виданням фізкультурно-спортивної періодики дещо змінилася: збільшилася кількість спортивних газет, відновив роботу журнал „Теория и практика физической культуры” (1937 року було надруковано дев’ять чисел журналу; 1938–1949 роках журнал друкували щомісяця; 1941 року вийшли друком лише перші сім номерів; з 1942 до 1944 років жу-

рнал не видавали) [32]. У країні страшних сталінських репресій відповідно до партійної ідеології коригували й завдання періодики того часу: все підпорядковувалося пропаганді ідеалу нової людини – фізично досконалої, розвинутої та здорової. У цей період найбільшу увагу приділяють розвитку видів спорту, які мають військово-прикладну спрямованість: лижному, стрілецькому, парашутному, вітрильному, кінному, мотоспорту, альпінізму, веслуванню та плаванню. Саме у цей час формується науково-методична література з цих видів спорту. Широко пропагують комплекс „Готов к труду и обороне” („Готовий до праці і оборони” – ГПО), який введено в країні 1931 року, виходять друком невеличкі пізнавально-роз’яснювального характеру брошури та велика кількість плакатів. Характерна особливість пропаганди комплексу ГПО у 30-х роках полягала в тому, що він був частиною громадсько-політичної кампанії в країні.

Журнал „Теория и практика физической культуры”, як і інші видання, отримує вказівки щодо організації та напрямів своєї роботи: всебічно пропагувати наукові основи фізичної культури і спорту; підвищувати рівень спеціальних методичних і технічних знань у фахівців галузі; науково обґрунтовувати теорію і практику фізичної культури. У цей період видання систематично публікує критичні огляди літератури з фізичної культури та спорту, огляди зарубіжних джерел цієї тематики; відіграє організаційну роль у розробці наукових проблем фізичної культури та спорту, задоволенні запитів науково-методичних фахівців галузі; допомагає підвищувати фізкультурно-спортивну освіченість населення. Спеціальну увагу приділяє питанням педагогіки, підготовки та виховання кадрів, методики різних видів спорту. На шпальтах журналу особливе місце відводять статтям, які розробляють питання комплексу ГПО як єдиної системи радянського фізкультурного руху. Статті журналу містять конкретні рекомендації щодо поєднання теорії з практикою, зокрема практичні вказівки для спортсменів щодо

побудови і методики тренувань. До роботи у журналі залучають найкращі наукові кадри: знаних теоретиків і практиків спорту, фізіології, медицини, гігієни, психології, педагогіки, лікувальної фізичної культури.

У 30-ті роки видавництво „Физкультура и спорт” (з 1930 до 1938 року мало назву „Физкультура и туризм”) випустило у світ велику кількість книг (див. додаток), що мали виконувати завдання збільшення масовості спорту, підвищення якості навчально-спортивної роботи, у процесі якої важливою стала фізична підготовка. Виходять друком збірки наукових праць, зокрема „Врачебные исследования физкультурников” (1931), „Здравоохранение и физкультура” (1934), „Физкультура в лечебно-профилактических учреждениях и на производстве” (1934), „Физкультура на производстве” (1934), монографії з питань лікувальної фізичної культури та фізичної культури в санаторіях. Варто зазначити, що саме тоді у фізкультурному русі СРСР почав розвиватися спортивний напрям, а після введення в країні на державному рівні спортивної класифікації з’явилася спеціалізація. Були видані такі книги, як „Массовые развлечения на льду” І. Вонзблейна (1930), „Что такое физическая культура” В. Старикова (1930), „Физическая культура и оборона в СССР” за редакцією Б. О. Кальпуса (1930), „Физическая культура женщины” за редакцією В. В. Гориневського (1931), „Краткое руководство по анатомии и физиологии” О. Н. Крестовнікова, В. П. Турченко (1932), „Плавание, прыжки в воду и водное поло” за редакцією М. О. Бутовича (1934), „Самоучитель шахматной игры” Г. Ден-Гертога і М. Ейве (1935, рис. 6), „Коньки” П. Іполітова (1936, рис. 6); навчальні посібники „Легкая атлетика” за редакцією І. М. Коряковського (1936), „Спортивная травматология (основы)” І. Крячко та А. Ланди (1937), „Врачебный контроль при занятиях физической культурой” за редакцією Е. Ю. Зелісона, О. М. Крестовнікова, В. К. Добровольського (1937), „Спортивный массаж” І. М. Саркізова-Серазіні (1937), підручники „Горно-

лыжный спорт” А. І. Черепанова (1937), „Гимнастика” та „Легкая атлетика” за ред. І. М. Коряковського (1938), „Лижний спорт” за ред. Б. І. Бергмана (1938), „Спортивные игры” за ред. П. Т. Кашуро, „Физиология человека” О. М. Крестовнікова (1938), „Методика физического воспитания в средней и высшей школе” за ред. І. М. Коряковського, „Очерки по истории физической культуры” за ред. Є. М. Петрова (1938), „Научные основы закаливания” І. М. Саркізова-Серазіні, „Анатомия мышечной системы”, складена за записами П. Ф. Лесгафта [41]; навчальні посібники „Основы методики физической культуры” В. В. Беліновича (1939), „Биомеханика физических упражнений” за редакцією Є. О. Котикової, „Техника альпинизма” Л. Гутмана, С. Ходасевича, І. Антоновича, „Гиревой спорт” А. Бухарова; підручники „Гигиена физических упражнений и спорта” В. О. Волжинського, Я. М. Богданова, В. В. Успенського (1939), „Основы врачебного контроля над физкультурой” за редакцією Л. Г. Серкіна (1939), „Спортивные игры” за редакцією М. С. Козлова (1939), „Фехтование и рукопашный бой” (колектив авторів, 1939), „Спортивный массаж и самомассаж” І. М. Саркізова-Серазіні, „Водный туризм” (колектив авторів, 1939), „Мотоспорт” Ф. Борисова (1939), „Современный теннис” С. Теодоронського (1939).

Усі ці видання заклали підґрунтя інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів ВНЗ фізкультурного профілю. Основна діяльність видавництва у передвоєнні роки була підпорядкована проблемам збільшення масовості у спорті, підвищення якості навчальної, спортивної та наукової роботи, спрямованої на покращення фізичної підготовки.

Рис. 6. Книги Г. Ден-Гертога та М. Ейве „Самоучитель шахматной игры” (1935), П. Іполітова „Коньки” (1936)

У середині 1930 років уряд країни офіційно взяв курс на мілітаризацію фізичного виховання і спорту, і за допомогою спортивних товариств та організацій здійснював масову допризовну підготовку молоді. Бокс, стрілецький, кінний, мотоспорт були обов'язковими і мали максимально сприяти загартовуванню молоді.

З 1934 року до книгодрукування літератури фізкультурно-спортивної тематики долучилося київське видавництво „Советское строительство и право”, окремі книги друкували у видавництвах „Радянська школа”, „Медгиз”, „Молодой большевик”, „Украинский рабочий”, „Народный учитель”.

1937 року Всесоюзний комітет у справах з фізичної культури та спорту переглянув перелік і зміст літератури, яку друкувало видавництво „Физкультура и спорт” для здійснення навчального

процесу у ВНЗ фізкультурного профілю. Було визначено, що галузева література повинна виконувати ряд важливих завдань, зокрема пропагувати фізичну культуру і спорт серед населення країни, надавати фізкультурним кадрам важливу наукову та навчальну інформацію; впроваджувати спортивно-технічні та методичні нововведення; аналізувати й передавати досвід, у тому числі з-за кордону; розповсюджувати оригінальні та довідкові матеріали (положення, статuti, правила змагань). Здавалося б, що друк таких видань мав бути однією з найміцніших ланок усієї фізкультурної роботи, але видавнича справа у цьому напрямку здійснювалася не надто плідно. Унаслідок цього кількісні показники та щорічне книгодрукування книжкової продукції для галузі фізичної культури і спорту знижувалися, особливо порівняно з 1929-1930 роками. За окремими напрямками (масова література для сільського населення, підручники для шкіл, ВНЗ, спортивна література з ГПО, масова, художньо-спортивна література, перекладна) відчувалася недостатність накладів, книги друкували лише для бібліотек, які ретельно відслідковували появу таких видань та оперативно комплектували ними свої фонди.

Складалося так, що друк кожної книги спортивної тематики ставав подією [29]. Це було пов'язано ще й з тим, що значна кількість галузевої літератури, виданої за останні десятиліття наприкінці 30-х років, не відповідала вимогам часу, а головне, не мала наукової та навчальної цінності. Виникла потреба [30] у радикальному перегляді всього асортименту навчальної, наукової літератури і поділу його на такі категорії: видання, які повністю застаріли і не відповідають сучасним вимогам (про такі видання необхідно було повідомити громадськість і фахівців галузі, вилучити їх з обігу, а також з фондів бібліотек); видання, які були частково застарілими і якими ще можна користуватися за умови доброго орієнтування в матеріалі або за наявності обґрунтованої рецензії на нього; видання, які мають лише незначні фактичні помилки;

видання повноцінні, які рекомендовані для використання в навчальному, тренувальному, науковому процесах. До виконання такої нелегкої роботи Всесоюзний комітет рекомендував долучити широке коло рецензентів та критиків, і в першу чергу працівників методичних кабінетів науково-дослідних інститутів фізичної культури та кваліфіковані кадри інститутів фізичної культури. Особливою категорією критиків та рецензентів мали стати інструктори, лікарі, фізорги, майстри спорту, провідні науковці.

На початку 1938 року видання книг і журналів для галузі фізичної культури не відповідало вимогам фізкультурно-масового руху в країні. Готові рукописи підручників, навчальних посібників, масової літератури тощо роками лежали у видавництві; журнали, зокрема й щодвотижневі, до читача надходили з запізненням у 2-3 місяця. Тематичні плани видавництва і редакцій журналів формували хаотично [20]. Літературу друкували у вигляді сірих, чорно-білих брошур, а книговидання планували нераціонально: зимою друкували книги для літніх видів спорту, а влітку – для зимових. 1939 року Всесоюзний комітет у справах фізичної культури та спорту розглянув питання про роботу видавництва і викрив чимало недоліків у його роботі, зокрема вказували на відсутність систематичної роботи з кадровим складом, недооцінку значення спеціального рецензування рукописів, незадовільний стан трудової дисципліни, відсутність тематичного плану друкування літератури та вивчення інформаційного попиту фахівців галузі. Було докладено чимало зусиль для вирішення головного завдання видавництва: відповідно до сформованого тематичного плану активно друкувати книжкову продукцію, необхідну галузі.

Видана література мала сприяти підвищенню якості фізкультурно-масової роботи і враховувати численні замовлення фізкультурних організацій (добровільних спортивних товариств, інститутів фізичної культури, спортивних секцій) у галузевих інформаційних ресурсах. План видавництва 1939 року, затверджений Все-

союзним комітетом у справах фізичної культури та спорту, передбачав такий обсяг видавничої діяльності: видання літератури – 323 назви, примірників – 7046,0 тис. [21]. Вперше 1939 року видавництво розпочало друкувати серію брошур під назвою „В помощь колхозному физкультурному кружку”. Особливу увагу приділяли друкуванню серії з 40 невеличких книг „Массовая библиотечка ГТО”. Для спортивного активу були надруковані методичні рекомендації та практичні посібники (25 назв) у вигляді брошур, серед яких: „Водно-моторный спорт”, „Мотоспорт”, „Партерная гимнастика”, „Хоккей”, „Анатомические основы физической культуры”, „Спортивный массаж”, „Владение холодным оружием”. Авторами цих невеличких видань були знані теоретики спорту, провідні спортсмени, майстри спорту. Новинкою 1939 року були вперше видані щорічники „Спорт в СССР” (за 1937 та 1939 роки) і кишеньковий „Календарь-справочник физкультурника” (за 1939 рік). Того ж року вийшли друком матеріали до Всесоюзного дня фізкультурника „Физкультура и спорт в СССР”, книги „Советские штангисты – сильнейшие в мире”, „Футбольный кубок СССР”, „Физическая культура и авиация” [16].

Тематичний план книговидання 1939 року містив сім нових підручників для вищих навчальних закладів фізкультурного профілю та 35 навчальних програм. Крім того, планували надрукувати брошури на такі теми: „Пешие переходы”, „Равновесие”, „Полоса препятствий”, „Конный спорт”, „Парашютизм”, „Альпинизм”, „Планеризм”, „Автомотоспорт”, „Борьба вольного стиля”, „Канадский хоккей”. Туристичну літературу мали представити сімома назвами, а з шахів та шашок надрукувати 14 книг за редакцією найвідоміших grosмейстерів СРСР [22]. У процесі друкування літератури було заплановано покращити роботу самого видавництва: переглянути штат редакційного апарату, оформлення видань, ілюстрацій та оправ. Незважаючи на докладені зусилля, видавництво „Физкультура и спорт” на той період все ще не задовольняло

інформаційні потреби фахівців галузі фізичної культури та спорту, ВНЗ фізкультурного профілю у необхідній літературі: не вистачало масової літератури про комплекс ГПО, впровадження фізичної культури на селі, бракувало літератури з туризму, не було такого виду видання, як фізкультурний плакат.

Загалом з 1930 до 1939 року було видано 104 назви публіцистичних і документально-художніх видань, 155 назв популярно-методичних книг, 30 назв видань науково-популярного характеру, 65 назв підручників і навчальних посібників для ВНЗ фізкультурного профілю, 492 назви за видами спорту, серед яких було 156 назв видань з альпінізму і туризму, 110 назв з хокею і футболу, 40 – з гімнастики, 32 – з лижного спорту, 24 – з легкої атлетики, 7 – з боксу, 9 – з велосипедного спорту, 6 – з волейболу, 14 – з ковзанярського спорту, по 10 назв книг з плавання, 14 – з футболу, по чотири назви книг з вітрильного спорту, боротьби, спортивних ігор, гімнастики та акробатики, по три – із санного спорту, веслування, хокею, мотоспорту, по дві – зі стрибків у воду, баскетболу, водного спорту і по одній назві книг з крокету, стрілецького спорту, ручного м'яча, регбі, водномоторного спорту.

1939 року зазнали певних організаційних і тематичних змін журнали, зокрема провідний журнал галузі „Теория и практика физической культуры”. Варто зазначити, що 30-ті роки змінили тематичне спрямування статей журналу: фізкультурно-масова публіцистика тих років починає набувати рис спортивної публіцистики. Журнал друкує практичні поради, хроніку, відповіді читачам, здійснює критичні огляди навчальних та наукових видань. У № 1 за 1939 рік від імені редакційної колегії було розміщено звернення до читачів із докладним аналізом роботи журналу за попередні роки. Зазначалося, що більшість усіх надрукованих у журналі статей висвітлювали питання методики навчання і тренування у різних видах спорту, а головним чином у легкій атлетиці, боксі, боротьбі, фехтуванні, лижному спорті, футболі. Значну кі-

лькість журнальних сторінок було відведено науковим статтям з лікарського контролю, лікувальної фізичної культури, анатомо-фізіологічних та психологічних досліджень, галузевій бібліографії. У зверненні редакційна колегія аналізувала й недоліки роботи журналу. Не знайшли відображення на шпальтах журналу статті про розвиток таких видів спорту, як автомобільний і мотоспорт, кінний спорт, недостатньо висвітлені були такі важливі види фізичної культури, як гімнастика, плавання, спортивні ігри; поза увагою залишилися організаційні питання фізичної культури, загальна методика та історія фізичної культури. Якість статей необхідно було покращувати в частині практичних висновків та поєднання теорії з практикою. Більшість публікацій відображали теоретичні, а не експериментальні дослідження, науковці дуже мало використовували бібліографічні матеріали, а статті нерідко готували поспіхом. Незважаючи на те, що фізична культура і спорт були забезпечені достатньою науковою базою для проведення серйозних науково-дослідних робіт (науково-дослідні інститути, ВНЗ фізкультурного профілю), не завжди на сторінках журналу численні запитання практиків галузі знаходили науково обґрунтовані відповіді [17].

Наприкінці 30-х у зв'язку з дедалі більшим тиском адміністративно-партійної системи відчутно змінився стиль статей: матеріали набули виразно політичного забарвлення. На перших сторінках журналу друкують політичні статті, в яких партійні події подають через призму фізкультурно-спортивного руху. Статті, присвячені популярним індивідуальним та командним видам спорту, у 1937-1939 роках поступаються місцем інформаційним матеріалам про корисність гранатометання, мото- та автоспорту, фехтування й атлетичних видів спорту.

Відповідним чином змінюється і стилістика спортивних видань. Для виконання поставлених перед ними завдань виданням необхідно було дотримуватися рекомендованого балансу між ви-

світленням тем про рекорди для країни і спорт для армії. Фактично спортивна періодика перетворювалася на засіб підготовки бійців Радянської Армії.

У тих роках на сторінках суспільно-масової газети „Красный спорт” популярними стають такі жанри, як інформаційна нотатка, репортаж, хроніка, фейлетон, звіт, кореспонденція, з’являються також нариси і листування. Бесіди з керівництвом Всесоюзної ради фізичної культури, які передбачали форму діалогу, друкували здебільшого у вигляді монологів. У ті роки практично не висвітлювали такого жанру, як інтерв’ю, а для оформлення тем заголовків та й у самих інформаційних матеріалах застосовували гасла. Окрім того, для більшої виразності ключові слова матеріалів, прізвища героїв публікацій, важливі результати змагань виділяли жирним шрифтом. Для святкових номерів використовували яскраво-червону фарбу; широко цитували лідерів партії, друкували їхні портрети.

Спортивна періодика того часу не раз засвідчувала свою важливу роль у системі друкованої пропаганди радянської влади, швидко реагувала на її директиви і впроваджувала в життя своїми специфічними засобами партійну ідеологію.

РОЗДІЛ 2

Книговидання та періодична преса у 40-х роках

На початку 1940 року в країні вийшли друком 195 книг і брошур (з них 32 національними мовами народів СРСР); видавали три спортивні газети: „Красный спорт”, „Физкультурник Азербайджана”, шахово-шашкову „64” та шість журналів: „Теория и практика физической культуры”, „Физкультура и спорт”, „Гимнастика”, „На суше и на море” (рис. 7), „Спорт” (українською мовою), „Шахматы в СССР” [10].

Книговидання галузевої літератури значно покращилося, чому сприяв і попит на неї.

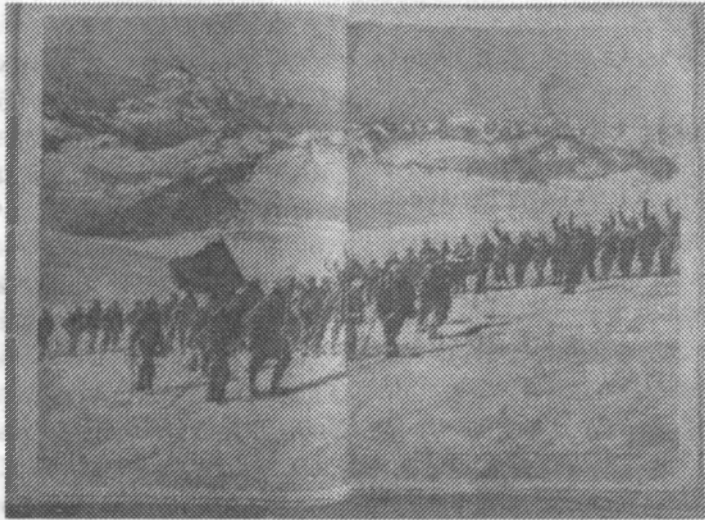

Рис. 7. Журнал для туристів „На суше и на море” № 2 за 1938 рік

До видавництва надходило чимало листів із проханням збільшити наклади й асортимент видань і надсилати, зокрема до бібліотек ВНЗ фізкультурного профілю, програми, правила змагань, книги про кращих спортсменів країни. Але 1940 року видавництво „Физкультура и спорт”, незважаючи на вимоги фахівців не могло забезпечити галузь великими накладками літератури, оскільки не мало достатніх потужностей, якість друкованої продукції була низькою, видання підручників і навчальних посібників для ВНЗ фізкультурного профілю – недостатнім, багато виданих книг і брошур все ще зазнавали серйозної критики. Всесоюзний комітет у справах фізичної культури і спорту в березні 1940 року знову детально вивчав діяльність видавництва. [11]. Причинами недоліків у його роботі було визнано відсутність систематичної роботи з кадровим складом та виховання кваліфікованого авторського колективу, неналежне редагування рукописів та недостатньо кваліфіковане наукове рецензування. Врахувавши усі зауваження,

видавництво у середині 1940 року надрукувало 20 програм для спортивних секцій колективів фізичної культури, підготувало навчальні посібники для них. З комплексу ГПО було видано понад 50 назв книг та брошур загальним накладом мільйон примірників. Значну допомогу видавництву надавали періодичні видання, які друкували навчально-методичні матеріали, здійснювали рекомендації щодо розвитку фізкультурно-масового руху в країні. Зокрема масовий журнал галузі „Фізкультура и спорт” зосередив увагу на виконанні інформаційних запитів фізкультурного активу країни, удосконалював змістове наповнення інформаційних матеріалів, надавав можливість друкуватися молодим науковцям.

Зросла організаційна роль друкованого слова. Редакційні колегії вдалися до роботи з читачами, проводили читацькі конференції, які давали змогу визначати проблеми та отримувати цінні поради не тільки від науковців, але й від практиків. Туристичний журнал „На суше и на море” встановив тісний зв'язок з туристами та альпіністами країни, став для них порадником у виборі туристичних маршрутів, планів мандрівок, надавав консультації щодо використання потрібного туристичного спорядження, активно співпрацював з молодими дописувачами. З 1940 року розпочали видавати газету „Советский туризм и альпинизм” (1940–1941). Ці видання мали велику історичну цінність для дослідників вітчизняного туризму й альпінізму, оскільки основу їхнього змісту складали офіційні документи туристичних організацій, звіти про подорожі, описи туристичних маршрутів та екскурсійних об'єктів, а також рецензії на путівники того часу. Статті цих видань друкували фактичний матеріал з розвитку туристсько-екскурсійної справи, яка активно розвивалася.

1940 року було ретельно переглянуто тематику провідних журналів, їхній профіль, тематичне призначення і чітко визначено вимоги до публікацій у них. Зокрема, журнал „Фізкультура и спорт” мав стати масовим журналом, орієнтованим на широкі

кола фахівців галузі, фізоргів та спортивних активістів. Форма подання інформаційних матеріалів у журналі мала бути цікавою, жвавою, хроніка спортивних подій мала не тільки інформувати читача про результати змагань, але й обґрунтовувати, як краще організувати ці змагання; серед інформаційних матеріалів мав переважати досвід тренувань провідних спортсменів країни та відомих майстрів спорту. Журнал „Гимнастика” мав орієнтуватися на провідних фахівців з гімнастики, сприяти розвитку цього виду спорту; розмішувати на сторінках науково-популярні та методичні статті, обґрунтовувати досвід відомих майстрів спорту. Журналу „Шахматы в СССР” відводили роль академічного журналу, розрахованого на провідних шахістів, кандидатів у майстри спорту, першорозрядників тощо. Особливі вимоги ставили до головного наукового журналу „Теория и практика физической культуры”. Він мав стати науково-методичним періодичним виданням для керівників галузі, працівників комітетів, науково-дослідних інститутів, добровільних спортивних товариств, викладачів середніх і вищих навчальних закладів тощо. Інформаційні матеріали мали відповідати вимогам того часу: вирішувати загальнополітичні питання, розвивати науку про фізичне виховання і спорт, підвищувати наукову активність, надавати методичні рекомендації, обґрунтовувати теоретичні питання і при цьому мати науковий характер. Цільове призначення журналу полягало в науковому інформуванні, популяризації наукових поглядів, публікації результатів професійної і науково-практичної діяльності. Значну роль у пропаганді фізичної культури та спорту мали відігравати центральні спортивні газети, зокрема газета „Красный спорт” як рупор організованого фізкультурно-спортивного руху в країні.

Визначення профілю й цільового призначення періодики значною мірою допомогло уникнути паралелізму в роботі спортивних видань, покращити зміст, значно розширити коло авторів і здійснити важливий крок назустріч теоретикам і практикам галузі,

посилити зв'язок із масовими фізкультурними та спортивними організаціями.

Долучалося до розвитку галузі й видавництво „Фізкультура і спорт”. Наприкінці 1940 року друком вийшли 197 назв інформаційних видань загальним накладом 1,9 млн примірників. Серед них підручники за загальною редакцією М. Г. Озоліна і Г. В. Васильєва „Легкая атлетика”, за загальною редакцією Б. І. Бергмана „Лыжный спорт”, М. Ф. Іваницького „Анатомия человека”, за редакцією К. Т. Булочко „Фехтование и рукопашный бой”; навчальні посібники авторів О. О. Жемчужникова, О. О. Лепорського, Г. П. Поллака „Гигиена, самоконтроль и первая помощь”; за ред. І. М. Коряковського „Методика физического воспитания”; М. О. Бутовича „Плавание”; К. О. Заржецького „Теннис”; М. М. Галковського „Вольная борьба”; книги М. О. Бутовича „Учитесь плавать”; І. В. Вржесневського „Плавание: обучение и подготовка к сдаче норм комплекса ГТО”; М. О. Черевкова, В. В. Арцишевського „Утренняя гимнастика для девушек 14-16 лет”; Є. П. Журавльова, Л. Д. Штакельберга, С. В. Янаніса „Ежедневная гимнастика для мужчин”; М. О. Черевкова, В. В. Арцишевського „Ежедневная гимнастика для подростков 14-16 лет”; М. О. Васютіна „Спортивные праздники школьников”; програми для спортивних секцій колективів фізкультури, правила змагань з боксу, легкої атлетики, велосипедного спорту, веслування, волейболу; програми підготовки інструкторів з видів спорту; таблиці оцінювання результатів з легкої атлетики для дитячо-юнацьких шкіл. 1940 року друком вийшов третій том збірника наукових праць Ленінградського науково-дослідного інституту фізичної культури. Більшість статей, надрукованих у збірнику, датовані 1935-1938 роками. Варто зауважити, що цей том збірника вийшов через чотири роки після видання другого тому.

На початку 1941 року вийшло 328 назв книг. Протягом року було заплановано видати підручники для ВНЗ фізкультурного

профілю з рукопашного бою та фехтування, історії фізичної культури, фізіології людини, гімнастики, лікувальної фізичної культури, боксу, плавання. План друкування цих видань затвердив Все-союзний комітет у справах фізичної культури та спорту як державне замовлення. Тематичний план видавництва передбачав друкування 34 навчально-методичних посібників для інструкторів і викладачів шкіл та колективів фізичної культури. Планували реорганізувати видання правил змагань з видів спорту, видати єдиний Кодекс правил спортивних змагань, спортивні довідники та календарі з провідних видів спорту (футболу, плавання, лижного спорту), велику кількість масової літератури, чимало книг для юнацтва, зокрема серії „Юный турист”, „Юный лыжник”, „Юный пловец”, „Юный легкоатлет”. У планах видавництва було перевидати зібрання творів П. Ф. Лесгафта, вперше надрукувати наукові праці з зарубіжного спортивного досвіду, видати дев'ять книг для туристів і альпіністів, навчально-методичні посібники та агітаційно-пропагандистські плакати. На черзі було видання яскраво оформлених альбомів, зокрема з комплексу ГПО, листівок. Важливим завданням 1941 року вважали поповнення книгами фондів бібліотек ВНЗ.

Але Друга світова війна внесла корективи у роботу видавництва. Припинилося видання журналів „Физкультура и спорт”, „Теория и практика физической культуры”, „Шахматы в СССР”, „На суше и на море”, а також газети „64”. Продовжувала виходити лише газета „Красный спорт” зменшеним накладом (300 тис. примірників), яка стала з 1941 року щотижневою. Видавництво у зв'язку з військовим станом було евакуйоване у м. Томськ, де здійснювало видавничу діяльність для підготовки бійців у системі Всеобучу, а також для фізкультурних організацій (з лижної підготовки, лікувальної фізичної культури, рукопашного бою).

У повоєнні роки швидкий розвиток галузі, нові завдання вимагали вдосконалення спортивної преси та книговидання.

Вперше постало питання пропаганди фізичної культури і спорту. Особливе місце у цій пропаганді належало друкованим виданням. Вважалося, що газета „Советский спорт” (до 1945 року „Красный спорт”, а з 19 березня 1946 року „Советский спорт” [48], видавництво „Физкультура и спорт”, масовий журнал „Физкультура и спорт” (рис. 8), науково-методичний журнал „Теория и практика физической культуры”, друкування яких відновили 1945 року, повинні у своїй діяльності особливу увагу приділяти пропаганді фізичної культури та спорту. Партійно-державна монополія висувала однакові вимоги і до періодичних, і до книжкових видань галузі: високий ідейно-теоретичний рівень, пропагандистська ефективність інформаційного матеріалу, узагальнення та розповсюдження галузевої інформації, систематичне й оперативне її подання, виконання організаторських функцій.

Рис. 8. Журнал „Физкультура и спорт” № 4-5 за 1945 рік

Наголошувалося, що мало друкується інформаційних матеріалів, які популярно розповідають про досягнення спорту та розвиток фізичного виховання; мало інформаційного матеріалу, який у доступній формі висвітлює значення фізичної культури для зміцнення здоров'я людини, роль фізичної культури в організації відпочинку, фізичного виховання в сім'ї, фізичної культури школярів, жінок тощо. На шпальтах спеціалізованих газет і журналів бракувало інформації про спорт для дітей, невеличких розповідей про життя відомих спортсменів, статей, які б розкривали їхні моральні якості та патріотизм. Неабияку роль у наданні такої інформації мали відіграти навчальні та науково-дослідні інститути фізичної культури, оскільки підготувати інформаційні матеріали до друку у таких виданнях могли лише кваліфіковані авторські колективи.

Тими роками більшість статей та інформаційних матеріалів висвітлювали питання медико-біологічних основ фізичної культури, гігієни фізичного виховання. Згодом інформаційні матеріали починають формувати за такими напрямками, як науково-дослідна робота, методи наукових досліджень, організаційні та педагогічні питання фізичного виховання, історія Олімпійських ігор, тренування, техніка, тактика, проблеми юнацького спорту, фізичного виховання молоді, фізіології та спортивної медицини, рекомендації вчених. Акцентують увагу на значенні масових форм фізичної культури для медичної і соціальної профілактики захворювань, зміцнення здоров'я та підвищення працездатності, актуальною стає проблема організації лікарського контролю. На сторінках спортивної періодики активізується науково-теоретична діяльність у напрямку фізичного виховання різних верств населення. Галузеве видавництво друкує спеціалізовані навчальні видання, що висвітлюють методи спортивного тренування, методики психології спорту, наукові основи фізичного виховання дітей,

питання дитячого та юнацького спорту, фізіологічні дослідження, програмно-методичні матеріали.

Протягом 1947-1949 років виходять друком книги І. Л. Майзеліса і М. М. Юдовича „Учебник шахматной игры”; Г. В. Васильєва „Толкание ядра и метание диска” (рис. 9), „Ежедневная гимнастика для мужчин”, О. Д. Новикова „Физическое воспитание” (рис. 10). Загалом з 1940 до 1949 року видавництво „Физкультура и спорт” надрукувало 66 назв публіцистичної та документально-художньої літератури, 89 назв популярно-методичної літератури, 28 назв науково-популярної і теоретичної літератури, 137 назв підручників і навчальних посібників, 70 назв довідкових видань й 214 – офіційної літератури. За видами спорту було видано 310 назв книг, зокрема 67 назв з лижного спорту, 37 – з легкої атлетики, 40 – з гімнастики, 31 – з футболу, 23 – з шахів і шашок, 20 – з фехтування, 16 – з плавання, 11 – з альпінізму і туризму, дев’ять назв з боксу, вісім – з мотоспорту, п’ять – з тенісу, по чотири – з автомобільного спорту, баскетболу, веслування, ковзанярського і вітрильного спорту, полювання і рибальства, важкої атлетики, по три – з боротьби, велоспорту, по дві – з волейболу і стрілецького спорту, по одній – з більярдного спорту, водного поло, кінного, вітрильного спорту, стрибків у воду.

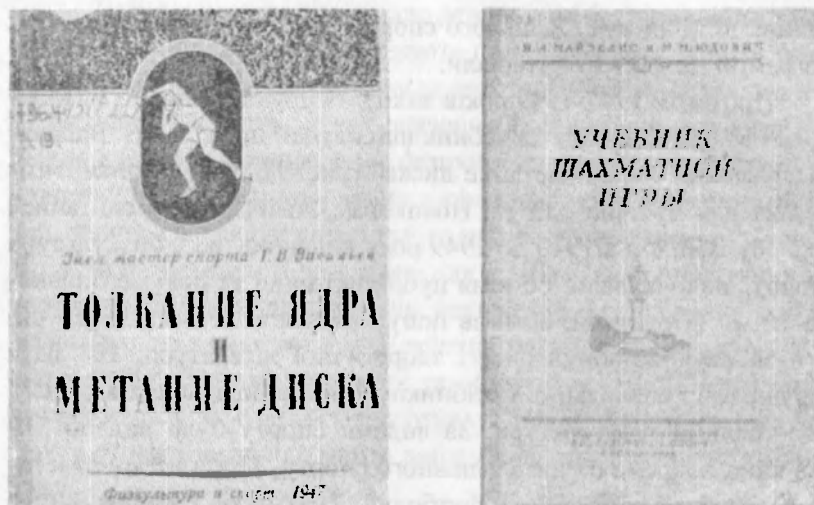

Рис. 9. Книги Г. В. Васильева „Толкание ядра и метание диска” (1947) і І. Л. Майзеліса та М. М. Юдовича „Учебник шахматной игры” (1948)

Рис. 10. Книги „Ежедневная гимнастика для мужчин” і О. Д. Новикова „Физическое воспитание” (1949)

РОЗДІЛ 3

Книговидання та періодична преса у 50-х роках

У 50-х роках значно зростає кількість виданої літератури для галузі фізичної культури і спорту в цілому та ВНЗ фізкультурного профілю зокрема. 1950 року з'являються підручники авторів Я. М. Богданова та Г. М. Краковяк „Учебник гигиены для институтов физической культуры”, за редакцією О. Т. Брикіна „Гимнастика”, навчальний посібник В. М. Абалякова „Основы альпинизма”, книга М. Г. Озоліна „Тренировка легкоатлета” і брошура А. А. Тер-Ованесяна „Как самому научиться метать”. 1951 року галузеве видавництво „Физкультура и спорт” збільшує кількість виданих книг, розширює книговидавничу тематику, вживає організаційних заходів щодо покращення власної діяльності і 1952 року формує перший повоєнний тематичний план видання книжкової продукції, у якому передбачає збільшити видання літератури як за назвами, так і за накладками.

Тематичним планом 1952 року [19] було заплановано підготувати до друку понад 40 назв книг, серед яких вісім науково-популярних видань, 18 книг на допомогу сільським фізкультурним організаціям, сім – інструкторам з видів спорту, три книги школярам, кілька книг, що узагальнювали досвід провідних тренерів і педагогів, десять довідників з видів спорту. Було заплановано найближчими роками, окрім довідників, видати підручники й навчальні посібники з усіх видів спорту. Особливо значущим у тематичному плані книговидання 1952 року був блок навчальної та наукової літератури. Підготовка та видання високоякісної навчальної літератури стали пріоритетним напрямком діяльності видавництва.

1952 року книг з фізичної культури і спорту було видано практично у п'ять разів більше, ніж 1940 року, змінилася не лише кількість, але й зміст видань. Було надруковано сім книг „Библиотеки сельского коллектива физической культуры”, які пропагували фізичну культуру, комплекс ГПО, хокей, лижний, ковзанярський та велосипедний спорт, спортивну боротьбу, шахи, ранкову гімнастику, плавання, легку атлетику, рухливі ігри. Того ж року вийшла друком серія пропагандистських і патріотичних книг, зокрема О. П. Кулешова „Советские спортсмены в борьбе за мир”, П. П. Полосухіна „Записки спортсмена”, В. П. Михайлова „120 боев на ринге”; побачили світ такі підручники, як „Легкая атлетика” М. Г. Озоліна та Г. В. Васильєва, „Спортивные игры” за редакцією М. С. Козлова, „Плавание” І. В. Вржесневського, а також навчальні посібники з тенісу (автор С. П. Беліц-Гейман, 1952, наклад 10 тис. прим.) та боротьби (автори М. М. Галковський, А. З. Катулін, Н. Г. Чионов, 1952, наклад 20 тис. прим.). Всього за 1952 рік було видано 145 назв книг накладом 5,5 млн примірників.

До 1952 року література мала переважно відомчий, офіційний характер, а з 1953 року почала переважати частка масової, пропагандистської, науково-популярної літератури, підручники та навчальні посібники для студентів ВНЗ фізкультурного профілю, викладачів, тренерів та інструкторів з фізичної культури і спорту [34]. З'явилися навчальні посібники з рухливих ігор (автори Л. В. Билеєва, В. Г. Яковлев), історії фізичної культури народів СРСР (автори М. П. Новосьолов, С. Д. Синицин, Г. Д. Харабуга). 1953 року вийшли друком навчальні посібники для секцій колективів фізичної культури з легкої атлетики, спортивної гімнастики, плавання, хокею з шайбою.

У відповідь на потреби галузі 1953 року було надруковано близько 30 назв книг з науково-теоретичних питань, 27 назв підручників і навчальних посібників, 18 назв науково-популярних видань, 37 назв книг серії масової літератури, 11 назв альбомів та

плакатів, які ілюстрували фізичні вправи з окремих видів спорту [35]. 1954 року запити на продукцію видавництва „Физкультура и спорт” невпинно зростали, у зв’язку з чим було заплановано збільшити обсяги роботи. Того ж року на сторінках журналу „Теория и практика физической культуры” директор видавництва М. І. Торопов повідомив читачів та фахівців галузі про те, що для пропаганди фізичної культури і спорту, покращення навчальної і виховної роботи в колективах фізичної культури, впровадження науки у практику і розповсюдження передового досвіду фахівців фізичного виховання та тренерів видавництво планує 1954 року видати 157 назв книг загальним обсягом 1402 друкованих аркуша. Також у планах видавництва передбачали друкування програм для секцій колективів фізичної культури, масових всесоюзних і міжнародних спортивних змагань; 30 назв підручників та навчальних посібників, 29 назв книг з теоретичних проблем галузі та ряд навчально-методичних посібників, 54 назви книг масового характеру, 37 довідників і книг технічно-прикладного спрямування, сім альбомів з техніки виконання вправ в окремих видах спорту. З числа підручників і навчальних посібників було заплановано видати підручник з фізіології за загальною редакцією О. М. Крестовнікова, підручник з лікувальної фізичної культури за загальною редакцією І. М. Саркізова-Серазіні, підручник з лижного спорту за загальною редакцією М. О. Аграновського, підручник з фехтування за редакцією В. А. Аркадьєва, для технікумів фізичної культури видавництво планувало видати підручники з гімнастики та плавання, методичні посібники для студентів заочного навчання з легкої атлетики, лижного спорту, спортивних ігор та організації фізичної культури. Друкування цих книг завершувало п’ятирічний план видання підручників і навчальних посібників з усіх спеціальних навчальних дисциплін ВНЗ фізкультурного профілю та технікумів фізичної культури [36]. Разом з тим видавництво планувало видати 29 назв науково-теоретичних і навчально-

методичних видань: збірок наукових праць з лікарського контролю, збірок матеріалів з методики тренування гімнастів старших розрядів тощо та серію науково-популярної літератури з 15 книг.

Для популяризації фізичної культури і спорту було заплановано з 1954 року видавати пропагандистську літературу з видів спорту. Така література мала на меті знайомити масового читача із сучасним станом таких видів спорту, як боротьба, баскетбол, волейбол, хокей, важка атлетика, ковзанярський спорт, туризм й одночасно інформувати про значення цих видів спорту для фізичного розвитку людини та її здоров'я, надавати практичні поради, як займатися тим чи іншим видом спорту. Планували видавати літературу, надруковану серіями.

Серійні видання, надруковані у наступні роки, мали переважно науково-теоретичний характер. Це були збірки матеріалів з лікарського контролю, методики тренування; методики навчання, тренування та аналізу спортивної техніки з окремих видів спорту та гімнастики (методики друкували у вигляді монографій). Серія науково-популярної літератури пропонувала книги з оздоровлення та харчування. Серія агітаційної літератури знайомила читачів із сучасним станом таких видів спорту, як боротьба, баскетбол, волейбол, хокей, важка атлетика, ковзанярський спорт, туризм. Важливими за значенням були серія з досвіду роботи колективів фізичної культури, яка висвітлювала досвід роботи відомих тренерів, фахову майстерність видатних спортсменів, та серія „Школярам про спорт”. Достатньо відомою була серія галузевої документально-художньої літератури, яка об'єднувала такі видання, як „Охотничьи просторы”, „Рыболов-спортсмен”. нариси про заслужених майстрів спорту, видатних спортсменів, олімпійських чемпіонів. Окрім серійних видань, видавництво друкувало щорічники-довідники з окремих видів спорту, які надавали інформацію про найважливіші змагання, поставлені рекорди та інформацію про переможців з того чи іншого виду спорту. Надруковано було та-

кож серію технічної літератури, яка розповідала про будову та ремонт велосипеда, підготовку до змагань мотоцикла, експлуатацію легкоатлетичної бігової доріжки, книги про мисливську зброю тощо. Для виявлення інформаційних потреб фахівців галузі і з'ясування якості виданої літератури видавництво запланувало протягом 1954 року провести три конференції з читачами.

Окрім видавництва „Фізкультура и спорт”, 1954 року активно сприяв вирішенню завдань, що стояли перед фізкультурним рухом в країні, і журнал „Теория и практика физической культуры”. Він пропагував сучасні дослідження з удосконалення техніки і тактики спорту, методів спортивного тренування, фізичне виховання дітей та юнацького спорту; успіхи фізкультурного руху на міжнародній арені та інші важливі для галузі питання. Разом з тим у роботі журналу, незважаючи на науковість, змістовність опублікованих статей з легкої атлетики, гімнастики, фізіології, відзначали серйозні недоліки. Зокрема, його критикували за недостатність публікацій про досвід кращих тренерів країни, критичних статей з видів спорту, які досить повільно розвивалися (до таких у той час належали плавання, фехтування, велосипедний спорт), відсутність статей про роботу серед сільської молоді [2]. Недостатньо активно журнал пропагував подальший розвиток галузевої науки. Це пояснювали тим, що наукове видання немає чітко окресленої спрямованості. Орієнтуючись на фахівців спорту, редакція журналу не враховувала інтереси основної групи читачів – наукових працівників, викладачів інститутів фізичної культури, викладачів з фізичного виховання вищої та середньої освіти, спортивних медиків. Журнал значно відставав від спортивної практики, не допомагав методично й теоретично педагогам і тренерам оволодівати сучасними методами навчання та спортивного тренування, особливо у видах спорту, оминав проблеми підвищення навантажень у спорті, практично не публікував статей з лікарського контролю, фізичного виховання молоді, розвитку спорту серед школя-

рів, не висвітлював багатьох інших надзвичайно важливих питань; абсолютно не аналізував стан роботи з фізичної культури в союзних республіках, досвід роботи з фізичного виховання та розвитку спорту в зарубіжних країнах.

Роботу журналу 1954 року перевірило Бюро Комітету з питань теорії і практики фізичної культури та спорту при Міністерстві охорони здоров'я СРСР. [13]. Було прийнято рішення, згідно з яким тип журналу „Теория и практика физической культуры” визначали як науково-методичний, читацьке призначення – журнал для педагогів, тренерів, наукових працівників. Це зумовило його основні напрямки та зміст. Особливу увагу творчий колектив видання мав зосередити на підготовці якісних матеріалів. Перевагу треба було надавати статтям, які чітко формулюють результати експериментальних досліджень, а також публікаціям, що містили результати досліджень з фізіології, лікарського контролю та гігієни. Журнал мав публікувати тільки ті статті, які мали практичне значення для навчання та тренування у спорті. Разом з тим на сторінках журналу повинні були знайти місце критичні статті із зазначенням недоліків у розвитку та методології фізичного виховання учнівської молоді, діяльності спортивних товариств тощо.

Протягом 1955-1956 років Науково-методична рада Всесоюзного комітету у справах з фізичної культури і спорту неодноразово звертала увагу на роботу журналу „Теория и практика физической культуры”, констатуючи, що наукове видання все ще не стало оперативним друкованим органом галузі: журнал не здійснює популяризацію наукових досліджень, припинив об'єктивну наукову критику; не став настільною книгою для викладачів, тренерів, науковців, не є дійсно науково-методичним, у якому б кожна стаття збагачувала теорію і практику фізичної культури та спорту новою актуальною інформацією.

1955 року був заснований ще один спортивно-методичний, добре ілюстрований щомісячний журнал „Спортивные игры”. Він

публікував статті, які висвітлювали проблеми теорії і практики спортивних ігор, питання тактики, техніки й методики тренування найкращих команд та окремих гравців СРСР; підсумки міжнародних і всесоюзних змагань; статистичну інформацію та інформаційні матеріали; планування і зміст фізичної (загальної та спеціальної) спортивно-технічної і тактичної підготовки в окремих спортивних іграх як для дорослих, так і для дітей. В журналі можна було знайти нариси про розвиток спортивних ігор у колективах фізичної культури, поради любителям спорту щодо організації ігор та тренування. Важливою темою, що висвітлювалася на його сторінках, була морально-вольова підготовка спортсменів-ігровиків.

Того ж року розпочали видавати (також щомісяця) спортивно-методичний журнал „Легкая атлетика”. Журнал висвітлював питання техніки й методики тренування провідних вітчизняних і закордонних спортсменів; проблеми організації легкоатлетичного спорту, публікував статистичні матеріали, надавав поради легкоатлетам-початківцям тощо.

1957 року на сторінках журналу „Теория и практика физической культуры” опублікували підсумок розвитку спортивного книговидання та періодичних видань [37]. Наголошувалося, що з 20-х років видано 12,5 тисяч назв книг з фізичної культури та спорту, загальний наклад яких досяг 120 мільйонів примірників; попит на спортивну літературу невпинно зростає, значно розширився асортимент видань: окрім навчальної та наукової літератури видавництво галузі „Физкультура и спорт” друкує масову, художню, мемуарну літературу про спорт і видатних спортсменів; збільшує накладки перекладної літератури іноземних фахівців з фізичної культури та спорту. За останні роки видавництво надрукувало і забезпечило підручниками та навчальними посібниками всі навчальні дисципліни ВНЗ фізкультурного профілю, створило навчальні посібники з поурочним розподілом інформаційного

матеріалу для інструкторів з усіх видів спорту; навчальні посібники для роботи з розрядниками та майстрами спорту, для шкільних секцій та сільської молоді. Поряд з навчальними та науковими виданнями вийшли друком програми, правила змагань, науково-популярні книги, серії брошур із загальною назвою „Наука – спорту”, ілюстровані альбоми та подарункові книги, зокрема „Физкультура и спорт в СССР”, „Родителям о физическом воспитании детей”, „Спартакиада народов СССР”, „Олимпийский год” (всі видання надруковані на якісному папері).

Активний розвиток фізичної культури та спорту 1957 року спонукав до розвитку наукових досліджень у суміжних із галуззю науках, зокрема у педагогіці, психології, фізіології спорту та фізичного виховання. Фізіологічне обґрунтування фізичної культури і спорту почали ще 1948 року науковці Інституту фізичної культури і спорту імені П. Ф. Лесгафта під керівництвом М. В. Зімкіна. 1953, а згодом 1955 року була видана книга за редакцією М. В. Зімкіна „Физиологические основы физической культуры и спорта”, яка висвітлювала питання фізіології фізичних вправ (координація рухів, рухові навички, класифікація фізичних вправ, фізіологічна характеристика сили, швидкості рухів та витривалості; фізіологічні порушення у процесі м’язової діяльності, втомлення, стартовий стан, розминка тощо). Окрім книг М. В. Зімкіна, виходять друком монографії відомих фахівців у галузі біохімії спорту, фізіології спорту, психології спорту, зокрема книги О. М. Крестовнікова „Физиология физических упражнений”, М. М. Яковлева „Биохимия спорта”, „Питание спортсмена”, С. П. Летунова „Электрокардиография в спортивной практике”, О. М. Ланди „Профилактика и лечение спортивных повреждений”, А. Ц. Пуни „Вопросы психологии спорта” та інші.

Протягом 1957–1959 років у видавництві друкують такі книги, як „Воспитание правильной осанки” Є. І. Янкелевича; „Физиологические и биохимические основы теории и методики спор-

тивной тренировки” М. М. Яковлева, А. В. Коробкова та С. В. Янаніса; „Тайна силы и выносливости” М. Озоліна (1957; рис. 11); „Обучение в физическом воспитании” В. В. Беліновича; „Спортивное оборудование и инвентарь за рубежом” С. М. Абельсона; „Техника спортивного плавания” Бела Райкі; „Тактика футбола” Г. Д. Качаліна; „Прыжок в высоту” В. М. Дьякова; „Обучение юных футболистов тактике” О. М. Гальперіна; „Футбол за рубежом” В. П. Владимірова та О. О. Соколова; „Клинико-физиологические методы исследования спортсменов” за редакцією О. Г. Дембо; „Ручной мяч” І. М. Беляєва, Б. С. Кудрявцева (1958); „Психология” П. О. Рудіка; „Мастерство советских гимнастов” В. Т. Беляєва; „Тренировка гимнастов” М. Л. Украна; „Легкая атлетика” за редакцією Л. С. Хоменкова; „Кроль на груди” О. П. Гільза і В. Ф. Китаєва; „Кроль на спине” М. М. Крюкова; „Упражнения лыжника-гонщика” Д. Д. Донського; „Мой путь к трем золотым медалям” Тони Зайлера; „Маленькие фигуристы” Г. К. Феліціна; „Богатыри” І. Б. Борисова; „Защита боксера” В. О. Федченко; „Юный борец” Т. І. Степанова; „Игра полузащитников” Б. О. Аркадьєва; „Игра вратаря” Є. В. Фокіна; „Велосипедные гонки по шоссе” Є. М. Архіпова, О. В. Сєдова; „Лыжный туризм” В. В. Добковича; „Чувство времени и скорость двигательной реакции” С. Г. Геллерштейна; „Эксплуатация, хранение и ремонт спортивного инвентаря и оборудования” С. О. Абельсона; друге видання збірника наукових праць „Труды Смоленского государственного института физической культуры” та перше видання „Труды Омского государственного института физической культуры”; збірник наукових праць Центрального науково-дослідного інституту фізичної культури (Москва) „Проблемы юношеского спорта” (1958); збірник навчально-методичних матеріалів „Спорт за рубежом”; „Плавание (плавание, водное поло, прыжки в воду)” за редакцією О. К. Дмитрієва та М. Ф. Столбова; „Как научиться

плавать” М. О. Бутовича; „Очерки психологии спорта” А. Ц. Пуни (1959) та багато інших.

Рис. 11. Книга М. Озоліна „Тайна силы и выносливости” (1957) і навчальний посібник М. О. Аграновського „Лыжный спорт” (1957)

Загалом з 1950 до 1959 року побачили світ 128 назв публіцистичної і документально-художньої літератури, 97 назв популярно-методичної літератури, 78 назв науково-популярної та теоретичної літератури, 102 назви підручників і навчальних посібників для ВНЗ фізкультурного профілю, 83 назви довідкової та 155 назв офіційної літератури. Найбільшу кількість назв склали навчально-методичні видання з видів спорту, зокрема з гімнастики – 65 назв, легкої атлетики – 65 назв, плавання і рибальства – 92 назви, шахів і шашок – 124 назви, автотоспорту – 88 назв, футболу – 50 назв, лижного спорту – 38 назв, альпінізму і туризму – 44 назви,

боротьби – 25 назв, плавання – 29 назв, баскетболу – 22 назви, боксу – 21 назва, акробатики – 26 назв, волейболу – 15 назв.

1957 року заснують суспільно-політичний журнал „Спортивная жизнь России”. Журнал друкує статті про соціальну роль фізичної культури і спорту, досвід організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи на виробництві, у колгоспах, навчальних закладах тощо; нариси про роботу спортивних колективів, видатних спортсменів та інші цікаві інформаційні матеріали. Друкують журнал щомісяця.

Наприкінці 50-х років у журналі „Теория и практика физической культуры” у статті „Как следить за новой литературой по вопросам физической культуры” [18] фахівцям галузі було запропоновано знайомитися з поточною літературою шляхом вивчення та використання бібліографічних журналів, які містили систематизовані відомості про нові публікації, а також про книги, плакати, рецензії, що вийшли друком з галузі фізичної культури і спорту. У статті було чітко розписано, що таке бібліографічна періодика (її характеристика, завдання) і яким чином концентрується інформація з різних питань галузі. Для пошуку потрібної інформації фахівцям пропонували скористатися щотижневим науковим журналом „Книжная летопись” – єдиним джерелом, у якому публікували у ті роки відомості про книги, видані в СРСР. Інформацію про статті з фізичної культури і спорту можна було знайти у щотижневому бібліографічному журналі „Летопись журнальных статей” (саме в цьому журналі реєстрували основні статті з галузі фізичної культури і спорту, надруковані не тільки в галузевих журналах чи продовжуваних виданнях (збірниках), а й у педагогічних та медичних джерелах). З газетними статтями можна було ознайомитися у щотижневому бібліографічному виданні „Летопись газетных статей” (реєстрували газетні статті, дотичні до галузі). Щоквартальний бібліографічний журнал „Летопись рецензий” надавав відомості про бібліографічні огляди, рецензії та кри-

тичні статті на книги, опубліковані в журналах, збірниках, газетах тощо. Відомості про надруковані плакати містив шоквартальний збірник „Летопись изобразительного искусства”; відомості про нову галузеву літературу містив шоквартальний бібліографічний покажчик „Литература по педагогическим наукам” (видавала Державна бібліотека). Перелік іноземних книг з фізичної культури і спорту містив „Сводный бюллетень новых иностранных книг, поступивших в библиотеки СССР” (цей бюллетень друкували серіями, і література з фізичної культури та спорту була виокремлена в самостійний підрозділ; до 1956 року галузева література була включена до розділу „Физиотерапия. Курортология. Физкультура”).

1958 року виходить друком науково-методичний журнал „Физическая культура в школе” з періодичністю вісім чисел на рік. Журнал публікує наукові статті з організації навчання та виховання фізичної культури в школі: поурочні плани з легкої атлетики, лижного спорту, баскетболу, гімнастики; методичні рекомендації проведення уроків.

Подальший розвиток масового фізкультурного руху в країні, покращення навчально-тренувального процесу у ВНЗ фізкультурного профілю та спортивних секціях пов'язували зі станом і якістю літератури з фізичної культури та спорту і пропагандистською діяльністю спортивних періодичних видань.

РОЗДІЛ 4

Книговидання та періодична преса у 60-х роках

На початку 60-х років якості спортивної літератури почали приділяти особливу увагу, оскільки від змістовності та оформлення книг для студентів, викладачів, тренерів великою мірою залежала ефективність навчально-тренувального процесу у ВНЗ фізкультурного профілю і розвиток галузі в цілому. Пріоритетом тематич-

ного плану книговидання видавництва „Фізкультура и спорт” у цей період було друкування тематичних видань, які б сприяли розвитку масового спорту, підвищенню спортивної майстерності. У плані також було передбачено видавати літературу за двома основним напрямками: навчальна література та масово-пропагандистські видання. Щоб залучити якомога більшу кількість населення до занять фізичною культурою і спортом частка масово-пропагандистських видань з кожним роком мала зростати і за кількістю назв, і за накладом [14]. Характерною особливістю тематичного плану 1960 року була розмаїтість видань як за змістом, так і за типологією. Було заплановано видати (для ВНЗ фізкультурного профілю) підручники з історії фізичної культури за редакцією Ф. Самоукова, І. Чудінова і Г. Харабуги; теорії фізичного виховання за редакцією І. Коряковського; лікувальної фізичної культури (2-ге видання) за редакцією І. Саркізова-Серазіні; підручник з біомеханіки (2-ге видання) Д. Донського; з боротьби (класичної і вільної) М. Сорокіна. Для інструкторів фізичної культури, викладачів дитячо-юнацьких шкіл і тренерів готували до друку понад 25 навчальних посібників з різних видів спорту. Було заплановано забезпечити фахівців галузі необхідною літературою

з техніки, методики навчання і тренування у різних видах спорту, в якій на основі узагальнення передового досвіду та наукових досліджень розкрити найважливіші аспекти процесу навчання й тренування кваліфікованих спортсменів. Серед таких видань були книги В. Китаєва і М. Набатникової „Спортивное мастерство пловца”, К. Градополова „Тренировка боксера”, Є. Огуренкова „Ближний бой в боксе”, М. Юхно та Ю. Кераміса „Сборник упражнений для баскетболиста”, М. Умарова „Особенности психологической подготовки стрелка”, О. Харлампієва „Техника борьбы самбо” та деякі інші. Велику увагу тематичний план приділяв інформаційному забезпеченню наукових досліджень.

У 60-х роках розпочали публікувати найкращі науково-дослідні роботи інститутів фізичної культури у форматі професійно-орієнтованих тематичних збірників. Вийшли друком збірники „Проблемы физиологии спорта”, „Спортивная медицина”, „Проблемы психологии спорта”, „Спортивная тренировка”, „Проблемы врачебного контроля”, збірки наукових праць окремих кафедр інститутів фізичної культури. Протягом 60-х років було заплановано видати книги іноземних авторів: планували надрукувати 11 книг та декілька тематичних збірників, підготовлених у Бюро перекладів ЦНДІФК, зокрема „Спорт за рубежом”. З числа науково-популярної літератури було заплановано надрукувати книги „Физическая культура женщины” (колектив авторів ЛНДІФК), „Спортсменам о физиологии спорта” (В. Фарфель), „Если хочешь быть здоров” (Є. Суконник). Важливим завданням видавництва було підготувати до друку енциклопедичний словник з фізичної культури і спорту, що мав стати першим ґрунтовним довідковим виданням у країні. Плануючи друкування книжкової продукції, видавництво враховувало також потребу у літературі та інтереси школярів. Для найменших планували видати книжки-картинки „На реке”, „Веселые игры”, „Маленький шахматист”, „Чемпион двора” (книжки у віршованій формі мали розповідати про користь

щоденних занять фізичною культурою, бути оригінально і яскраво ілюстрованими, змістовними та цікавими). Школярам видавництво запропонувало книги „От старта – до финиша” (О. Светлов, серія „Занимательная физкультура”), „Стартует Гончаренко” (Є. Шатров, про триразового чемпіона світу з ковзанів); „Страницы спортивной славы” (І. Борисов, нариси про відомих майстрів спорту); збірники спортивних оповідань та окремі нариси про відомих спортсменів країни („Шипы и розы” – збірник гумористичних оповідань, „Спортивные рассказы”, „Молния Техаса” (нариси про видатних легкоатлетів), „Узор на льду” (про першого чемпіона світу з фігурного катання М. О. Паніна); художні альманахи „Туристские тропы”, „Рыболов-спортсмен”, „Охотничьи просторы”.

1960 року у видавництві вийшли друком такі книги: С. Л. Аксельрод „Лыжи в комплексе ГТО” (наклад 35 тис. прим.), В. Бахвалов, О. Красніков „Гонки преследования и групповые (велоспорт)” (наклад 5 тис. прим.), О. О. Ваньков „Плавание в комплексе ГТО” (наклад 31 тис. прим.), „Производственная гимнастика” за редакцією В. В. Беліновича, „Единая Всесоюзная спортивная классификация” (наклад 75 тис. прим.); М. Г. Латишев „Судейство соревнований по футболу” (наклад 25 тис. прим.), О. О. Максимов „Стрельба в комплексе ГТО” (наклад 8 тис. прим.), І. Т. Осипов „Многоборье в комплексе ГТО” (наклад 25,5 тис. прим.), В. О. Стариков „Школьникам о физическом воспитании и спорте” (наклад 35 тис. прим.), З. П. Фірсов „Марш-бросок в комплексе ГТО” (наклад 19 тис. прим.), О. О. Харлампієв „Техника борьбы самбо” (наклад 100 тис. прим.), Л. С. Хоменков „Легкая атлетика в комплексе ГТО” (наклад 45 тис. прим.); три навчальні посібники: Д. Д. Донской „Биомеханика физических упражнений” (наклад 6 тис. прим.); „Лечебная физическая культура” за редакцією І. М. Саркізова-Серазіні (наклад 15 тис. прим.); „Теория физического воспитания” за редакцією І. М. Коряковського, (наклад 10 тис. прим.) та один підручник – М. М. Сорокін „Спортивная борьба”.

1961 року у видавництві „Физкультура и спорт” були надруковані такі книги: перший навчальний посібник для інститутів фізичної культури „Организация физической культуры в СССР” за редакцією М. І. Никифорова і В. С. Польшанського (наклад 15 тис. прим.); підручник „Бокс” К. В. Градополова (3-тє видання, виправлене і доповнене, наклад 50 тис. прим.), навчальні посібники „Баскетбол” за редакцією С. О. Керамінаса (наклад 20 тис. прим.), „Гигиена” Я. М. Богданова, Г. М. Краковяк (наклад 10 тис. прим.), „Лыжный спорт” для тренерів за загальною редакцією Б. І. Бергмана (наклад 17 тис. прим.), „Конькобежный спорт” М. І. Петрова (наклад 15 тис. прим.), „Врачебный контроль и лечебная физкультура” І. М. Саркізова-Серазіні (наклад 10 тис. прим.), „Волейбол” В. О. Осколкова і М. С. Сунгурова (наклад 15 тис. прим.); книги „Футбол за рубежом, 1960 год” (автори О. Я. Вітта, В. Г. Владимиров, наклад 30 тис. прим.), „Врачебный контроль в тяжелой атлетике” (автор М. Б. Казаков, наклад 9 тис. прим.), „Методика исследования в физической культуре” (за редакцією Д. Д. Донського, наклад 4 тис. прим.), „Проблемы спортивной тренировки” (автор-упорядник С. Л. Аксельрод, наклад 5 тис. прим.), „Спортивный ежегодник, 1951-1959 гг.” (упорядник Г. І. Михайлов), „Проблемы юношеского спорта” (за редакцією В. Е. Нагорного, наклад 13 тис. прим.), „Высшая нервная деятельность спортсмена” (автор З. І. Бірюкова, наклад 5 тис. прим.), „Водное поло” (автори Сахновський П. Б., Вржесневський І. В., наклад 10 тис. прим.), „Молодежи о теннисе” (автор Є. В. Корбут, наклад 30 тис. прим.), „Прыжки в воду” (автори Г. Мазуров, Л. Гороховський, наклад 14 тис. прим.).

1962 року друком виходять навчальні посібники: „История физической культуры” (автори В. В. Столбов, І. Г. Чудінов, наклад 20 тис. прим.) та „Методика врачебно-педагогических наблюдений за спортсменами” (автори С. П. Летунов, Р. Є. Мотиланська, Н. Д. Граєвська, наклад 6 тис. прим.); підручники „Ана-

томия человека” (автор М. Ф. Іваницький, наклад 15 тис. прим.) і „Тяжелая атлетика” (автор М. І. Лучкін, наклад 20 тис. прим.); книги „Самоконтроль спортсмена” (автор Н. Б. Тамбіан, наклад 25 тис. прим.), „Спорт и сердце” (автори С. П. Летунов, Р. Є. Мотиланська, наклад 30 тис. прим.), „Футбол” (автор М. Д. Товаровський, наклад 20 тис. прим.), „Учитесь плавать” (автор В. В. Пижов).

1963 року друкують книги „Эмоции в спорте” (автор О. О. Черніков, наклад 6 тис. прим.), „Бокс” (за редакцією К. В. Градополова, наклад 30 тис. прим.), „Горнолыжный спорт” (за редакцією Д. Є. Ростовцева, наклад 15 тис. прим.), „Проблемы юношеского спорта” (автор-упорядник В. П. Філін, наклад 15 тис. прим.), „Спортсменам о спортивной форме” (автори Л. П. Матвеев, В. В. Михайлов, наклад 50 тис. прим.), „Спортсменам о спортивной тренировке” (автор М. Г. Озолін, наклад 50 тис. прим.); навчальні посібники „Биомеханика физических упражнений” (автори Є. К. Жуков, Є. Г. Котельников, Д. О. Семьонов, наклад 12 тис. прим.) і „Спортивный массаж” (автор І. М. Саркізов-Серазіні, наклад 30 тис. прим.) тощо.

1964 року видають такі книги як „История физической культуры” (колектив авторів, наклад 22 тис. прим.), „III Спартакиада народов СССР” (колектив авторів, наклад 10 тис. прим.), „Очерки по истории физической культуры” (колектив авторів, наклад 10 тис. прим.), „Учебник спортсмена” (колектив авторів, наклад 30 тис. прим.), „Борьба самбо” (автор О. О. Харлампієв, наклад 200 тис. прим.); навчальні посібники „Биомеханика физических упражнений” (колектив авторів, упорядник Є. К. Жуков, наклад 12 тис. прим.), „Эстетика физической культуры” (автор О. О. Френкін, наклад 20 тис. прим.); підручники „Биохимия” (автор М. М. Яковлев, наклад 20 тис. прим.), „История физической культуры” (колектив авторів, наклад 25 тис. прим.).

1965 року вийшов навчальний посібник „Спортивные и физкультурные сооружения” (автор – відомий у країні фахівець з будівництва спортивних споруд В. П. Полікарпова). 1966 року видавництво вперше надрукувало підручник „Гребной спорт” за загальною редакцією С. К. Фоміна (наклад 10 тис. прим.).

З 1961 до 1969 року у видавництві „Физкультура и спорт” було надруковано 293 назви публіцистичної та документально-художньої літератури, 126 назв науково-методичної літератури, 117 назв науково-популярної і теоретичної літератури, 154 назви навчальної літератури, 70 назв довідкової літератури та 142 назви офіційної. Найбільшу кількість становили навчально-методичні видання за видами спорту – 611 назв, серед яких найчисленішими були книги з шахів і шашок (95 назв), гімнастики (85 назв), альпінізму і туризму (53 назви), автмотоспорту (44 назви), легкої атлетики (43 назви), футболу (39 назв), плавання (29 назв). Наприкінці 1969 року вийшли друком книги зі стрибків у воду (три назви), з рухливих ігор (дві назви), із санного спорту, водних лиж і кінного спорту (по одній назві) [9].

У 60-х роках збільшується кількість періодичних видань. 1964 року в країні виходять 35 спортивних видань журнального типу, разовий наклад яких становить 1 млн 125 тис. прим., а річний – 16,6 млн.; 15 газет з разовим накладом 1 млн 282 тис., з річним 324,9 млн прим. [47]. 1960 був заснований щотижневик Федерації футболу СРСР „Футбол” (друкував статті з теорії і практики футболу, оглядові статті про розвиток футболу в республіках, матеріали з історії футболу; подавав репортажі з міжнародних змагань, інформацію про результати матчів, різні статистичні матеріали).

Наприкінці 60-х років уперше побачив світ ілюстрований щомісячний журнал „Турист”. Вихід такого журналу був цілком закономірним: туризм швидко розвивався, його пропагували як

масовий вид фізичної культури, важливий засіб організації дозвілля та виховання молоді.

1968 року почали видавати добре ілюстрований масовий спортивно-методичний журнал „Шахматное обозрение”. Видавали його щомісяця. Тематика журналу відповідала назві: у ньому друкувати огляди та аналізували поєдинки між відомими гросмейстерами; публікували інтерв’ю з провідними шахістами-професіоналами та знаними діячами культури – любителями шахів; на сторінках видання відкрили школу тренерів, висвітлювали нові напрямки в композиції, курйози у світі шахів; чимало матеріалів було присвячено історії шахів. Авторами статей були відомі гросмейстери світу, шахові журналісти, зокрема Б. Рошаль, Я. Дамський, Є. Гик, І. Лідер та інші.

РОЗДІЛ 5

Книговидання та періодична преса у 70-х роках

У 70-ті роки в державі видавали 31 періодичне спортивне видання. Періодична спортивна преса поділялася на центральну, республіканську та обласну. До переліку центральних спортивних газет та журналів увійшли „Советский спорт”, „Футбол-хоккей”, „64”, „Физкультура и спорт”, „Теория и практика физической культуры”, „Легкая атлетика”, „Спортивные игры”, „Спорт за рубежом”, „Спорт в СССР”, „Физическая культура в школе”, „Шахматы в СССР”, „Шахматный бюллетень”, „Турист”, „Коневодство и конный спорт”. Важливою складовою періодичної спортивної преси стали республіканська та обласна спортивна преса, які налічували 17 видань з разовим накладом 2 млн примірників. Це були „Спортивна газета” (Київ, з 1934), журнал „Старт” (Київ, з 1922, Українська РСР), газета „Физкультурник Белоруссии” (Мінськ, з 1951, Білоруська РСР), „Физкультурник Узбекистана” (Ташкент, з 1934, Узбецька РСР), газета „Спорт” (Алма-Ата, з 1959, Казахська РСР), газета „Лело” („Спортивна газета”, Тбілісі, з 1934, Грузинська РСР), газета „Идман” („Спорт”, Баку, з 1935), „Физкультурник Азербайджана” (Азербайджанська РСР), газета „Спортас” (Вільнюс, з 1956, Литовська РСР), газета „Спорте” (Рига, з 1955), журнали „Шашки” та „Шахматы” (Латвійська РСР), газета „Айастани физкультурник” („Физкультурник Армении”, Єреван, з 1956, Вірменська РСР), газета „Спортдилехт” („Спортивная газета”, Таллін, з 1958) та журнал „Кехакультуур” („Физкультура”, з 1940, Естонська РСР).

Центральною газетою країни була газета „Советский спорт”, на шпальтах якої знаходили відображення актуальні проблеми спор-

ту, фізкультурного руху, організації фізичного виховання на виробництві, в навчальних закладах, армії, спортивних товариствах та організаціях, висвітлювали й спортивні досягнення. Провідним галузевим журналом був журнал „Физкультура и спорт” – масове ілюстроване видання, яке узагальнювало головні проблеми фізкультурного руху. Тематичну спрямованість журналу визначала тема впровадження фізичної культури і спорту у життя різних верств населення, діяльність фізкультурних організацій. Важливу роль у науковому розвитку галузі відігравав науково-теоретичний журнал „Теория и практика физической культуры”. Журнал публікував статті за напрямками наукових досліджень з проблем фізичної культури і спорту: соціологічних, медико-біологічних, педагогічних, психологічних, спортивно-технічних тощо. Якщо у 20-30-х роках переважали статті про масовий фізкультурний рух, то з 40-х до 70-х років центральною темою став спорт високих досягнень [15]. З 1970-го року почався розквіт олімпійського руху в країні.

Інші періодичні видання, зокрема методичні журнали „Спортивные игры” (друкував важливі статті про розвиток футболу, хокею, бадмінтону, тенісу, гандболу, водного поло тощо), „Легкая атлетика” (сповіщав наукову спільноту про розвиток усіх видів легкої атлетики, пропагував сучасні методи спортивного тренування, досвід провідних тренерів країни і закордону, надавав методичні поради викладачам щодо виховання юних легкоатлетів, інформував про легкоатлетичні змагання та аналізував їх), „Шахматы в СССР”, „Шахматный бюллетень”, щотижневик „64”, „Спорт за рубежом” також сприяли зростанню фізичної культури і розвитку спорту в країні, були дієвими засобами пропаганди здорового способу життя. Особливу роль виконував журнал „Физическая культура в школе”. Він надавав методичну допомогу та поради викладачам шкіл щодо організації уроків фізичної культури

ри і проведення позакласної спортивної і фізкультурно-масової роботи серед дітей.

У 70-ті розвиток спортивної періодики характеризувався високими темпами зростання накладів та періодичністю видань. Наклад центральної газети „Советский спорт” з 1963 до 1973 року зріс з 900 до 3600 тис. примірників. Наклад журналу „Физкультура и спорт” з 1963 до 1973 року збільшився у два з половиною рази, а щотижневика „Футбол-хоккей” – у чотири рази. З 1962 до 1973 року накладі центральних періодичних видань зросли на 369,2% [43]. Кількісні та якісні зміни відбулися й у показниках республіканської спортивної преси: її розвиток відбувався швидше. З 1962 до 1973 року накладі спортивних газет зросли так: „Спортивная газета” (УРСР) – з 50 до 300 тис. примірників; „Физкультурник Беларуси” (БССР) – з 30 до 100 тис. примірників; „Физкультурник Узбекистана” – з 25 до 101 тис. прим. тощо [44].

У листопаді 1973 року виповнилося 50 років галузевому видавництву „Физкультура и спорт”, діяльність якого була нерозривно пов’язана із завданнями фізкультурного руху в країні. Усі роки видавництво враховувало потреби галузі у навчальній, науковій, спортивній, науково-популярній, масовій літературі. Свою книгорозповсюджувальну діяльність колектив скеровував і підпорядковував проблемам збільшення масовості в спорті, підвищення якості навчально-тренувальної роботи, у процесі якої здійснювалася фізична підготовка. Всі 50 років видавництво вирішувало основне завдання – оперативно, кваліфіковано і якісно готувати та друкувати навчально-методичну літературу, інформаційно-пропагандистські книги, правила змагань, програми для колективів фізичної культури, довідкову літературу; збільшувало кількість книг для різних категорій читачів тощо. Особливу увагу видавництво приділяло друкуванню спортивної літератури. З 1940-х років кількість виданих спортивних книг щороку збільшувалася (табл. 1), зокрема 1940 року вийшли друком 487 назв спортивних книг,

1950 – 519, 1955 – 825, 1960 – 839, 1965 – 659, 1970 – 636 назв видань [42]. Від початку 70-х до 1972 року видавництво надрукувало 97 назв публіцистичної і документально-художньої літератури, 43 назви популярно-методичної літератури, 34 назви науково-популярної і теоретичної літератури, 232 назви навчально-методичної літератури за видами спорту, 22 назви довідкової літератури, 46 назв офіційних видань, 18 назв підручників і навчальних посібників для ВНЗ фізкультурного профілю.

У 70-х роках книговиданням спортивної літератури займалися, окрім центрального галузевого видавництва „Фізкультура и спорт”, видавництва „Молодая гвардия”, „Профиздат”, „Воениздат”, „Педагогика”, „Издательство ДОСААФ”. Проте частка спортивної літератури у 1966-1970 роках порівняно з літературою суміжних галузей знань все ще залишалася мізерною за назвами (лише 0,9%), накладом (1%), обсягами у друкованих аркушах (0,6%) [45]. У зв’язку з тим, що з 1966 року тривав період найінтенсивнішого, порівняно з попередніми роками розвитку фізичної культури і спорту, попит на спортивну літературу зростає. Водночас невідповідність темпів розвитку галузі і темпів книговидання спеціалізованої літератури призводили до того, що задоволення інформаційних потреб галузевою інформацією відбувалося лише на 40-50%, а у деяких виданнях лише на 15-20% [46]. Спортивна книга ставала одним з дефіцитних товарів книжкової продукції.

У 70-х роках відбулося чимало цікавих наукових конференцій, результати яких потребували якнайшвидшого впровадження у практику. Так, на конференціях „Електроника и спорт”, „Приборы и методы в спортивной тренировке и эксперименте” тренери, спортсмени, викладачі фізичного виховання запропонували спортивній громадськості прилади власної конструкції, які можна було використовувати в навчально-тренувальному процесі та науково-дослідній роботі.

Таблиця 1

Видання спортивних книг та брошур
у 1940-1972 рр.*

Роки	Кількість назв	Наклад (тис. прим.)
1940	487	3100
1950	519	6900
1955	825	9205
1960	839	11700
1965	659	11686
1970	636	10970
1972	649	11167

* В основу таблиці покладено дані М. В. Шишигіна

Для популяризації таких приладів Науково-технічна рада Комітету з фізичної культури і спорту рекомендувала видавництву „Фізкультура и спорт” розпочати друк серії брошур з назвою „Библиотечка тренера” (за науковою редакцією В. О. Петрова і Ю. Н. Верхало). У брошурах описували прилади, тренажери та їхні конструкції, матеріали доповнювали ілюстраціями, схемами та кресленнями. У цій серії були надруковані брошури авторів О. Ф. Гринштейна і Є. Н. Вахромеєва „Приспособления к гимнастическим снарядам для разучивания упражнений”, В. В. Петрова і Г. Д. Горбунова „Тренировочные станки для пловцов”, Т. А. Бакрадзе і І. К. Гоциридзе „Устройство для тренировки спортсменов-бегунов”, М. О. Седишева „Новые боксерские снаряды”, Ю. Н. Верхало „Световое табло для спортивных соревнований”, С. М. Кузнецова „Хронорефлексометр”, О. В. Алова „Комплекс препятствий для развития и оценки ловкости юных футболистов” та інші.

26 жовтня 1979 року на засіданні Наукової ради Спорткомітету СРСР було обговорено комплекс актуальних проблем, пов'язаних із подальшим підвищенням якості науково-

методичних матеріалів, які публікував журнал „Теория и практика физической культуры”. Було проаналізовано роботу журналу і визначено, що спортивна періодика є важливою ланкою у розвитку масової фізичної культури і зростанні спортивної майстерності. Науковий рівень публікацій в цілому відповідав тогочасним вимогам, а ідейно-політичний рівень статей, їхня актуальність, новизна, наукова і практична значущість сприяли виконанню пропагандистських та організаторських функцій журналу. Разом з тим журналу запропонували звернути увагу на розширення тематики публікацій, пов’язаних із критикою альтернативних доктрин фізичного виховання, концепцій вчених з філософських проблем фізичної культури і спорту; більшу увагу приділяти статтям, які узагальнюють і пропагують досвід упровадження фізичної культури та спорту у побут населення країни, інформаційним матеріалам про формування особистості в процесі занять фізичною культурою і спортом, розкривати перспективи розвитку системи фізичного виховання, публікувати оглядові статті.

РОЗДІЛ 6

Книговидання та періодична преса у 80-х та на початку 90-х років

На початку 80-х років фізкультурно-спортивна періодика продовжувала активно пропагувати досягнення фізичної культури і спорту, оперативно поширювати масову інформацію хронікально-документального, агітаційно-пропагандистського, навчально-методичного, науково-теоретичного характеру.

Варто наголосити, що в СРСР

фізкультурно-спортивна періодика була елементом комуністичного виховання, тому популяризація масового фізкультурного руху і спорту на її сторінках була обов'язковим лейтмотивом усіх інформаційних матеріалів: чи то організаційно-методичних, чи науково-теоретичних. Підпорядковуючись цій меті, виходили друком 13 газет 11 мовами народів СРСР разовим тиражем понад 5 млн примірників. Періодичність випусків становила від 1 до 5 на тиждень. Поряд з газетами інформаційне забезпечення здійснювали науково-теоретичні журнали, яких на початку 80-х років виходило друком понад 20 з разовим тиражем 2 млн примірників кожний. Це були всесоюзні журнали „Физкультура и спорт” (з 1922), „Теория и практика физической культуры” (з 1925), „Спортивные игры” (з 1955), „Легкая атлетика” (з 1955), „Спорт в СССР” (з 1963, додаток до журналу „Советский Союз” російською, англійською, французькою, німецькою, іспанською мовами), „Спорт за рубежом” (з 1960), „Физическая культура в школе” (з 1958); республіканські журнали „Спортивная жизнь России” (Москва, з 1957), „Теория і практика фізичного виховання і спорту” (Київ, з 1968, українською мовою), „Фізкультура і спорт” (Київ, 1957-1965, з 1965 – „Старт” (Київ, українською мовою), „Дамбрете” („Шашки”, Рига,

з 1959, латиською мовою), „Кехакультуур” („Фізкультура”, Таллін, з 1940, естонською мовою), „Чадраки” („Шахи”, Тбілісі, з 1971, грузинською мовою), „Шахматаін Айастан” („Шахова Вірменія”, Єреван, з 1972, вірменською мовою), „Мектебде беден тербийеси” („Фізична культура в школі”, Баку, з 1976, азербайджанською мовою). Періодичність виходу журналів становила 1-2 рази на місяць.

1982 року виходить постанова „О дальнейшем подъеме массовости физической культуры и спорта”, у якій було чітко визначено місце пропаганди фізичної культури і спорту. У постанові зазначено, що пропаганда не повинна зводитися лише до оглядів різних змагань (преса, радіо і телебачення немало місця надають для висвітлення спортивних тем), захоплюватися голами, очками та секундами, надмірно інформатизувати певний вид спорту, зокрема футбол, що призводить до тематичної незбалансованості інформаційного матеріалу, а глибоко, на основі наукового аналізу впливати інформаційними матеріалами на формування потреби займатися фізичними вправами різних категорій населення, подавати конкретні рекомендації. Метод переконання, спрямований на формування в людини усвідомленої необхідності займатися активними фізичними вправами, має пронизувати кожний інформаційний матеріал, статтю, публікацію. Поряд із методом переконання засоби масової інформації повинні були застосовувати методи впливу та наслідування: блискучі виступи спортсменів на змаганнях різних рівнів мають викликати гордість та бажання в молоді займатися спортом. Вищевказана постанова торкнулася і роботи спеціалізованого видавництва „Фізкультура и спорт”. Було зауважено, що у видавництві друкують дуже мало книг для масового читача про індивідуальні та групові форми фізкультурно-оздоровчих занять, методичної літератури для колективів фізичної культури, навчальної – для ВНЗ фізкультурного профілю, мало-

форматних самовчителів з видів спорту для людей різного віку та професій.

Фізична культура і спорт у цей період стала невід'ємною частиною культури і суспільного життя. Щораз ширше відображення вона знаходила на сторінках періодичних видань, у передачах радіо і телебачення, діяльності видавництва, товариства „Знання”, кінематографа. Різноманітними за формою та жанрами були спортивні передачі Центрального телебачення і Всесоюзного радіо; великою була заслуга кінематографістів, які щорічно випускали на екран до 40 документальних, науково-популярних і художніх спортивних фільмів. Тільки до Олімпіади-80 було створено понад 50 спортивних фільмів, які отримали міжнародне визнання („Баллада о спорте”, „Звезды советского спорта”, „История пяти колец”, „Нас миллионы”). Були створені повнометражні фільми про спортивні свята, фільм про XXII Олімпійські ігри тощо [8].

У середині 80-х років у країні видавали 35 спортивних газет і журналів разовим накладом понад 8 млн примірників. Численними накладами друкували спортивну літературу: тільки видавництво „Физкультура и спорт” щорічно видавало понад 150 назв спортивних книг та інших видань. Щороку на екрани виходили десятки спортивних фільмів. Обсяги спортивних передач Центрального телебачення і Всесоюзного радіо сягали 1,5 тис. ефірного часу на рік [3]. Поряд зі спеціалізованим видавництвом спортивну літературу видавали „Профиздат”, „Просвещение”, „Медицина” та ін.

Спортивні засоби масової інформації стали авторитетними джерелами формування суспільної думки в країні. 1982 року головному розповсюдженню галузевої наукової думки – науково-теоретичному журналу „Теория и практика физической культуры” виповнилося 60 років. Упродовж цих років його діяльність була підпорядкована одній меті: публікувати інформаційні матеріали (авторства провідних фахівців галузі), які містили інформацію про

те, як розвивався фізкультурний рух, як відбувалося формування спортивної науки, інформацію, яка пропагувала зміцнення здоров'я населення і фізичне вдосконалення молоді. Усі роки журнал приділяв особливу увагу аналізу засобів наукової організації праці, сприяв досягненню високої працездатності серед працівників усіх галузей народного господарства, покращенню працездатності та зменшенню втоми за допомогою фізичних вправ. Велика кількість статей журналу була спрямована на висвітлення значення масової фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи. Серія публікацій висвітлювала роль фізичної культури у вихованні дітей та молоді. Журнал публікував інформаційні матеріали, які сприяли формуванню стратегії наукових пошуків, концентрації кадрів і засобів у провідних напрямках, висвітлював проблеми зміцнення здоров'я, довголіття, підготовки спортсменів до успішних виступів на всесоюзних і міжнародних змаганнях на першість світу та Олімпійських іграх. Особливе значення у публікаціях надавали проблемі прискорення впровадження наукових досліджень у практику роботи шкіл, технікумів, ВНЗ тощо. Вперше на сторінках журналу з'явилися статті з проблем збалансованого харчування, науково обгрунтовані рекомендації щодо зниження або підвищення ваги з урахуванням енергетики м'язової діяльності, з практики загартовування, підвищення стійкості організму до несприятливих кліматичних умов. Оскільки в СРСР фізкультурно-спортивна періодика (як і книговидавництво та бібліотеки) була одним із засобів виховання, популяризація масового фізкультурного руху і спорту на сторінках журналу поєднувалася з висвітленням організаційно-методичних та науково-теоретичних питань: журнал був покликаний всебічно сприяти розвитку фізичної культури і спорту, перетворенню фізкультурного руху на загальнонародний, вихованню „... нової людини, яка гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість”, а

також сприяти розвитку масового спорту, підвищенню майстерності спортсменів.

У середині 80-х років жорстко централізована система державної влади вимагала посилити ефективність засобів масової комунікації та роботу видавництва галузі. Для цього було необхідно якомога більше видавати книг, брошур, монографій, навчальних посібників, підручників і періодичних видань: газет, журналів, щорічників та інших інформаційних джерел.

Звернули увагу на дотримання вимог до періодичних видань: радили впорядкувати зміст і тематичну спрямованість, домагатися комплексності інформації методичного, організаційного та наукового характеру, ліквідувати паралелізм у публікаціях, чітко дотримуватися вимог у відборі матеріалу до періодичних видань та наукових журналів [1]. Для визначення оптимального рівня функціонування системи масової комунікації було запропоновано розширити цілеспрямоване застосування спеціально підготовлених анкет для читачів газет, журналів і книг, систематично вивчати думку користувачів інформації. Колективи редакцій журналів, газет і видавництва мали зустрічатися з читацькою аудиторією, проводити анкетування та дні інформації у бібліотеках ВНЗ фізкультурного профілю, що дозволяло глибше вивчити думку користувачів про характер впливу інформаційних матеріалів спортивної періодики, наукових журналів, книг та іншої літератури. Систематичне цілеспрямоване вивчення думки читачів із застосуванням апробованих наукою та практикою методів і прийомів, використання експертних оцінок, читацьких конференцій, глибокий аналіз анкет, рецензування засобів масової інформації – усе це мало сприяти поглибленому вивченню проблеми інформаційного забезпечення фахівців. Важливого значення мала набути пропаганда фізичної культури і спорту: школярі, студенти, молодь країни мали усвідомити основні положення системи фізичного виховання – безоплатність, гуманізм, багатонаціональний, інтернаціональний характер спорту. Засоби масової інформації мали зосередити увагу на роз-

виткові потреб населення країни щоденно займатися фізичною культурою, дотримуватися особистої гігієни, популяризувати комплекси вправ для різних вікових груп, пропагувати досягнень спорту на світовій арені. Статті про спорт мали висвітлювати внесок країни у зміцнення миру, демократизацію олімпійського руху, показувати боротьбу спортивних організацій проти політичної, расової та релігійної дискримінації у міжнародному спорті; підвищувати ідейний та науково-методичний рівень пропаганди фізичної культури та спорту, покращувати її якість, зміст та ефективність. Засоби масової інформації мали вивчати й узагальнювати досвід пропаганди фізичної культури і спорту, фізичного виховання населення, надавати інформаційно-методичну допомогу лекторам і пропагандистам, заохочувати до обміну досвідом, розповсюджувати практику проведення вечорів запитань і відповідей, циклів лекцій, усних журналів, днів і тижнів спорту тощо.

1983 року журнал „Теория и практика физической культуры” розпочинає проведення круглих столів, де провідні вчені, відомі спортсменці, молоді науковці активно обговорюють проблеми біомеханіки у масовій фізичній культурі, проблеми соціології та соціологічних досліджень у галузі, проблеми теорії фізичної культури, підготовки фахівців з фізкультурно-оздоровчої роботи і туризму та багато інших. Масова комунікація в галузі фізичної культури та спорту стає засобом спілкування з широким діапазоном психологічного впливу: від простого ознайомлення і навчання до переконання. Її розглядають як соціальний інститут у сукупності різних засобів спілкування, під впливом яких у людини формується певний запас знань, переконань, система цінностей і поглядів, нормативи вчинків та усвідомлення власного місця в суспільстві. Водночас масова комунікація як соціальне явище, формує в людини сучасний погляд на різні аспекти фізичної культури і спорту. Щороку збільшуючи накладі періодичних видань, спеціалізованої літератури, збільшуючи час спортивних теле-

радіопередач, керівні органи країни формують і підвищують рівень культури читача й глядача. Джерела інформації формують суспільну думку, підвищують професійну компетентність, сприяють безперервній освіті населення. У системі масової комунікації виділяють три типоутворювальні компоненти: газета, журнал, книга. Саме такі типи джерел стають найавторитетнішими засобами комунікації за достовірністю інформації та силою переконання. На сторінках цих видань можна було отримати кваліфіковану консультацію щодо самостійних занять фізичною культурою, проблем загартовування, занять спортом у секціях, організації побуту, відпочинку, здорового способу життя, виховання здорових дітей тощо.

Наприкінці 1983 року СРСР уже володів потужною системою засобів масової інформації і пропаганди, яка активно пропагувала фізичну культуру і спорт. Уся система спортивних засобів масової інформації працювала у чітко визначених напрямках: залучати якомога більше людей до фізкультурно-спортивної діяльності, формувати в населення потребу у щоденних заняттях фізичною культурою і спортом, пропагувати фізичну культуру і спорт як складову здорового способу життя, всебічно сприяти гармонійному розвитку особистості, зміцнювати здоров'я людей, підвищувати їхню виробничу та творчу активність, формувати науковий світогляд і готовність захищати країну. Агітація та пропаганда через спортивні засоби масової інформації сприяли розповсюдженню, популяризації, роз'ясненню і впровадженню в життя населення фізкультурно-спортивної інформації, а також наукових знань з різних питань спорту і масової фізичної культури.

Була сформована чітка система пропаганди фізичної культури і спорту, яка містила:

- *засоби масової інформації та пропаганди* – друковані (газети, журнали, книги, листівки), аудіальні (радіо, магніто-

фони, платівки), аудіовізуальні (телебачення, кіно, відео-магнітофони);

- *засоби усної агітації і лекційної пропаганди*: система фізкультурно-спортивної освіти, система лекційної пропаганди, фізкультурно-спортивне інформування населення;
- *засоби наочної агітації та пропаганди фізичної культури і спорту* [25].

Основними функціями засобів пропаганди фізичної культури і спорту були агітаційна, пропагандистська та організаційна. Спортивні періодичні видання були безпосередніми організаторами фізкультурного руху в країні, суб'єктом управління. Управління здійснювалося як через вплив на саму аудиторію, яка споживала інформацію, що розповсюджували газети і журнали, так і завдяки постійному впливу на соціальні інститути, від яких залежав розвиток фізичної культури та спорту в країні. Основним методом пропаганди був метод переконання, принципами – зміст, направленість, теоретичний та методологічний рівень, а також оперативність, актуальність, системність, комплексність впливу, ясність, ґрунтовність, гласність і демократичність, диференційований підхід до користувачів інформації.

Пропаганда фізичної культури і спорту мала сприяти тому, щоб населення країни усвідомило: між фізичним вправами, фізичною культурою і здоров'ям людини існує прямий зв'язок і залежність (попереджати виникнення хвороб без засобів фізичної культури неможливо); фізична культура і спорт ефективно знижують, і навіть ліквідовують чинники ризику; фізична культура і спорт – це здоров'я дітей, висока працездатність, життєрадісність, добрий настрій, успіх, зменшення витрат на лікування, раціональне використання вільного часу, зменшення втоми й активний відпочинок у вільний час [26]. Сприйняття цінностей фізичної культури у суспільстві означало дисциплінованість, соціальну активність його членів, різке скорочення прояву негативних явищ (куріння,

пийцтво), боротьбу із професійними захворюваннями і травматизмом, професійно-прикладну підготовку, здоровий спосіб життя, раціональне харчування і здоровий відпочинок. У масштабах країни пропаганда фізичної культури та спорту була передумовою зростання економічної могутності, готовності молоді до захисту країни, зміцнення здоров'я населення; дисциплінованість, соціальну активність.

У 80-х роках характерною рисою системи спортивної масової комунікації було розмаїття форм, методів і засобів представлення інформації як фахівцям фізичної культури і спорту, так і широким верствам населення; разом з тим вона мала яскраво виражений політичний характер і спрямовувала соціальний розвиток у визначеному напрямку. Спортивна періодика мала сильний ідеологічний вплив на свідомість і поведінку людей.

Науковці галузі цікавилися, наскільки населення країни було поінформоване щодо фізичної культури і спорту та встановили на той час шість рівнів засвоєння знань: нульовий (відсутність знань з фізичної культури і спорту), знання-довідка (з декількох поставлених запитань правильна відповідь – стверджувальна), знання-відтворення (правильну відповідь запам'ятали і механічно відтворили), знання-розуміння (засвоєння відомостей відбувається усвідомлено), знання-вміння (вивчений матеріал глибоко усвідомлений, а знання отримують самостійно), знання на рівні володіння методологією наукового пізнання (правильно, з наукових позицій засвоєні факти, категорії, теоретичні положення) [5].

1987 року на засіданні Всесоюзної ради фізичного виховання було розглянуто питання посилення ефективності масової пропаганди фізичної культури і спорту. Головна теза полягала у тому, що, пропагуючи фізичну культуру і спорт, необхідно враховувати особистісні аспекти засвоєння інформації, пов'язаної з фізичною культурою і спортом, яку розповсюджують різні засоби масової комунікації. Стало вже очевидним, що без прогнозування, довгострокового і по-

точного планування діяльності спортивних засобів масової інформації з пропаганди фізичної культури важко вирішити проблему ефективного використання кожного засобу зокрема і всієї системи в цілому. Тому було вирішено посилити координацію пропагандистської роботи всіх засобів масової інформації і пропаганди фізичної культури (телебачення, радіо, газет, журналів, книг, кіно, усної агітації, лекційної та наочної пропаганди); постійно вдосконалювати зміст засобів пропаганди, інформації та агітації, урізноманітнити їхню тематичну спрямованість, підвищити ідейно-патріотичний рівень повідомлення кожного джерела, каналу, засобів і системи пропаганди фізичної культури та спорту в цілому. Добре організований процес пропаганди мав забезпечити регулярність, систематичність, безперервність і послідовність пропагандистського впливу (сім'я, дошкільні, шкільні заклади, ВНЗ), поєднання різних форм пропагандистської, виховної діяльності, фізкультурно-оздоровчої роботи на виробництві, у навчальних закладах, базах і зонах відпочинку, місцях масового відпочинку тощо, а також диференційований підхід у пропаганді фізичної культури серед різних верств населення, враховуючи їхні соціально-психологічні особливості та об'єктивні і суб'єктивні чинники, які визначають ефективність пропаганди. При цьому необхідно було враховувати специфіку і можливості функціонування як окремих каналів, джерел, засобів, так і всієї системи пропаганди в цілому; приділяти постійну увагу питанням удосконалення процесу управління пропагандою, покращення теоретичної та методичної підготовки пропагандистських кадрів, стилю і методів керівництва пропагандою. Контроль за процесом організації пропагандистського впливу мали здійснювати партійні органи.

Спортивна періодика мала активно розповсюджувати інформацію про діяльність фізкультурних і спортивних організацій, інформувати про фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову роботу, яка здійснюється в первинних спортивних організаціях; розкривати важливість і необхідність занять фізичними вправами

та спортом, їхню цінність і значення для кожного громадянина зокрема і колективу в цілому. Жанрово різноманітні матеріали газет та журналів мали надавати інформацію для постійного поповнення знань з основ гігієни, фізичної культури, здорового способу життя, а також використання її у практичних заняттях (пропонувати конкретні поради, рекомендації, комплекси вправ і т. ін.); широко пропагувати комплекс „Готовий до праці та оборони”.

Важливу роль у пропаганді фізичної культури і спорту, інформаційного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень мало відігравати книгодрукування. Незважаючи на те, що галузеве видавництво „Физкультура и спорт” з 1923 до 1987 року видало 7909 галузевих видань, серед яких близько 400 науково-теоретичних збірників і монографій та понад 3000 методичних видань з питань масової фізичної культури та видів спорту [27], інформаційне забезпечення вважали недостатнім.

Провідні фахівці галузі [28] стверджували, що значну роль у впровадженні результатів наукових досліджень у спортивну практику відіграють неперіодична науково-методична література та галузеві періодичні видання. Неперіодична література включала широкий перелік монографій, підручників, навчальних посібників, збірників наукових праць, книг, які друкувало видавництво „Физкультура и спорт”, – понад 50% усіх друківаних у країні видань. Для популяризації науково-теоретичних видань видавництво наприкінці 80-х років започаткувало серію „Наука – спорту” та „Наука – здоров’ю”. Серед періодичних видань чільне місце посідав науково-теоретичний журнал „Теория и практика физической культуры”, який щорічно публікував у середньому близько 300 наукових статей [23], а також відомі фахові журнали „Физическая культура в школе”, „Легкая атлетика”, „Спортивные игры”. Але цього виявилось недостатньо для здійснення повноцінного інформаційного забезпечення: бракувало навчальної, наукової,

спортивної літератури, практично зупинилося видання наукових монографій, викладачі ВНЗ фізкультурного профілю відчували інформаційний „голод”, що було пов’язано ще й з тим, що в нових умовах висували нові критерії та принципи відбору, систематизації і трансформації інформаційного матеріалу з суміжних наук, що вивчали спортивно-рухову діяльність та різні аспекти фізичної культури. Незважаючи на діяльність провідних періодичних видань, на підставі аналізу інформаційних потоків [28] з фізичної культури та спорту було встановлено, що у виданні періодичних науково-теоретичних і методичних журналів країна значно відстає від провідних спортивних держав світу. Так, англійською мовою у цей час видавали 30 наукових журналів академічного характеру (видавали такі журнали не тільки в англійськомовних країнах, але й у ФРН, Японії, Польщі, Угорщині), німецькою – два щомісячні науково-теоретичні журнали та вісім щомісячних методичних журналів з видів спорту, а обсяги наукової продукції російською мовою та мовами інших національностей країни становили лише 5-10% від світової.

Протягом багатьох років питання створення та використання навчальної літератури для інститутів фізичної культури були відображені у відповідних напрямках Зведеного плану науководослідної роботи з фізичної культури та спорту. Визначальним у створенні навчальної літератури мав бути компонент змісту. Разом з тим зростала роль підручника у формуванні професійних умінь (у тому числі творчих та дослідницьких), емоційно-ціннісного ставлення до навчання і до майбутньої професії. Навчальна література, окрім теоретичних відомостей з предмета, мала подавати систему інформації про те, як організувати навчально-пізнавальну, профорієнтаційну та практичну діяльність. Будь-яке книжкове видання [7] мало мотивувати, скеровувати, контролювати та організовувати засвоєння інформації.

1989 року провідний науково-теоретичний журнал країни „Теория и практика физической культуры” видозмінюється: з № 3 журнал друкують у видавництві „Советский спорт”, з № 6 головним редактором стає В. К. Бальсевич. На першій сторінці журналу з’являється стаття „Теория – для практики физической культуры”, у якій ідеться про зміни, що відбуватимуться у журналі: редакційний колектив планує створити таке періодичне видання, яке могло би постійно підтримувати „професійний тонус” фахівців, бути практичним помічником, консультантом, джерелом цікавої, різноманітної і разом з тим потрібної та корисної інформації [33]. З’являються нові рубрики: передова стаття, „Нарис, публіцистика”, „Наука – практиці”, „Фізіологія, спортивна медицина”, „Історія, соціологія”, „Консультації” (на допомогу викладачеві ВНЗ, тренеру, практичному лікарю, управлінцю), „Репліка читача”, „Наукове життя”, „Огляди”, „За кордоном”.

Першочергові завдання редакційний колектив журналу убачав у виявленні інформаційних потреб різних категорій читачів, забезпеченні оперативного надходження до редакції інформаційних матеріалів про досягнення вітчизняної та зарубіжної науки і практики, встановленні чіткої літературно-журнальної концепції представлення наукової, методичної інформації в журнальних публікаціях. Відповідно до нової концепції необхідно було трансформувати структуру, обсяги та зміст рубрик журналу, формувати професійний авторський колектив, залучати до нього вчених, педагогів, тренерів, учителів, організаторів фізкультурного і спортивного руху, а також фахівців з інших суміжних галузей науки, освіти та виховання. Було вирішено виявляти інформаційні потреби читачів журналу шляхом проведення соціологічних досліджень із залученням респондентів фахівців різних напрямків спортивної науки, практиків фізкультурно-спортивного руху і фізичного виховання. Це дозволило б отримувати кількісні характеристики

складу різних категорій читачів та вчасно виявляти тенденції у динаміці змісту і структури їхніх інформаційних потреб.

Головна ідея нової літературно-журнальної концепції полягала в тому, щоби зробити журнал цікавим для читання, а його інформаційні матеріали цінними для практичного використання в діяльності тренера, вчителя, студента ВНЗ фізкультурного профілю, інструктора, організатора, працівника оздоровчого комплексу тощо. Потрібність інформації мала стати головним критерієм відбору матеріалів для публікації. Статті вузької спрямованості, які цікавлять невелике коло фахівців, редакційна колегія планувала не друкувати. Крім того, обов'язковими умовами прийому інформаційних матеріалів до друку продовжували бути: новизна, постановка важливих питань, висвітлення проблемних ситуацій, практична значущість, змістовність, апробація запропонованих рекомендацій та збалансованість інформаційних матеріалів фундаментального і прикладного наукового характеру. Популярність викладу інформаційного матеріалу планували поєднувати із точністю наукових відомостей, їх коректним поданням, стабільністю стилістичного оформлення матеріалів, які мають забезпечити швидке орієнтування читача у журналі під час пошуку цікавих для нього тем, розділів, фрагментів науково-методичної інформації. Разом з тим, удосконалюючи змісту журналу, редакція планувала апробувати експериментальні варіанти його літературного, графічного та художнього оформлення, а згодом проаналізувати їхню ефективність.

Крім вітчизняної, також планували вивчати і друкувати на сторінках журналу зарубіжну інформаційну продукцію; активно включатися в міжнародну систему науково-спортивної та методичної інформації; розширювати зв'язки з іноземними вченими та науковими колективами; обмінюватися інформацією із зарубіжними періодичним виданнями, організувати реферативне обслуговування наукових колективів країни (публікувати короткі огля-

ди наукових розробок, зокрема й дисертаційних робіт); здійснювати відбір найцікавіших і практично цінних наукових, методичних і пізнавальних інформаційних матеріалів шляхом експертних оцінок провідних фахівців та їхніх рекомендацій.

Згідно з новою концепцією журналу мали переглянути і ввести нові тематичні рубрики, зокрема „Круглий стіл”, „Диалог-дискусія”, „Науково-технічна інформація”, „Трибуна практика”, „З історії розвитку наукової і методичної думки”, „Лабораторний практикум тренера”, „Методичний практикум тренера”, „Рада фахівців”, „Погляд знавця людини”, „Портрет нової методичної ідеї”, „Концепції чемпіона”, „Ділові ігри”, „В гостях у чемпіона”, „Методичні хитрощі”, „Є ідея!”, „Інформація про наступні науково-методичні конференції”, „Дисертаційна полиця”, „Наукові огляди”, рекламувати тренажери, діагностичні пристрої, апаратуру, спортивні споруди, інвентар тощо. Редакційний колектив планував також друкувати проблемні номери журналу, які були би присвячені теорії і методиці виду спорту або групи видів спорту. Так, були надруковані інформаційні матеріали щодо перебудови в галузі фізичної культури і спорту, проблем вищої фізкультурної освіти, тренування в циклічних видах спорту, фізичної підготовки спортсменів, спеціальної підготовки спортсменів, харчування спортсмена, фізичного виховання в сім'ї, дошкільному закладі, фізичного виховання школярів, студентів та багато інших.

Важливими проблемами розвитку журналу були не тільки якість його інформаційних матеріалів, літературне та художнє оформлення, а й наклад. Щоб збільшити наклад, журнал почав друкувати рекламу та роз'яснювати можливість використання інформаційних матеріалів у практичній, методичній і науковій роботі студентів, у процесі оволодіння майбутньою професією; редакційний колектив прагнув прищепити студентам навички читати і цікавитися журналом, у якому вони могли знайти професійно значущу інформацію, практичні поради.

Незважаючи на нову концепцію, 1989 року журнал „Теория и практика физической культуры” не міг похвалитися ґрунтовними інформаційними матеріалами: продовжував друкувати невеликі за обсягом, не зовсім коректні за оформленням, без анотацій або рефератів іноземною мовою публікації, які за кордоном не сприймали всерйоз. Про це свідчила відсутність цитувань статей з журналу і посилянь на нього в зарубіжній науковій періодиці.

1990 року журнал змінив художнє оформлення, обсяги наукових статей, їхню стилістику. На його сторінках особливу увагу почали приділяти фізкультурно-рекреаційній стратегії, а пропаганда фізичної культури і спорту отримала інше звучання: вона мала переконувати населення країни у значенні фізичної культури для виховання молоді, профілактики хвороб, продовження активного довголіття, боротьби зі шкідливими звичками.

Нові соціально-економічні умови життя суспільства та окремих груп населення формували відповідні цінності, ідеали, потреби, зокрема й ставлення до здоров'я. Змінився загальний культурний рівень населення. Це позначилося й на організації пропагандистської діяльності спортивної періодики. Періодичні видання змінюють акценти: після пропагування засобів фізичної культури починають вивчати особистість. Уперше з'являються статті про теорію і культуру здоров'я, культуру здорового способу життя. Змінюються функції засобів масової інформації: вони стають просвітницько-виховними та організаційно-управлінськими [6].

У 90-х роках журнал публікує Концепцію розвитку фізичної культури та масового спорту, де чітко регламентує завдання спортивних засобів масової інформації: підвищувати у населення інтерес до фізичного вдосконалення, розкривати гуманістичні цінності фізичної культури, активно популяризувати самостійні заняття з використанням природних чинників, наполегливо формувати в масовій свідомості розуміння життєвої необхідності фіз-

культурно-спортивних занять; публікаціями, інформаційними матеріалами, науковими статтями сприяти зростанню престижу фізичної підготовки людини і вміння володіти власним тілом, підвищувати рівень знань з гігієни та фізичної культури до рівня останніх наукових досліджень.

Останні номери журналу кінця 90-го року були тематичними: комп'ютеризація галузі фізичної культури і спорту, фізичне виховання школярів (проблеми і рішення, нові підходи, зарубіжний досвід), фізкультура і спорт у школі (нові ідеї), фізкультурний вектор здоров'я дошкільників, стан і перспективи вищої фізкультурної освіти.

1991 року на сторінках журналу активно аналізують розвиток спортивної науки, зокрема функціональні теоретико-методичні дослідження в галузі фізичної культури та спорту, проблеми формування і розвитку фізичної культури населення, модернізацію системи спортивного тренування, відродження шкільного спорту, підвищення державного престижу фізичної культури та спорту як культурного надбання. З 1991 року журнал виходить з додатками – науково-методичним додатком „Тренер” і науково-популярним „Вітатрон”. Ці додатки мали на меті забезпечити взаємодію вчених і фахівців різних видів спорту у процесі обміну думками та ідеями, науковими, методичними й організаційними новинками та протидіяти потокам некваліфікованої інформації, яка почала заповнювати газетно-журнальний ринок, а також здійснювати інформаційне забезпечення здорового способу життя: „Вітатрон” друкував дайджест сучасних методик оздоровлення, знайомив з йогою початківців, пропонував методики лікування лікарськими травами.

У 90-х роках лідерами спортивної періодики в країні були газета „Советский спорт” (періодичність видання – 252 номери на рік, п'ять номерів на тиждень), журнали „Теория и практика физической культуры” (періодичність видання – 12 номерів на рік),

„Олимпийская панорама” (періодичність видання – чотири номери на рік), „Футбол”, „Спорт за рубежом” (надходили лише в роздрібну торгівлю), „64-шахматное обозрение”; книгорозповсюдження здійснювало видавництво „Советский спорт”.

91-й рік змінив політичну ситуацію в країні. Незалежними стали колишні республіки Радянського Союзу. Спортивне видавництво „Советский спорт”, спортивна періодика на чолі з провідним науково-теоретичним журналом „Теория и практика физической культуры” залишилися за межами новоствореної держави Україна. Розпочався новий етап книговидання та функціонування спортивної преси в кожній державі окремо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Больше самостоятельно-го творчества в работе специалистов физкультурного движения // Теория и практика физической культуры. – 1986. – № 10. – С. 4–5.
2. В ученом совете Министерства здравоохранения СССР // Теория и практика физической культуры. – 1954. – Т. 17, вып. 2. – С. 155.
3. Валиахметов А. К. Убеждать словом, убеждать делом / А. К. Валиахметов // Теория и практика физической культуры. – 1982. – № 2. – С. 4–5.
4. Вацеба О. М. Розвиток спеціалізованої літератури в галузі фізичного виховання і спорту в Україні в 20-30-і роки ХХ століття / О. М. Вацеба // Слобожанський науково-спортивний вісник: [зб. наук. пр.] – Х., 2001. – Вип. 4. – С. 155–161.
5. Виноградов П. А. Уровень знаний населения по физической культуре / П. А. Виноградов, А. А. Трифонова // Теория и практика физической культуры. – 1984. – № 11. – С. 37.
6. Виноградов П. А. Функции средств массовой информации в развитии физической культуры, формировании здорового образа жизни / П. А. Виноградов // Теория и практика физической культуры. – № 1. – 1990. – С. 35–38; С. 67.
7. Зволинская Н. Н. Учебная литература для физкультурных вузов: состояние, тенденции и пути совершенствования / Н. Н. Зволинская // Теория и практика физической культуры. – 1989. – № 10. – С. 34–36.
8. Ивонин В. А. Задачи по дальнейшему улучшению воспитательной работы и пропаганды физической культуры / В. А.

- Ивонин // Теория и практика физической культуры. – 1981. – № 1. – С. 4.
9. Издательство „Физкультура и спорт”: библиогр. указ. 1923-1972 гг. – М.: Физкультура и спорт, 1983. – 384 с.
10. Котляров Н. И. Очередные задачи физкультурной печати / Н. И. Котляров // Теория и практика физической культуры. – 1940. – № 7. – С. 31–32; С. 23
11. Там само. – С. 31–32.
12. Красный спорт. – 1928. – № 46. – С. 2–4.
13. Крячко И. А. Пути дальнейшего изучения вопросов физической культуры и спорта / И. А. Крячко // Теория и практика физической культуры. – 1954. – Т. 17, вып. 2. – С. 155.
14. Литература по физической культуре и спорту в 1960 году // Теория и практика физической культуры. – 1959. – Т. 22, вып. 12. – С. 947.
15. Лубышева Л. И. Три четверти века в спортивном строю. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru>
16. Новые книги // Теория и практика физической культуры. – 1939. – № 11. – С. 56–57.
17. От редакции // Теория и практика физической культуры. – 1939. – № 1. – С. 93–95.
18. Плеский Г. М. Как следить за новой литературой по вопросам физической культуры / Г. М. Плеский // Теория и практика физической культуры. – 1957. – Т. 20, вып. 6. – С. 472.
19. Польшанский В. С. О работе государственного издательства „Физкультура и спорт” в 1952 году / В. С. Польшанский // Теория и практика физической культуры. – 1952. – Т. 15, вып. 6. – С. 476–478.

20. Резник С. Б. Советским физкультурникам – высококачественные книги и журналы / С. Б. Резник // Теория и практика физической культуры. – 1939. – № 2. – С. 62.
21. Там само. – С. 62.
22. Там само. – С. 63.
23. Родный Н. И. Проблемы деятельности учебного и научного коллектива. – Л., 1971. – Вып. 4. – С. 167–170.
24. Саркизов-Серазини И. М. О первом руководстве по плаванию на русском языке / И. М. Саркизов-Серазини // Теория и практика физической культуры. – 1938. – № 7. – С. 72.
25. Седов А. В. Теоретические основы пропаганды физической культуры и спорта / А. В. Седов, П. А. Виноградов // Теория и практика физической культуры. – 1983. – № 11. – С. 8–9.
26. Там само. – С. 8–9.
27. Советская наука о физической культуре и спорте: состояние и перспективы / В. М. Зазиорский, Г. С. Туманян, В. П. Козьмина, М. А. Петрачев // Теория и практика физической культуры. – 1988. – № 1. – С. 2–5.
28. Там само. – С. 2–5.
29. Старин В. О пересмотре физкультурной литературы / В. Старин // Теория и практика физической культуры. – 1937. – № 2. – С. 564.
30. Там само. – С. 564.
31. Суник А. Б. Интеллигенция и спорт / А. Б. Суник // Теория и практика физической культуры. – № 2. – 1991. – С. 9.
32. Суник А. Б. „Теория и практика физической культуры” и история физической культуры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru>

33. Теория – для практики физической культуры // Теория и практика физической культуры. – № 6. – 1989. – С. 2
34. Торопов Н. И. Книги по физической культуре и спорту / Н. И. Торопов // Теория и практика физической культуры. – 1954. – Т. 17, вып. 1. – С.78–79.
35. Там само. – С. 78–79.
36. Там само. – С. 78–79.
37. Торопов Н. И. Физкультурная печать в СССР / Н. И. Торопов // Теория и практика физической культуры. – 1957. – Т. 20, вып. 7. – С. 551–553.
38. Трескин А. В. Издательству „Физкультура и спорт” – 50 лет / А. В. Трескин, Е. Я. Безносиков // Теория и практика физической культуры. – 1973. – № 9. – С. 16.
39. Там само. – С. 16.
40. Туленков Д. А. Спортивная публицистика 1920-1930 годов: особенности специализированных изданий / Д. А. Туленков // Филологические этюды: сб. науч. ст. мол. ученых. – Саратов: СГУ, 2005. – Вып. 8. – С. 206–209.
41. Учебные пособия для физкультурных вузов и техникумов, изданные в 1938 году // Теория и практика физической культуры. – 1939. – № 7. – С. 59.
42. Шишигин М. В. Пропаганда физической культуры и спорта / М. В. Шишигин. – М.: Физкультура и спорт, 1975. – 144 с.
43. Шишигин М. В. Спортивная печать – активное средство пропаганды физической культуры и спорта / М. В. Шишигин // Теория и практика физической культуры. – 1973. – № 5. – С. 12.
44. Там само. – С. 12.
45. Там само. – С. 12.

46. Там само. – С. 12.
47. Юбилей русской книги // Теория и практика физической культуры. – 1964. - № 3. – С. 5.
48. <http://www.gipp.ru/>

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

**„Бюллетень Центрального со-
вета и Московского областного отде-
ления общества пролетарского тури-
зма”** (з липня 1930 року — „Бюллетень
туриста”) – спеціалізоване видання для
туристів. Засноване 1929 року у Моск-
ві.

„Вестник физической культуры” – журнал, що видавали
у 1921-1928 роках у Харкові.

Видавництво – це установа, що видає різні види друкова-
них творів.

Вища рада фізичної культури (ВРФК) – державний орган,
якому було доручено розвивати галузь фізичної культури та спор-
ту у 20-х роках ХХ століття.

„Вітатрон” – науково-популярний журнал, додаток до жур-
налу „Теория и практика физической культуры” з 1991 року.

„Воениздат” – видавництво Міністерства оборони СРСР.
Засноване 1919 року.

Всевобуч – загальне обов’язкове військово навчання грома-
дян СРСР.

„Всевобуч и спорт” – журнал військового спрямування.
Друкували з 1922 до 1924 року.

„Всемирный турист” (1928—1930) – додаток до журналу
“Всемирный следопыт”.

Газета – періодичний опублікований документ, що склада-
ється з випусків (номерів), які виходять через певні проміжки часу
і містять офіційні матеріали, оперативну інформацію, статті з ак-
туальних суспільно-політичних, наукових питань та літературні
твори і рекламну інформацію. Випуски (номери) періодичного
видання однаково оформлені, мають номер або дату виходу і, як
правило, однаковий обсяг та формат. Кількість номерів протягом

року є також однаковою. Кожний номер газети складається з постійних реквізитів, якими є: назва, надзаголовки, підзаголовкові дані, число, місяць видання; вихідні дані: редактор, редакційна колегія, засновник або видавець, реєстраційне свідоцтво, адреса та інші реквізити, які вказують на місце видання, передплатний індекс, телефони, наклад. Газетна сторінка поєднує два види комунікації: вербальну та візуальну, що забезпечує гармонійне сприйняття інформації.

„Гимнастика” – журнал, заснований 1971 року в Москві. Орієнтувався на провідних фахівців з гімнастики, сприяв розвитку цього виду спорту; публікував науково-популярні та методичні статті, популяризував досвід відомих майстрів спорту.

„Готов к труду и обороне” (ГПО) – комплекс фізичної підготовки в загальноосвітніх, професійних і спортивних організаціях СРСР, система патріотичного виховання молоді. Існував з 1931 до 1991 року. Охоплював населення від 6 до 50 років.

„Дамбрете” („Шашки”) – журнал Латвійської СРСР. Видавали у м. Ризі з 1959 року латвійською мовою.

Журнал – періодичний документ, що містить статті або реферативні відомості, огляди з різноманітних суспільно-політичних, наукових питань, літературно-художні твори. Статті в журналі порівняно з газетою більшого обсягу, мають постійну рубрикацію. Журнали – видання ілюстровані, мають ширшу тематику, ніж газета. Кожний номер журналу виходить упродовж року під постійною назвою, але номери мають різний зміст. Журнальне видання випускається у вигляді блоку закріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу визначеного формату, в обкладинці або палітурці. Характерними особливостями журнальних видань є великі формати сторінок, двоколонний набір.

„Известия спорта” – масовий журнал. Друкували з 1923 до 1924 року.

„**Известия физической культуры**” – масовий журнал. Друкували з 1924 до 1927 року, попередня назва „Известия спорта”.

„**Издательство ДОСААФ**” – видавництво в системі армії, авіації і флоту СРСР. Видавало навчальну, військово-патріотичну літературу, наочні посібники та плакати.

„**Идман**” („Спорт”) – спортивна газета Азербайджанської РСР. Заснована 1935 року. Друкували азербайджанською мовою.

„**Кехакультуур**” („Фізкультура”) – журнал Естонської РСР. Заснований 1940 року у м. Таллін. Друкували естонською мовою.

„**Красный спорт**” – перша радянська спортивна газета. Заснована 1924 року в Москві. З 19 березня 1946 року перейменована у газету „Советский спорт”.

„**Красный спорт**” – спортивна газета Української РСР. Видавали з 1922 до 1923 року у Києві.

„**Легкая атлетика**” – щомісячний спортивно-методичний журнал Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР. Заснований 1955 року. Висвітлював питання техніки і методики тренування провідних атлетів СРСР та інших країн, проблеми організації легкоатлетичного спорту. Публікував статистичні матеріали радянської і зарубіжної легкої атлетики, надавав поради любителям спорту тощо.

„**Лело**” („Спортивна газета”) – газета Грузинської РСР. Заснована 1934 року. Друкували грузинською мовою.

„**Листок шахматного кружка Петрогубкоммуны**” – перше радянське шахове видання, засноване 1921 року. З 1922 року – журнал „Шахматный листок”, а з 1931 – „Шахматы в СССР”.

„**Медгиз**” – державне видавництво. Засноване 1918 року. Здійснювало видання медичної літератури в СРСР. Окрім того, друкувало науково-популярні книги і брошури, наукову та навчальну літературу, зокрема й для ВНЗ фізкультурного профілю. Вида-

вництво припинило існувати 1963 року. На його основі було створене видавництво „Медицина”.

„Медицина” – державне видавництво, засноване 1963 року на базі видавництва „Медгиз”. Головні напрямки діяльності – видання спеціалізованої літератури академічного та навчального спрямування, зокрема атласів, підручників, довідників, монографій з медицини й охорони здоров’я. Видавництво є засновником і видавцем 41 назви спеціалізованих медичних журналів.

„Мектебде беден тербийеси” („Фізична культура в школі”) – науковий журнал. Заснований 1976 року в Баку. Друкували азербайджанською мовою.

„На варті” – державне військово-фізкультурне видавництво у Харкові, засноване 1930 року. Друкувало спортивну літературу.

„На суше и на море” – спеціалізований журнал для туристів. Заснований 1929 року.

Навчальна література – видання, що містять систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, викладені у формі, придатній для вивчення та викладання, і розраховані на учнів, студентів та різні ступені навчання. Розрізняють такі навчальні видання: підручник, навчальний посібник, практикум, навчальна програма.

Наукові видання – видання, що містять результати теоретичних або експериментальних досліджень. Наукові видання бувають різних видів: монографії, збірники наукових праць, матеріали та тези доповідей наукових конференцій, автореферати дисертацій.

„Олімпійська панорама” – щоквартальний ілюстрований журнал. Заснований 1976 року в Москві.. Друкували п’ятьма мовами.

Періодичні видання – друковані видання, що виходять в певні проміжки часу; основні засоби масової інформації і пропа-

ганди. До періодичних видань належать газети, журнали, збірники, бюлетені, а також продовжувані видання (збірники наукових праць, щорічники тощо).

„Сабчота физкультура” („Советская физкультура”) – журнал Грузинської РСР. Друкували у Тбілісі з 1927 до 1932 року грузинською мовою.

„Советский спорт” – спеціалізоване видавництво галузі фізичної культури та спорту, що друкує літературу з фізичної культури та спорту, туризму і здорового способу життя, а також зі спорту інвалідів та корекційної педагогіки. Засноване 1991 року.

„Советский спорт” – щоденна газета Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР. Заснована 1924 року під назвою „Красный спорт”, з 19 березня 1946 року перейменована у „Советский спорт”. З 1928 до 1932 року газету не друкували. Пропагувала політику КПРС в галузі фізичної культури та спорту, висвітлювала досвід спортивно-масової роботи профспілок, комсомолу і фізкультурних організацій, спортивне життя в країні та за кордоном, діяльність міжнародних спортивних організацій. Була ініціатором та організатором міжнародних і всесоюзних турнірів з хокею, легкої атлетики, волейболу, плавання, лижного спорту тощо. Газета „Советский спорт” була найбільшим за накладом періодичним виданням країни і розповсюджувалася у 104 країнах світу. Газета мала щотижневі додатки „Футбол — хоккей” (з 1960) і шахово-шашковий — „64” (з 1968).

„Советское строительство и право” – видавництво, яке 1934 року почало друкувати книги фізкультурно-спортивної тематики.

„Советский туризм и альпинизм” – газета. Видавали у 1940—1941 роках.

„Спартак” – спортивний журнал. Друкували з 1924 до 1939 року в Ленінграді.

„**Спорт**” – газета Казахської РСР. Заснована 1959 року в Алма-Аті. Друкували казахською і російською мовами.

„**Спорт в СССР**” – з 1963 року додаток до журналу „Советский Союз”. Друкували російською, англійською, французькою, німецькою, іспанською мовами.

„**Спорт за рубежом**” – спортивний журнал. Заснований 1960 року в Москві.

„**Спортас**” – спортивна газета Литовської РСР. Заснована 1956 року. Друкували литовською мовою.

„**Спортдилехт**” („Спортивная газета”) – газета Литовської РСР. Заснована 1958 року у м. Талліні. Друкували естонською мовою.

„**Спорте**” – спортивна газета Латвійської РСР. Заснована 1955 року. Друкували латвійською мовою.

„**Спортивна газета**” – газета Української РСР. Заснована 1934 року у м. Києві. Попередня назва „Красный спорт”, 1949 року перейменована у „Радянський спорт”, 1965 – у „Спортивну газету”. Друкували українською мовою.

„**Спортивная жизнь России**” – суспільно-політичний журнал, заснований 1957 року. Журнал друкував статті про соціальну роль фізичної культури і спорту, досвід організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи на виробництві, у колгоспах, навчальних закладах тощо; нариси про роботу спортивних колективів, видатних спортсменів та інші цікаві інформаційні матеріали. Друкували журнал щомісяця.

„**Спортивные игры**” – щомісячний спортивно-методичний журнал, заснований 1955 року. Журнал публікував статті, які висвітлювали проблеми теорії і практики спортивних ігор, питання тактики, техніки і методики тренування провідних команд та окремих гравців СРСР.

„**Старт**” – популярний ілюстрований журнал Української РСР. Видавали у м. Києві. Попередником журналу був „Вестник

физической культуры” (з 1921 у Харкові), потім „Вісник фізкультури” (1929–1930), „Фізкультурник України” (1931–1935), „Спорт” (1936–1941). З 1957 року мав назву „Фізкультура і спорт”, а з липня 1965 року перейменований у „Старт”.

„Теория и практика физической культуры” (з 1925) – науково-популярний журнал, заснований для розповсюдження науково обґрунтованих відомостей про фізичну культуру, для керівництва та організації фізичної культури в країні.

„Теорія і практика фізичного виховання і спорту” – журнал Української РСР. Видавали у м. Києві з 1968 року українською мовою.

Типологія – метод, а також результат наукового пізнання, наукової систематизації, класифікації газет і журналів на основі загальних для них ознак і властивостей.

„Тренер” – науково-методичний журнал, додаток до журналу „Теория и практика физической культуры” з 1991 року.

„Турист” – ілюстрований щомісячний журнал, що розпочав друкуватися наприкінці 60-х років. Виникнення журналу було пов’язане зі швидким розвитком туризму в країні як масового виду фізичної культури, важливого засобу організації дозвілля та виховання молоді.

„Турист-активист” – спеціалізований журнал для туристів. Друкували з 1929 до 1933 року в Москві.

„Физическая культура в школе” – науково-методичний журнал, заснований 1958 року. Періодичність виходу – вісім примірників на рік. Журнал публікував наукові статті з організації процесу фізичного виховання в школі: поурочні плани з легкої атлетики, лижного спорту, баскетболу, гімнастики; методичні рекомендації з організації та проведення уроків фізичної культури в школі; подавав рекомендації як стати витривалим, сильним і здоровим.

„**Физкульт-активист**” – науково-популярний журнал. Друкували з 1927 до 1931 року.

„**Физкультура**” – видавництво у Харкові. Засноване 1926 року як акціонерне товариство. 1930 року передало свої повноваження державному військово-фізкультурному видавництву „На варті”.

„**Физкультура и спорт**” – видавництво в системі Державного комітету Ради Міністрів СРСР у справах видавництв, поліграфії і книжкової торгівлі. Створене 1923 року. Видавало спортивну літературу, призначену для масового читача і фахівців галузі фізичної культури та спорту.

„**Физкультура и спорт**” – масовий популярний ілюстрований журнал Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів СРСР. Заснований 1922 року. Висвітлював фізкультурно-спортивне життя в СРСР і за кордоном, публікував науково-популярні, публіцистичні статті, нариси, розповіді про проблеми фізичної культури та спорту, методичні матеріали з організації занять фізичною культурою на виробництві, вдома тощо.

„**Фізкультура і спорт**” – популярний ілюстрований журнал, орган Ради Союзу спортивних товариств і організацій Української РСР. Заснований 1957 року у м. Києві. Попередником журналу був „Вестник физической культуры” (з 1921 у Харкові). Кілька разів змінював назву: „Вісник фізкультури” (1929–1930), „Фізкультурник України” (1931–1935), „Спорт” (1936–1941). З липня 1965 року перейменований у „Старт”.

„**Физкультура и туризм**” – з 1930 до 1938 року так називалося видавництво галузі фізичної культури і спорту „Физкультура и спорт”.

„**Физкультурник Азербайджана**” – газета Азербайджанської РСР.

„**Физкультурник Армении**” („Айастани физкультурник”) – газета, Вірменської РСР. Заснована 1956 року у м. Єревані.

„Физкультурник Белоруссии” – газета Білоруської РСР. Заснована 1951 року. Друкували російською мовою.

„Физкультурник Узбекистана” – газета Узбецької РСР. Заснована з 1934 року. Друкували узбецькою мовою.

„Футбол” – щотижневик, заснований 1960 року. Засновник – Федерація футболу СРСР. Друкував статті з теорії і практики футболу, оглядові статті про розвиток футболу в республіках; досліджував історію розвитку футболу; подавав репортажі з міжнародних змагань, інформацію про результати матчів, різні статистичні матеріали.

„Чадраки” („Шахи”) – журнал Грузинської РСР. Заснований 1971 року у м. Тбілісі. Друкували грузинською мовою.

„Шахматаін Аймастан” („Шахова Вірменія”) – журнал Вірменської РСР. Заснований 1972 року у м. Єревані. Друкували вірменською мовою.

„Шахматное обозрение” – щомісячний, добре ілюстрований масовий спортивно-методичний журнал, заснований 1968 року. Тематика журналу відповідала назві: огляди та аналіз поєдинків між відомими гросмейстерами, інтерв'ю з провідними шахістами та видатними діячами культури – любителями шахів, школа тренерів, нові напрямки в композиції, курйози у світі шахів, історичні нариси з історії шахів.

„Шахматы в СССР” – академічний журнал, розрахований на провідних шахістів, кандидатів у майстри спорту, першорозрядників. Заснований 1921 року в Москві.

„Шахматы и шашки в рабочем клубе” – спеціалізований журнал для шахістів. Видавали з 1927 до 1935 року в Москві.

„64” – шахово-шашкова газета (спеціальний додаток до газети „Советский спорт”). Видавали з 1935 до 1941 і з 1968 року.

ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Виша рада фізичної культури (ВРФК) – 6, 7, 8, 13
„Бюллетень Центрального совета и Московского областного отделения общества пролетарского туризма ” – 11
„Вестник физической культуры” – 11, 12
„Віатрон” – 76
„Воениздат” – 57
Всевобуч – 7, 30
„Всевобуч и спорт” – 11
„Всемирный турист” – 11
„Гимнастика” – 25, 28
„Готов к труду и обороне” („Готовий до праці і оборони” -ГПО)
– 15, 27, 30, 36, 70
„Дамбрете” („Шашки”) – 54, 60
„Известия спорта” – 6
„Известия физической культуры” – 7, 9, 11, 13
„Издательство ДОСААФ” – 57
„Идман” – 54
„Красный спорт” – 7, 11, 13, 25, 28, 30
„Кехакультуур” – 54, 61
„Коневодство и конный спорт” – 48
„Легкая атлетика” – 36, 48, 49, 53
„Лело” („Спортивна газета”) – 54
„Листок шахматного кружка Петрогубкоммуны” – 11
„Медгиз” – 18
„Медицина” – 62
„Мектебде беден тербийеси” („Фізична культура в школі”) – 61
„На варті” – 12
„На суше и на море” – 11, 23, 27
„Народный учитель” – 18

- „Олимпийская панорама” – 77
- „Педагогика” - 57
- „Пролетарий” - 12
- „Пролетарский спорт” – 9
- „Просвещение” – 62
- „Профиздат” – 62
- „Радянська школа” – 18
- „Сабчота физкультура” – 11
- „Советский спорт” – 31, 54, 56, 76
- „Советский спорт” (видавництво) – 72, 77
- „Советский туризм и альпинизм” – 27
- „Советское строительство и право” – 18
- „Спартак” – 11, 14
- „Спорт в СССР” – 54, 60
- „Спорт за рубежом” – 48, 54, 55, 60, 77
- „Спорт” – 11, 25
- „Спорте” – 54
- „Спортас” – 54
- „Спортдилехт” – 54
- „Спортивна газета” – 54, 56
- „Спортивная жизнь России” – 45, 60
- „Спортивные игры” – 40, 54, 55, 60, 70
- „Старт” – 54, 60
- „Теория и практика физической культуры” – 9, 14, 15, 22, 25, 28, 30, 31, 37, 39, 40, 41, 45, 55, 60, 62, 65, 70, 76, 77
- „Теорія і практика фізичного виховання і спорту” – 60
- „Тренер” – 76
- „Турист” – 52, 54
- „Турист-активист” – 14
- „Физическая культура в школе” – 14, 46, 54, 55, 60, 70
- „Физическая культура” – 6, 11
- „Физкульт-активист” – 9, 14

- „Фізкультура и спорт” (видавництво) – 6-13, 16, 18, 26, 29, 33, 37, 39, 41, 47, 50, 52, 56, 57, 61
- „Фізкультура и спорт” – 7, 9, 14, 25, 27, 30, 31, 54, 55, 56, 60
- „Фізкультура і спорт” – 60
- „Фізкультура и туризм” – 16
- „Фізкультура” – 12
- „Фізкультурник Азербайджана” – 25, 54
- „Фізкультурник Армении” – 54
- „Фізкультурник Белоруссии” – 54, 56
- „Фізкультурник Узбекистана” – 54, 56
- „Фізкультурник України ” – 11
- „Футбол” – 52, 77
- „Футбол-хоккей” – 54, 56
- „Чадраки” – 61
- „Шахматаін Аїастан” – 61
- „Шахматный листок” – 11
- „Шахматное обозрение” – 53
- „Шахматы в СССР” – 11, 28, 30, 54, 55
- „Шахматы и шашки в рабочем клубе” – 9
- „64” – 9, 10, 13, 25, 30, 54, 55, 77

ДОДАТКИ

Література, що вийшла друком у видавництві „Фізкультура и туризм” (1930-1938)

1. Аксамит.П. Рабочее физкультурное движение в Чехо-Словакии / П. Аксамит. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 70 с.
2. Аксамит. П. Раскол в Рабочем спортивном союзе Норвегии: пер. с нем. рукописи / П. Аксамит. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 56 с.
3. Александрова Н. Г. Массовые агит-пляски / Н. Г. Александрова, М. Е. Бурцева, Е. С. Шишмарева. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 58 с.: ил.
4. Андреев А. В. Очерки буржуазного спорта / А. В. Андреев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 78 с.
5. Андреев А. В. Физическое воспитание в современных буржуазных школах / А. В. Андреев. – М.: Физкультура и туризм, [б. г.]. – 48 с.
6. Антонов-Саратовский В. Рабочий туризм при капитализме / В. Антонов-Саратовский – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 40 с.: ил.
7. Архангельский М. А. Физкультура как метод социалистической организации труда / под общ. ред. Я. В. Френкеля. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 13 с.
8. Арцишевский В. Массовая физкультурная работа: [опыт работы физкультурного сектора ЦПКиО. им. М. Горького] / В. Арцишевский, В. Витшас, М. Сегал. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 124 с.: ил.
9. Арцишевский В. Учет работы по физкультуре в школе: опыт руководства для работников по физкультуре в массовой шко-

- ле / В. Арцишевский, В. Яковлев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 58 с.: ил.
10. Арцишевский В. Физкультура в пионерлагере: пособие для актива пионеров и вожатых / Арцишевский В., Проппер В., Черевков М. – М.: Физкультура и туризм, 1932. – 78 с.: ил., табл.
 11. Арцишевский В. В. Утренняя гимнастика школьника: указания и материал для детей от 11 до 16 лет / В. В. Арцишевский. – М.: Физкультура и туризм, 1985. – 96 с.
 12. Багон Ю. Волейбол / Ю. Багон. - М.: Физкультура и туризм, 1937. – 36 с.
 13. Бакуменко В. М. Учебник шашечной игры / В. М. Бакуменко, Б. Д. Ильинский. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 121 с.
 14. Бартольд Е. Ф. По Карелии и Кольскому полуострову: путеводитель / Е. Ф. Бартольд. – Л.: Физкультура и туризм, 1935. – 139 с.: карт.
 15. Бархаш Л. Альпинист СССР: руководство для сдачи норм на значок „Альпинист СССР” 1 степени / Л. Бархаш. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 126 с.: ил.
 16. Бархаш Л. Турист на лыжах / Л. Бархаш. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 107 с.: ил.
 17. Бенар Л. Физическое воспитание на службе тактики / перев. с франц. А. Г. Любимова; под ред. В. А. Старикова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 149 с.
 18. Бенцианов Д. М. Организация медобслуживания физкультурников, сдающих нормы ГТО 2-й ступени / Д. М. Бенцианов. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 62 с
 19. Беспамятнов В. В. Заводские спартакиады. Организация, проведение, программы: по материалам Межсоюзного бюро физкультуры Ленинград. облпрофсовета / В. В. Беспамятнов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 119 с.: ил.

20. Блиндер Б. М. Шашечные этюды / Б. М. Блиндер. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 56 с.: ил.
21. Бокс: правила соревнований / Всесоюз. Комитет. по делам физ. культуры и спорта при СНК Союза ССР. – Официальное изд. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 39 с.: табл.
22. Бокс: правила соревнований. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 47 с.: ил.
23. Борьба вольного стиля. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 24 с.
24. Бугельский Ю. Б. Партерная гимнастика: пособие для секционной работы / Ю. Б. Бугельский, Ф. Спешнев. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 109 с.: ил.
25. Бухаров А. Гиревой спорт / А. Бухаров. – М.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1936. – 136 с.: ил.
26. Бухаров А. В. Поднимание тяжестей: краткое руководство для инструкторов секций поднимания тяжестей и тяжелоатлетов-гиревиков. [с 14 рис.] / А. В. Бухаров. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 72 с.
27. Вайсмюллер Д. Плавание американским кролем / Джонни Вайсмюллер. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 54 с.: ил.
28. Ванишек Д. Футбол / пер. Н. В. Колотухиной; общ. ред. Л. Л. Авиром. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 95 с.: ил.
29. Васильев Г. В. Спортивная школа по легкой атлетике: методика и организация учебной работы в спортивной школе завода „Красный треугольник” / Г. В. Васильев, П. И. Козловский. – Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 104 с.
30. Васильев Д. М. Тренировка лыжника / Васильев Дмитрий Максимович. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 47 с.
31. Взоров Б. Н. Основы тренировки легкоатлета / под ред. И. М. Коряковского. – Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 39 с.
32. Винокуров Д. Массовая работа врача по физкультуре / с предисл. и под ред. врача-специалиста по физкультуре Наркомз-

- драва Б. А. Ивановского. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 62 с.
33. Вишневский А. Физкультура в деревне: метод. пособие по физкультурной работе в соцсекторе деревни / А. Вишневский, Л. Геркан. – М.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1934. – 288 с.: ил.
34. Вишневский А. И. Игры с ножным мячом. Ножная лапта. Кикбол. Тренингбол. Ножной спиральбол / А. И. Вишневский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 29 с.: ил.
35. Водное поло: правила игры, обязательные для всех проводимых в СССР соревнований по водному поло. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 47 с.: ил.
36. Волейбол: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 15 с.
37. Волейбол: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 15 с.
38. Волков В. Массовый физкультурный вечер: организация и проведение / В. Волков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 25 с.
39. Вонзблейн Ю. Н. Керлинг. Спортивная игра на льду / Ю. Н. Вонзблейн. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 32 с.
40. Вонзблейн Ю. Н. Легкая атлетика: руководство по технике и тренировке / под ред. И. Гребенщикова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 219 с.: ил.
41. VIII Всесоюзное шахматное первенство: избран. партии / с прим. В. А. Алаторцева и др.; под общ. ред. и с теорет. обзор. турнира И. Л. Рабиновича. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1935. – 129 с.: ил.
42. Воскресенский В. Туризм на велосипеде / В. Воскресенский. – М.: Физкультура и туризм, 1930. – 74 с.

43. Восточный Кавказ: маршруты для самостоятельных путешествий, рекомендуемые научно-методическим сектором ЦС ОПТЭ. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 91 с.: ил.
44. Врачебные исследования физкультурников: сб. тр. по физ. культуре Мособлздравотдела / под ред. М. Минкевич. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 179 с.
45. Врачебный контроль при занятиях физической культурой / под ред. Е. Ю. Зеликсона, А. Н. Крестовникова, В. К. Добровольского. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 559 с.: ил.
46. Гаульгофер К. Основы австрийской школьной гимнастики: [с 40 рис.] / К. Гаульгофер, М. Штрейхер; пер. Г. А. Дюперрона. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 144 с.
47. Гейнике Н. В вагоне, на пароходе, в лодке: (наблюдения туриста). [с ил.] / Н. Гейнике. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 80 с.
48. Гейнц К. Рыболовный спорт / авторизированный пер. с нем. А. Д. Шеманского; с доп. и исправл. применительно к условиям СССР. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 238 с.: ил.
49. Генерозов В. Я. Теория и практика спортивной и охотничьей стрельбы / В. Я. Генерозов. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 102 с.: ил.
50. Гербстман А. О. Современный шахматный этюд / Гербстман Александр Осипович. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 185 с.: ил.
51. Геркан Л. В. Массовое и спортивное плавание: значение купанья и плавания, их влияние на организм [с 67 рис.] / Л. В. Геркан. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 232 с.
52. Герценштейн С. Я. Санитарные указания к проведению маршевого перехода / С. Я. Герценштейн. – М.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1934. – 56 с.

53. Гетьє А. Бокс / А. Гетьє. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 127 с.
54. Гетьє А. Мастерство современного бокса / А. Гетьє; ред. Ромм М. Д. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 119 с.
55. Гигиена физической культуры: программа для ин-тов физ. культуры. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 14 с.
56. Гимнастика: правила соревнований и судейства. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 63 с.
57. Гимнастика: программный материал и метод. указания для гимнастических секций физкультурных коллективов / под общ. ред. И. М. Коряковского и проф. Е. Ю. Зеликсона. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 355 с.: ил.
58. Гимнастические выступления: метод. указания и программный материал / сост. С. А. Гуляев, Е. А. Дулетов, Л. П. Орлов, С. Л. Фейгин; под общ. ред. С. Л. Фейгина. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 109 с.
59. Гиппенрейтер Б. С. Физическая культура в домах отдыха: метод. пособ. для инструкторов физкультуры / под ред. Н. И. Петрова. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 79 с.
60. Глязер С. Веселая, физкультурная зима: сб. зимних массовых развлечений и новых видов спорта: пособ. для парков культуры и отдыха, лыжных баз и катков / Глязер Самсон. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 183 с.
61. Гордон О. Л. Питание туриста в пути / под общ. ред. О. Л. Гордон. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 58 с.
62. Гориневский В. В. Здоровье физкультурника / В. В. Гориневский. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 95 с.: ил.
63. Городки: краткое руководство к новым правилам игры. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 64 с.
64. Городки: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1930. – 16 с.: ил.

65. Городки: правила игры. [утв. Президиумом ВСФК при ЦИК СССР 13 янв. 1936 г.]. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 26 с.
66. Государственный Центральный институт физ. культуры: сб. материалов, конспектов и программ. - Ч. 1. - М.: Физкультура и туризм, 1931. - 960 с.: ил.
67. Государственный Центральный институт физ. культуры: сб. материалов, конспектов и программ. - Ч. 2. - М.: Физкультура и туризм, 1931. - 961-1927 с.
68. Государственный центральный институт физической культуры: сб. материалов по учебным дисциплинам 1932-1933 учеб. год. - М.: Физкультура и туризм, 1934. - 515 с.
69. Государственный центральный ордена Ленина институт физической культуры: проспект. - М.: Физкультура и туризм, 1934. - 29 с.: ил.
70. Гребенщиков И. Как сдать нормы по лыжам / И. Гребенщиков. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 48 с.: ил.
71. Греков Н. И. История шахматных состязаний / Н. И. Греков. - М.: Физкультура и туризм, 1935. - 136 с.
72. Гуляев А. П. Как решать шахматные задачи / Гуляев Александр Павлович. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. - 134 с.: ил.
73. Гурвич Я. М. Туризм - орудие массовой работы / Я. М. Гурвич. - Л.: Физкультура и туризм, 1932. - 36 с.
74. Гуревич Л. М. Туризм - орудие массовой работы / Л. М. Гуревич. - [М.]: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1932. - 36 с.
75. Декуэн А. 15 раундов: история одного боя / сокращ. пер. с фр. М. Д. Ромма. - М.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1932. - 151 с.: ил.
76. Демени Ж. Курс гимнастики: по руководствам G. Demeny „Education et harmonie des mouvements” / перераб. Г. А. Дюперрона. - М.: Физкультура и туризм, 1932. - 168 с.

77. Демин И. Физкультурная работа в деревне: состояние и задачи / И. Демин. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 89 с.
78. Ден-Гертог Г. Самоучитель шахматной игры / пер. с голланд. А. А. Смирнова. – 3-е изд. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1934. – 95 с.: ил.
79. Ден-Гертог Г. Самоучитель шахматной игры: [с рис.] / перев. с голланд. А. А. Смирнова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1935. – 96 с.
80. Дешин Д. Ф. Справочник врача-физкультурника / Д. Ф. Дешин, Г. И. Котов. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 136 с.: ил., схем.
81. Дубнов Д. Б. Игры в домах отдыха: пособие-справочник для врачей и работников физкультуры в домах и городках отдыха, здравницах идыхательных базах / вступ. стат. М. С. Гинзбурга; под ред. С. Л. Аксерольда. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 189 с.: ил.
82. Дуров В. Равняйтесь по яхромцам: о Яхромском физкультурном коллективе / В. Дуров. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 56 с.
83. Единый шашечный кодекс СССР: офиц. текст правил шашечной игры и шашечных соревнований. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 38 с.
84. Ежедневная гимнастика: подготовка к сдаче испытаний и составление физкультурных зарядок на основе гимнастического комплекса ГТО 1-й ступени / обраб. В. Арцишевским. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 61 с.: ил.
85. Ещин Д. Национальный вопрос в физкультурном движении / Д. Ещин, А. Пустовалов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 63 с.
86. Жемчужников А. А. Лыжи в пересеченной местности. Горнолыжный спорт / А. А. Жемчужников. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 104 с.

87. Жолдак И. Борьба за массы в международном спортдвижении: доклад на заседании совдеlegationи в ИК КСИ 21 июля 1930 г. / И. Жолдак. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 75 с.: ил.
88. За реконструкцию транспорта! [маршруты по обмену опытом для работников ж. д. транспорта на 1932 г.]: метод. справочник для ячеек ПОТЭ и групп туристов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 79 с.
89. За советскую машину! [маршруты по машиностроительной промышленности на 1932 г.]: метод. справочник для ячеек ОПТЭ, и группы туристов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 87 с.
90. Зверинцев С. П. Простейшие физкультурные сооружения / С. П. Зверинцев. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 53 с.: ил.
91. Зверинцев С. П. Физкультурные сооружения / С. П. Зверинцев. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 291 с.
92. Здравоохранение и физкультура: инструктивно-методические материалы. Работа врача по комплексу ГТО 2-й ступени / Д. М. Бенцианов, С. П. Летунов. – М.: Физкультура и туризм, 1934.
93. Зубарев Н.М. Начальный учебник шахматной игры / Зубарев Н. М., Панов В. И. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 111 с.: ил.
94. Зурен Г. Немецкая гимнастика / пер. Г. А. Дюперрона; предисл. А. В. Грачева. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1933. – 117 с.: ил.
95. Ивановский Б. А. Врачебный контроль над физической культурой / Ивановский Б. А. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 295 с.: рис.
96. Ивановский Б. А. Гимнастика женщины на каждый день: индивидуальные гимнастические упражнения / Б. А. Иванов-

- ский, Л. А. Геркан. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 39 с.: ил.
97. Ивановский Б. А. Памятка физкультурника о самоконтроле / Б. А. Ивановский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 31 с.
98. Ивановский Б. А. Физкультура на каждый день: индивидуальные гигиенич. упражнения для работников умственного труда / Ивановский Б. А., Геркан Л. В. – М.: Физкультура и туризм, 1929. – 54 с.: ил.
99. Ивановский Б. А. Физкультура на каждый день: индивидуальные гигиенич. упражнения для работников умственного труда / Б. А. Ивановский, Л. В. Геркан. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 54 с.: ил.
100. Ильин В. П. Американские и английские спортивные игры. Бейсбол. Конное поло. Лякросс Гольф. Травяной хоккей. Крикет / под ред. В. А. Рябоконя и Г. И. Фопонова; предисл. В. А. Рябоконя. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 94 с.: ил.
101. Ильин В. П. Физкультурный отдых среднего и пожилого возрастов / пред. В. В. Гориневского. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 160 с.
102. Индустриальные маршруты по обмену производственным опытом на зиму 1931/1932 г.: методич. справочник для райсоветов, ячеек ОПТЭ и групп туристов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 128 с.
103. Индустриальные экскурсии [совещание по индустриальным экскурсиям при ЦС ОПТЭ 20-26 января 1931 г.]: сб. материалов / под ред. В. Воробьева. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 93 с.
104. Ипполитов П. Велосипед / Ипполитов Платон. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 255 с.: ил., рис.
105. Ипполитов П. Коньки / Ипполитов Платон. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 315 с.: ил.

106. Ипполитов П. Коньки / Ипполитов Платон. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 47 с.: ил.
107. Ипполитов П. Коньки / Ипполитов Платон. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 31 с.
108. Ипполитов П. Конькобежный спорт / под ред. конькобежной секции ВСФК. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 124 с.
109. Ипполитов П. Справочник конькобежца / Ипполитов Платон. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 120 с.
110. Ипполитов П. Справочник по велоспорту / под ред. мотовелосекции ВСФК. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 95 с.: ил.
111. Каллистов И. П. Спортивные повреждения и первая помощь в несчастных случаях при занятиях физкультурой: справочник для инструкторов по физкультуре, спорт-судей и физкультурников / И. П. Каллистов. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1931. – 62 с.: ил.
112. Каллистов И. П. Спортивный массаж / И. П. Каллистов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 106 с.: ил.
113. Капабланка Х. Р. Учебник шахматной игры / авторизованный перев. с англ. Д. М. Горфинкеля. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 159 с.
114. Караев Г. Военизированные путешествия / Г. Караев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 55 с.: ил.
115. Караев Г. Н. По следам гражданской войны на севере и северо-западе / Г. Н. Караев. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 103 с.: ил.
116. Караев Г. Н. Турист – военный разведчик / Г. И. Караев. – М.: Физкультура и туризм, 1932. – 142 с.
117. Караев Г. Н. Турист – военный топограф / Г. Н. Караев. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 181 с.: ил.
118. Караев Г. Н. Турист – снайпер / Г. Н. Караев. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 199 с.

119. Киселев. На лодке по северным рекам / под ред. Н. Смирнова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 23 с.
120. Кмох Г. Международный турнир в Блебе: сб. партий с теорет. обзором и описанием туров / пер. С. О. Вайнштейна и А. А. Смирнова. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 227 с.
121. Козлов М. С. Ручной мяч и гандбол / под ред. М. Д. Ромм. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 59 с.: ил.
122. Колокольников А. Турист-метеоролог / Колокольников А. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 111 с.
123. Конев Б. Снаряжение велотуриста / Б. Конев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 63 с.: ил.
124. Коньки: правила скоростных соревнований. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 82 с.
125. Коньки: правила соревнований. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1934. – 37 с.
126. Конькобежный спорт: правила соревнований. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 47 с.
127. Короновский В. Н. Борьба и бокс: основы франц. борьбы и английского бокса / В. Н. Короновский, М. А. Яковлев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 133 с.
128. Короновский В. Н. Массовая работа / В. Н. Короновский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 28 с.
129. Короновский В. Н. Массовая работа физкультурного актива / В. Н. Короновский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 44 с.
130. Короновский В. Н. Техника и методика массовой работы по физкультуре: по опыту Ленинград. обл. совета физкультуры / под ред. и с предисл. И. М. Сайкина. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 127 с.
131. Котов Г. На страже здоровья бойца-физкультурника: опыт. работы врачебно-исследовательского кабинета ЦДКА им М.

- В. Фрунзе / Г. Котов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 48 с.: ил.
132. Коше А. Теннис: очерки техники и тактики игры / перев. с франц. Б. З. Глюка. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 166 с.
133. Кравцов В. А. Подготовка к путешествию / В. А. Кравцов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 124 с.
134. Крячко И. Спортивная травматология. (основы): пособие для врачей и инструкторов физической культуры / И. Крячко, А. Ланда. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 218 с.: ил.
135. Куда поехать: справочник для рабочего-отпускника. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 126 с.: ил.
136. Куда поехать летом: справочник ЦС ОПТЭ для рабочего отпускника / сост. Архангельская О., Лукашова Е. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 222 с.
137. Лазак В. В. Гребля / В. В. Лазак. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 35 с.
138. Лазак В. В. Общие подготовительные упражнения: подтягивание и лазанье / В. В. Лазак. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 32 с.: ил.
139. Ласкер Э. Учебник шахматной игры / авториз. перев. с нем. (с рукописи) И. Л. Майзелиса. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 328 с.: ил.
140. Лебедев П. Бегайте кроссы / под общ. ред. засл. мастера спорта А. В. Маляева. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 35 с.
141. Лев Л. Перестройка физкультурной работы в Московской области / Лев Л., Аксельрод С. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 106 с.
142. Левенфиш Г. Я. IX Всесоюзное шахматное первенство: сб. партий / Левенфиш Г. Я. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 225 с.: ил.

143. Легкая атлетика: правила соревнований / утвержд. Научно-методич. ком-том ВСФК СССР. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 63 с.: ил.
144. Легкая атлетика: правила соревнований. [настоящие правила обязательны для всех соревнований по легкой атлетике, проводимых на территории СССР]. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 105 с.
145. Легкая атлетика: учеб. пособие / под ред. И. М. Коряковского. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 448 с.: ил.
146. Ленинград в боях за ГТО. – Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 132 с.: ил.
147. Летняя работа физкультурного коллектива: метод. письмо ВСФК РСФСР о летней физкультурной работе производственного коллектива и задачах физкультурных организаций. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 32 с.
148. Лечебная физкультура на курортах: итоги работы и материалы Северо-Кавказской конференции по лечебной физкультуре / под ред. проф. Б. А. Ивановского [и др.]. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 39 с.
149. Липневич Л. Канадские лыжи и трюги / Л. Липневич. – Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 29 с.: ил.
150. Лисовский Н. Военно-Сухумская дорога: путеводитель / Н. Лисовский. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 142 с.
151. Лукин И. Будем плавать: руководство по стильному плаванию, гребле и спасению утопающих / И. Лукин. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 127 с.
152. Лыжные состязания: правила. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 63 с.
153. Лыжный спорт: учебно-методическое руководство для секций и школ лыжного спорта по работе со взрослыми и детьми / сост. С. Аксельрод и др. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 239 с.: ил.

154. Льюис В. Рабочее спортдвижение в Англии / В. Льюис. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 64 с.
155. Людевиг Н. Буер / Н.Людевиг. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 38 с.
156. Люлько Р. Д. Спринт [бег на короткие дистанции] / Р. Д. Люлько. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 44 с.: ил.
157. Лютенсков П. В. Турист в бой за электрификацию: [маршруты по электроустановкам] / П. В. Лютенсков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 98 с.: ил.
158. Мак-Кензи Р. Тей. Физические упражнения в воспитании и медицине / пер. Г. М. Розановой, А. Г. Иттиной. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 476 с.: ил.
159. Мак-Кензи Р. Тей. Физические упражнения как средство развития и воспитания. Ч. 1 / Мак-Кензи Р. Тей. – М.: Физкультура и туризм, 1930. – 223 с.
160. Мареев А. Как самому научиться плавать / А. Мареев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 14 с.: ил.
161. Маршруты по обмену опытом работников железнодорожного транспорта. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 64 с.
162. Маршруты по социалистическому строительству Московской области. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 46 с.: ил.
163. Маршруты сельскохозяйственных экскурсий на 1931 г. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 127 с.: ил.
164. Материалы о 2 Всесоюзном смотре-конкурсе физкультурной работы в вузах. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 6 с.
165. Матч Алейхин-Эйве на первенство мира: сб. партий / с прим. А. Алехина и М. Эйве; предисл. Г. Я. Левенфиша; перев. с голланд. С. О. Вайнштейна. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 217 с.: ил.
166. Международный шахматный турнир. Второй. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 592 с.

167. Миккола Я. Легкая атлетика. Тренировка мастера / перев. с финск. А. Кивекяс и Ф. Долгова; под ред. и в обработке С. Л. Аксельрода. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 131 с.: ил.
168. Милеев С. Искусство и физическая культура / С. Милеев С. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 208 с.: ил.
169. Михайлов С. Двигательная культура в производственном обучении методом ЦИТа / С. Михайлов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 116 с.: ил.
170. Михальчин Н. Д. Наши массовики / Н. Д. Михальчин. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 63 с.
171. Михельсон Е. Л. Хоккей: пособие для инструкторов физкультуры и активистов хоккейных секций / Е. Л. Михельсон. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 162 с.: ил.
172. Михельсон Е. Л. Хоккей: руков. для начинающих играть / Е. Л. Михельсон. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 95 с.: ил.
173. Муляш С. Новые подвижные игры дошкольников. (6-7 лет) / С. Муляш, Н. Генрихсен. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 27 с.
174. Мы о германском спорте / пер. и обраб. А. В. Андреева. – М.: Физкультура и туризм, 1932. – 100 с.
175. Мысовский И. Е. Спутник туриста / И. Е. Мысовский. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 175 с.
176. Мысовский Ив. Алматинский пик / Ив. Мысовский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 32 с.: ил.
177. Мюллер И. П. Моя система дыхательных упражнений / пер. с нем. Р. И. Калменс; с предисл. Б. А. Кальпуса. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 93 с.: ил.
178. Мюллер И. П. Моя система пять минут в день / пер. с нем. Р. И. Калменс. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 72 с.

179. Мюллер И. П. Солнце и воздух / пер. с посл. нем. изд. Р. Калменс. С предисл. Б. А. Кальпуса. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 64 с.
180. Нспомнящий К. Н. Боксеры и бокс за рубежом: по иностранным источникам / К. Н. Нспомнящий. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 314 с.
181. Неронов М. Физическая культура в детском доме / Неронов М., Хохлаков Г. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 154 с.: ил.
182. Николаева Н. Тетнульд: записки участника экспедиции о-ва пролет. туризма и экскурсий на Кавказ / Н. Николаева. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 59 с.: ил.
183. Остертун Д. Страховка при занятиях физическими упражнениями. Предупреждение несчастных случаев и помощь при занятиях физкультурой / пер. с нем. Е. Г. Короновской; под ред. и с предисл. П. И. Духавина. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1931. – 99 с.: ил.
184. Палепа Г. А. Спортплощадка на столе: подвижные игры / Г. А. Палепа. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 76 с.: ил.
185. Панин Н. А. Фигурное катанье на коньках / Панин Николай Александрович. – Л.: Физкультура и туризм, 1933. – 151 с.
186. Парсаданов П. Г. Первая помощь: учеб. пособие по подготовке к сдаче норм ГТО 1 ступени / П. Г. Парсаданов. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 64 с.: ил.
187. Парусные соревнования: правила. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 30 с.: ил.
188. Парусный спорт: правила соревнований. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 39 с.
189. Пеллингер И. Здоровье физкультурницы / под ред. В. Михельса. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 106 с.: ил.

190. Первая Всесоюзная конференция профсоюзов по физкультуре: резолюции и постановления 10 - 15 ноября 1930 года. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 93 с.
191. Песков В. Н. О закаливании / В. Н. Песков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 31 с.
192. Петроченко В. В. Вопросы оргработы / сост. В. В. Петроченко. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 22 с.
193. Петроченко В. В. Спартакиада / В. В. Петроченко. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 43 с.
194. Плавание: программа для ин-тов физ. культуры. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 39 с.
195. Плавание, прыжки в воду и водное поло / под ред. В. В. Беспамятнова и Н. А. Ботовича. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 439 с.: ил.
196. Плавание. Прыжки в воду. Водное поло: правила соревнований: [утв. Науч.-метод. ком. ВСФК СССР]. – М.; Л.: Физкультура и туризм: ОГИЗ, 1933. – 128 с.: табл.
197. По Московской области: туристические маршруты / сост. А. Н. Вершинский, В. А. Галкин, Н. А. Гейнике, А. В. Григорьев и др.; под ред. Н. А. Гейнике. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 191 с.: ил.
198. Повседневные гимнастические упражнения. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1933. – 24 с.: ил.
199. Подвижные игры дошкольников. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 155 с.: ил.
200. Поддымников А. Новые массовые игры: техника, методика и описание / А. Поддымников. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 44 с.: ил.
201. Поташник А. Волейбол. Техника и тактика игры. Организация соревнований / А. Поташник, М. Вильрат. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 151 с.: ил.

202. Поташник А. Волейбол. Техника и тактика игры. Организация соревнований / А. Поташник, М. Вильрат. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 159 с.: ил.
203. Правила приемы в институты физической культуры на 1938 год. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 31 с.
204. Правила соревнований по владению холодным оружием: эспадрон, рапира, шпага, штык, рубка, штыковый бой, бой штыка против эспадрона. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 58 с.: ил.
205. Программа по физической культуре для вузов. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 79 с.
206. Прохоров М. Н. Водные экскурсии / М. Н. Прохоров, Я. А. Шестоперов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 133 с.: ил.
207. Прыжки в воду: правила соревнований. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 53 с.
208. Прыжки в воду: правила соревнований и судейства. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 133 с.
209. Путешествия по СССР: туристские маршруты / сост. О. Архангельская, Н. Тирютина. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1938. – 212 с.: карты-схемы.
210. Путешествия по СССР: краеведные маршруты на 1931 г. – Вып. 1. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 140 с.
211. Путешествия по СССР: маршруты сельхоз. экскурсий на 1931 г. – Вып. 2. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 127 с.: ил.
212. Рабинович И. Л. Эндшпиль. Заключительная стадия шахматной партии / И. Л. Рабинович. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1938. – 465 с.
213. Работа ячеек ОПТЭ по лыжному туризму. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 22 с.

214. Ратов П. В. Мастера спорта и рекорды / сост. П. В. Ратов при участии Г. Н. Боброва, Н. М. Булыгина, Н. И. Гридина [и др.]. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 88 с.
215. Ратов П. В. Мастера спорта и рекорды / сост. П. В. Ратов. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 175 с.
216. Регби: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 18 с.
217. Рихтер З. Азиатская Швейцария: по киргизским кочевьям / Рихтер З. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 47 с.
218. Романова З. Г. Детская легкоатлетическая школа / З. Г. Романова. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 122 с.
219. Романовский П. А. Вопросы шахматной методики: программы шахматных школ разного типа / П. А. Романовский. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1938. – 69 с.
220. Романовский П. А. Пути шахматного творчества / Романовский Петр Арсеньевич. – Л.: Физкультура и туризм, 1933. – 229 с.
221. Ромм М. Баскетбол. Обучение, техника, тактика, тренировка / Ромм М. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 103 с.
222. Ромм М. Д. Как играть в футбол / под ред. А. В. Зискинда. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 117 с.
223. Ромм М. Д. Футбол: пособие для инструкторов физкультуры и активистов футбольных секций / М. Д. Ромм. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 184 с.
224. Ромм М. Д. Футбол: пособие для инструкторов физкультуры и активистов футбольных секций / М. Д. Ромм. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 157 с.
225. Ромм Михаил Д. Советский спорт в 1935 году: оценка достижений по отдельным видам, крупнейшие соревнования, рекорды / предисл. В. Л. Лева. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 151 с.

226. Рохлин Я. Г. Инструктаж и кадры / Я. Г. Рохлин. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 71 с.
227. Рохлин Я. Г. Как научиться играть в шахматы / Я. Г. Рохлин. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 89 с.
228. Рохлин Я. Г. Теория и практика шахматного искусства / Я. Г. Рохлин. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1936. – 205 с.
229. Руссо В. Н. Советские шашки: рук. для начинающих / В. Н. Руссо. – 7-е изд., испр. и доп. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1936. – 117 с.
230. Ручной мяч: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 21 с.
231. Рябоконе В. (Виктор Витин). Методика и тактика судейства спортивных игр / предисл. М. С. Козлова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 79 с.
232. Самойлов Дм. Физкультурные рифмы / Дм. Самойлов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 30 с.
233. Сарабьянов В. Л. Пятилетка народного хозяйства и туризм / В. Л. Сарабьянов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 61 с.
234. Саркизов-Серазини И. М. Закаливайтесь солнцем, воздухом и водой: материалы закаливания солнцем, воздухом и водой / Саркизов-Серазини Иван Михайлович. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 79 с.
235. Саркизов-Серазини И. М. Лечебная физкультура / при участии Д. М. Российского, Т. Р. Никитина, А. П. Егорова [и др.]. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 183 с.
236. Саркизов-Серазини И. М. Лечебная физкультура / при участии Д. М. Российского, Т. Р. Никитина, А. П. Егорова [и др.]. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 238 с.
237. Саркизов-Серазини И. М. Лечитесь солнцем / И. М. Саркизов-Серазини; предисл. проф. С. Б. Вермея. – 5-е изд., испр. и доп. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 160 с.

238. Свитин Г. Таблица исчисления очков скоростных соревнований в беге на коньках / Г. Свитин. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 28 с.
239. Сдобников В. По таежной реке / В. Сдобников. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 94 с.
240. Северин Ник. По Абакану: с Алтая на Енисей / Ник. Северин. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 85 с.: ил.
241. Семенов Н. Массовая работа по физкультуре в нацреспублика / Н. Семенов. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 48 с.
242. Семеновский В. В горах Тянь-Шаня / В. Семеновский. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 96 с.
243. Сергеев И. Метание гранаты / И. Сергеев. - М.: Физкультура и туризм, 1934. - 66 с.: ил.
244. Сергеев И. П. Метание гранаты / И. П. Сергеев. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 62 с.: ил.
245. Серебряков В. Как научиться ходить на лыжах / В. Серебряков. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 13 с.
246. Серин В. Производственные путешествия и экскурсии как метод общественно-политического воспитания / В. Серин. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 58 с.
247. Сидлин А. М. Первые уроки шашечной игры / А. М. Сидлин. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 118 с.: ил.
248. Скалкин П. Лыжные прогулки и вылазки / Скалкин П. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 38 с.: Вклад., ил.
249. Слезкин П. А. Основы шашечной игры: практ. пособие для самостоят. изучения / П. А. Слезкин. - 2-е изд., испр. и доп. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. - 198 с.
250. Смирнов И. П. Дыхание при беге: анатомо-физиолог. основы, методика, техника и тренировка / И. П. Смирнов. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. - 141 с.: ил.
251. Снегов В. Элементы военизации в коллективах физкультуры / В. Снегов. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. - 48 с.

252. Снежной тропой: походы лыжников по Кавказу, Уралу и Кольскому полуострову: сб. туристских очерков / предисл. Л. Л. Бархаша. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 182 с.
253. Советская шахматная композиция: сб. статей, задач и этюдов / под ред. А. Гуляева, Р. Кофмана, Е. Россельса. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 184 с.
254. Созин В. И. Что каждый должен знать об эндшпиле / В. И. Созин. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1935. – 157 с.
255. Соколов А. Лечебная физкультура при заболеваниях сердца / под ред. и с предисл. М. П. Кончаловского. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 168 с.
256. Соколов А. Регби: техника, тактика, обучение и тренировка / А. Соколов, А. Бутягин - М.: Физкультура и туризм, 1935. – 76 с.
257. Соколовский В. В. Порядковые упражнения и фигурная маршировка / В. В. Соколовский. - М.: Физкультура и туризм, 1935. – 126 с.
258. Солоневич И. Внеклубовая работа по физкультуре в профсоюзах / И. Солоневич. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 95 с.
259. Соревнование по гребле: правила. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 48 с.
260. Соревнования по гимнастике: правила. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 27 с.
261. Соревнования по гребле: правила / Высш. совет физкультуры при ВЦИК. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 48 с.
262. Сочеванов В. По горам и заводам Южного Урала / В. Сочеванов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 80 с.
263. Сочеванов В. Е. Роль туризма в рациональном отдыхе / В. Е. Сочеванов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 25 с.
264. Спешнев Ф. Ф. Страховка при гимнастических упражнениях на снарядах: пособие для инструкторов по спортивной гимна-

- стике и гимнастов / Спешнев Федор Федорович. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 100 с.: ил.
265. Спорт - детям: организационно-методические указ. по спортивно-тренировочной работе и временные правила соревнований / под ред. В. Арцишевского. - М.: Физкультура и туризм, 1934. - 171 с.
266. Спортивные игры: программы для ин-тов физической культуры. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 28 с.
267. Спутник шахматиста / сост.: В. Е. Еремеев, Р. А. Гольц. - Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. - 227 с.
268. Станкевич К. Ю. Групповое фигурное катанье на коньках: руководство для обучения и для организации показательных выступлений / К. Ю. Станкевич, М. Станкевич. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 111 с.
269. Сташин П. Физкультурные аттракционы / П. Сташин. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 67 с.
270. Стрельба на стенде: правила соревнований и судейства. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 45 с.
271. Сысоев С. За массовый волейбол: из опыта работы в Московском центральном парке культуры и отдыха / С. Сысоев. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1933. - 70 с.
272. Таблица всесоюзных и мировых рекордов на 1 мая 1937 года / сост. Научно-методическим кабинетом ЦНИИФК. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 12 с.
273. Теннис: правила игры и соревнований. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 37 с.: ил.
274. Теннис: правила соревнований [утверждены Научно-методическим комитетом ВСФК СССР]. - М.: Физкультура и туризм, 1933. - 31 с.
275. Теннис: правила соревнований. [утверждены теннисной секцией ВСФК СССР]. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 37 с.

276. Теннис в массы!: метод.-техн. справ. теннис. секции / сост. Бобров Г. [и др.]. - М.; Л.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1932. - 47 с.
277. Теннис в массы!: методико-технический справочник теннисной секции ВСФК. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1903. - 47 с.
278. Теодоронский С. Пинг-Понг или теннис на столе / под ред. В. Михельса. - М.: Физкультура и туризм, 1928. - 47 с.
279. Тиванов А. А. 350 упражнений на аппаратах шведского типа / Тиванов Анатолий Арсеньевич. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 215 с.: вклад., ил.
280. Тиванов А. А. 350 упражнений на аппаратах шведского типа / Тиванов Анатолий Арсеньевич. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. - 128 с.
281. Тиванов А. А. Зимняя подготовка легкоатлета / А. А. Тиванов, Б. П. Ергин. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. - 93 с.
282. Тиванов А. А. Физкультура в пожилом возрасте / Тиванов Анатолий Арсеньевич. - М. Л.: Физкультура и туризм, 1932. - 63 с.
283. Тильден В. Искусство игры в теннис / пер. под ред. С. А. Теодоронского и Б. А. Ульянова; предисл. А. И. Григорьева. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 129 с.: ил
284. Третий Международный шахматный турнир. Москва 1936 г. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. - 313 с.
285. Тулин И. Г. Гимнастика для детей от 6 до 8 лет / пер. Г. А. Дюпперона. - Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. - 104 с.
286. Туризм в Красной армии: сб. статей и очерков / под ред. В. Л. Перлина. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. - 183 с.: ил.
287. Турист на велосипеде. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 110 с.: ил.
288. Ульянов Б. Детская теннисная школа / сост. Б. Ульянов. - М.: Физкультура и туризм, 1938. - 63 с.

289. Ульянов Б. Теннис: техника, тактика, тренировка / Б. Ульянов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ОГИЗ: Физкультура и туризм, 1936. – 278 с.: ил.
290. Ульянов Б. Теннис: техника, тактика, тренировка / Б. Ульянов. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 270 с.
291. Ульянов Б. Устройство теннисной площадки / Б. Ульянов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 62 с.: ил.
292. Урин В. Тропой разведки: дни и дела научно-исследовательского похода пролетарских туристов / Валентин Урин. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 151 с.
293. Утехин А. С. Легкая атлетика / А. С. Утехин. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 67 с.
294. Учебник шахматной игры для начинающих / под общ. ред. П. А. Романовского. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 164 с.
295. Учебный план и программы двухмесячных курсов по подготовке общественников-помощников инструкторов физической культуры. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 53 с.
296. Учебный план и программы месячных курсов по повышению квалификации инструкторов физкультуры III и IV категории, работающих в коллективах физкультуры производственных предприятий. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 48 с.
297. Учебный план и программы месячных курсов повышения квалификации преподавателей физкультуры 3 и 4 категорий, работающих в школах и педучилищах / разработ. ЦНИИФКом. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 56 с.
298. Учебный план и программы месячных курсов руководящего состава добровольных спортивных обществ и районных уполномоченных комитетов по делам физической культуры и спорта / разработ. ЦНИИФКом. – М.: Физкультура и туризм, 1938. – 37 с.

299. Файзулин И. Г. Дальние проплывы: история, организация, методика / предисл. С. Я. Магитона. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 107 с.: ил.
300. Фейгин С. Л. Подготовка кадров физкультуры: по материалам ЛОСФК / Фейгин С. Л. - Л.; М.: Физкультура и туризм, 1931. - 66 с.
301. Фехтование. Рапира, эспадрон, штык: пособие для инструкторов и преподавателей техникумов и вузов / под ред. В. К. Добровольского. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 125 с.: ил.
302. Физиологические основы спорта: сб. тр. физиолог. лаб. ЦНИИФК / под ред. и с предисл. В. Стрельцова. - М.: Физкультура и туризм, 1935. - 172 с.: табл.
303. Физиология: программы для ин-тов физической культуры. - М.: Физкультура и туризм, 1937. - 17 с.
304. Физическая культура в школе: организация и методика самостоятельной работы по физкультуре в неполной средней и средней школе / под ред. Н. И. Петрова. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 327 с.
305. Физическая культура женщины / под ред. проф. В. В. Гориневского. - Вып. 1: I. Обоснования физической культуры женщины.; II. Женская гимнастика. - М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931.
306. Физкультура в деревне: пособие для физкультурных кружков в совхозах и колхозах. - М.: Физкультура и туризм, 1936. - 279 с.
307. Физкультура в дошкольном возрасте: организованные занятия по физкультуре / разработ. А. Быковой, Н. Генрихсен, М. Канторович [и др.]. - М.: Физкультура и туризм, 1934. - 79 с.: ил.
308. Физкультура в лечебно-профилактических учреждениях и на производстве: труды отделения лечебной и профилактической

- фізкультуры I объединенной поликлиники Моск. узла ж.д. / под ред. проф. Б. А. Ивановского. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 287 с.
309. Физкультура в районах: сб. официал. распоряжений и метод. указаний для район. совета физ. культуры / сост. Ф.П. Шувапов; Ленинград. обл. совет физ. культуры. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1931. – 120 с.
310. Физкультура в ФЗС: программный материал и методические указания по физической культуре в ФЗС. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1933. – 150 с.
311. Физкультура в школе: организация и методика самостоятельной работы по физкультуре в неполной средней и средней школе / под ред. проф. Н. И. Петрова. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 366 с.
312. Физкультура как лечебный фактор / под ред. Б. А. Ивановского. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 120 с.
313. Физкультура летом: сб. метод. материалов по легкой работе производственных коллективов по физкультуре. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 246 с.
314. Физкультура. Туризм. Шахматы: каталог изданий 1928-1935. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 71 с.
315. Физкультурная пауза на производстве: инструктивно-методический материал / разработ. Л. Осиповым и Е. Леоновой; под общ. ред. А. Новикова. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 86 с.
316. Физкультурный поход в деревню: основные условия. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 30 с.
317. Фирсов З. П. Юный пловец / Фирсов Захарий Павлович. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1938. – 157 с.: ил.
318. Фирсов С. Обучение и тренировка прыгуна в воду / под ред. С. Я. Магитон. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 72 с.

319. Фирсов С. Прыжки в воду: руководство для спортивных школ / Фирсов С. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 297 с.: ил.
320. Форштрейтер Г. 400 физических упражнений без снарядов / пер. с нем. Р. Калменс; обраб. и метод. замеч. И. Яблонского. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 134 с.: ил.
321. Французская борьба: правила соревнований [утвержд. Президиумом ВСФК СССР 24/IX 1935 г.]. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 22 с.
322. Френкель Г. Л. Руководство к плаванию в Невской губе: для яхтенных капитанов и туристов-водников / Френкель Г. Л. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 114 с.
323. Френкель Г. Л. Техника водного туризма / Френкель Г. Л., Левит Л. М. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 128 с.
324. Футбол: официальные правила. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 19 с.
325. Футбол: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 30 с.: ил.
326. Футбол: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 30 с.: ил.
327. Харлампиев А. А. Школа бокса: опыт метод. пособия по групповому обучению боксу для секций коллективов физкультуры и домов Красной армии / Харлампиев А. А. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 48 с.
328. Хоккей: правила игры. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1934. – 21 с.
329. Хоккей: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 21 с.
330. Хоккей: правила игры. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 22 с.
331. Хохряков Г. Физкультурные выступления в школе: практ. материал для массовых выступлений / Хохряков Г. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 39 с.

332. Центральный Научно-Исследовательский Ин-т физич. культуры при ВСФК СССР. Москва: физкультура и здравоохранение: сб. тр. / под. ред. И. А. Крячко. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 207 с.
333. Черевков М. Физическая культура в лесной школе: методика и практика работы по физической культуре в лесной школе / под ред. В. Арцишевского. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 155 с.: ил.
334. Черевков М. Физкультурные экскурсии школьников: материалы для школ I и II ступени / М. Черевков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 80 с.: вклад., ил.
335. Черевков М. Юный лыжник: пособие для школьников от 12 до 17 лет / М. Черевков. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 93 с.
336. Черевков М. Юный лыжник: руководство для школьников 12-16 лет / М. Черевков. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 95 с.
337. Черевков М. А. Лыжи в школе: метод. пособие для преподавателей физкультуры в школах и для пионервожатых / М. А. Черевков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 95 с.
338. Черевков М. А. Родителям о физическом воспитании детей / под ред. и с предисл. проф. С. Е. Советова. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 143 с.
339. Черепов И. А. Прыжки на лыжах: инструктивно-методические материалы по подготовке к сдаче норм по прыжкам на лыжах комплекса ГТО 2-й ст. / сост. И. А. Черепов, Н. Г. Озолин; под ред. А. А. Новикова. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 21 с.
340. Черепов И. А. Горно-лыжный спорт / И. А. Черепов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 242 с.
341. Черняк Е. Военизированные игры / Е. Черняк. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 128 с.

342. Черняк Е. Массовая учеба по ГТО: учебно-метод. пособие для физкультурного актива, инструкторов физкультуры и учащихся физкульт. вузов и техникумов / Е. Черняк. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1933. – 112 с.
343. Чесноков Б. Борьба. Французская борьба. Борьба на поясах. Игры: руководство для самообучения / Б. Чесноков. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 105 с.
344. Чионов Н. Борьба / под общ. ред. заслуженного мастера спорта В. А. Иванова. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 71 с.
345. Чумаков А. С. По горным тропам Хевсурии / А. С. Чумаков. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 182 с.
346. Шахматный ежегодник / сост. Н. И. Греков [и др.]. – М.: Физкультура и туризм, 1937. – 416 с.
347. Шестоперов Я. В. Дорожные велосоревнования на Западе / Я. В. Шестоперов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1930. – 110 с.: ил.
348. Шифрин М. Школьная гигиеническая гимнастика: (физкультминутки и вводная гимнастика) / М. Шифрин. – М.: Физкультура и туризм, 1933. – 53 с.
349. Шнеерсон С. Э. Пойдем на лыжах! / С. Э. Шнеерсон. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1932. – 95 с.
350. Шпильман Р. Теория жертвы: предпосылки, цели и способы проведения жертв, иллюстрированные на 37 примерах / пер. с нем. С. О. Вайнштейна. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 62 с.
351. Штанга: правила соревнований [утверждены ВСФК СССР 8 декабря 1935 г.]. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 23 с.
352. Штрубе Р. Выравнивающая гимнастика для рабочих и служащих / пер. с нем. под ред. Г. А. Дюперона. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 55 с.
353. Шувалов Ф. Учебно-методическая работа / Ф. Шувалов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 39 с.: табл.

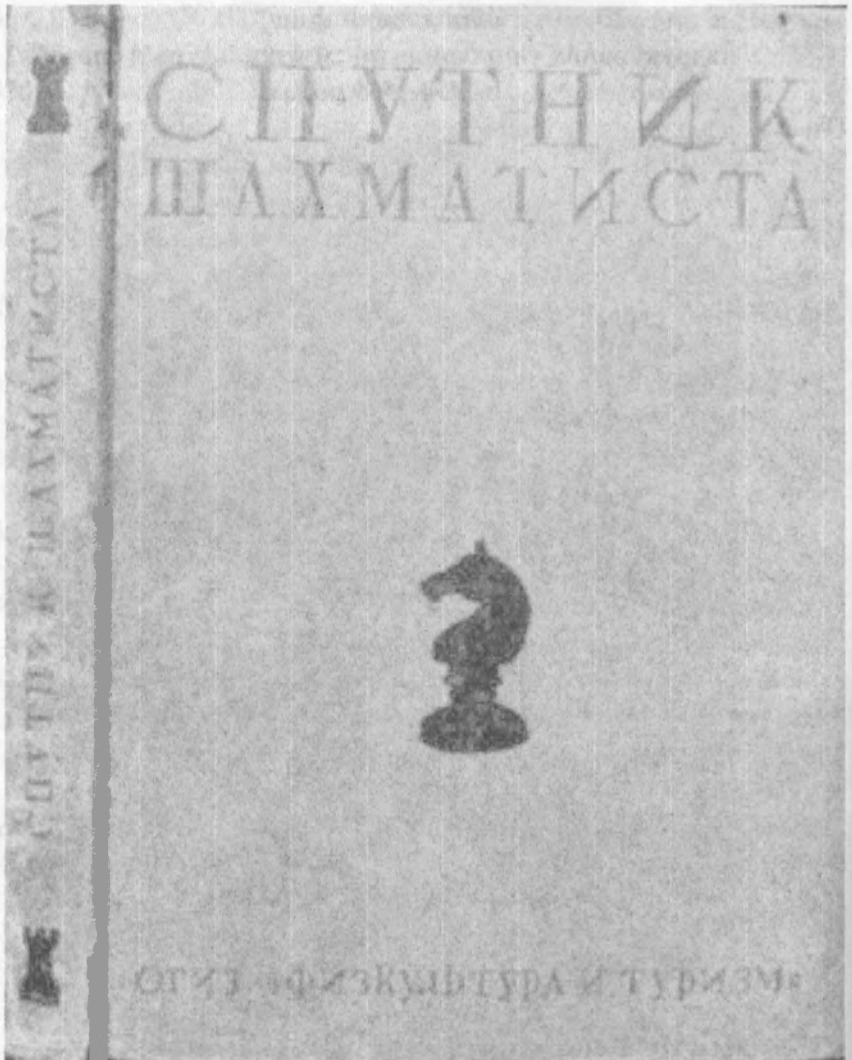
354. Шувалов Ф. П. Физкультура в педтехникумах / Ф. П. Шувалов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1932. – 47 с.
355. Шувалов Ф. П. Физкультурные сооружения: устройство спортплощадок, водных и велостанций [по материалам секции ф. к. сооружений ЛОСФК] / сост. Ф. П. Шувалов. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 29 с.: ил.
356. Эйве М. Курс шахматных лекций / пер. с голланд. А. А. Смирнова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 163 с.: ил.
357. Эйве М. Курс шахматных лекций / пер. с голланд. А. А. Смирнова. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1936. – 163 с.: ил.
358. Эйве М. Стратегия и тактика / авториз. пер. с голланд. С. О. Вайнштейна. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1937. – 129 с.
359. Эйве М. Уроки шахматной игры / пер. с голландск. А. А. Смирнова. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1935. – 298 с.
360. Якобсон С. В. Футбол на этапе перестройки / С. В. Якобсон. – Л.; М.: Физкультура и туризм, 1931. – 62 с.
361. Яковлев В. Физкультура в начальной школе: методич. очерки / В. Яковлев. – М.; Л.: Физкультура и туризм, 1931. – 136 с.
362. Яковлев В. Физкультурная организация школьных перемен / под общ. ред. Н. И. Петрова. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 23 с.

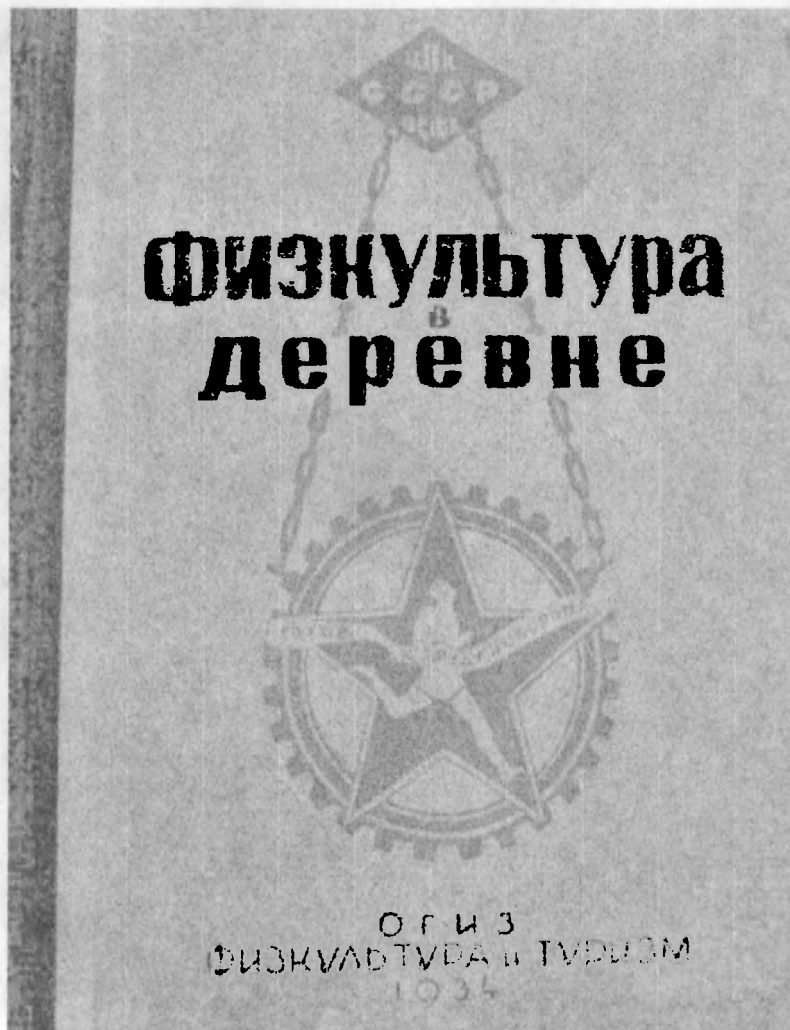
Обкладинки книг,
надрукованих у видавництві „Фізкультура і спорт”
в 1930-1959 роках

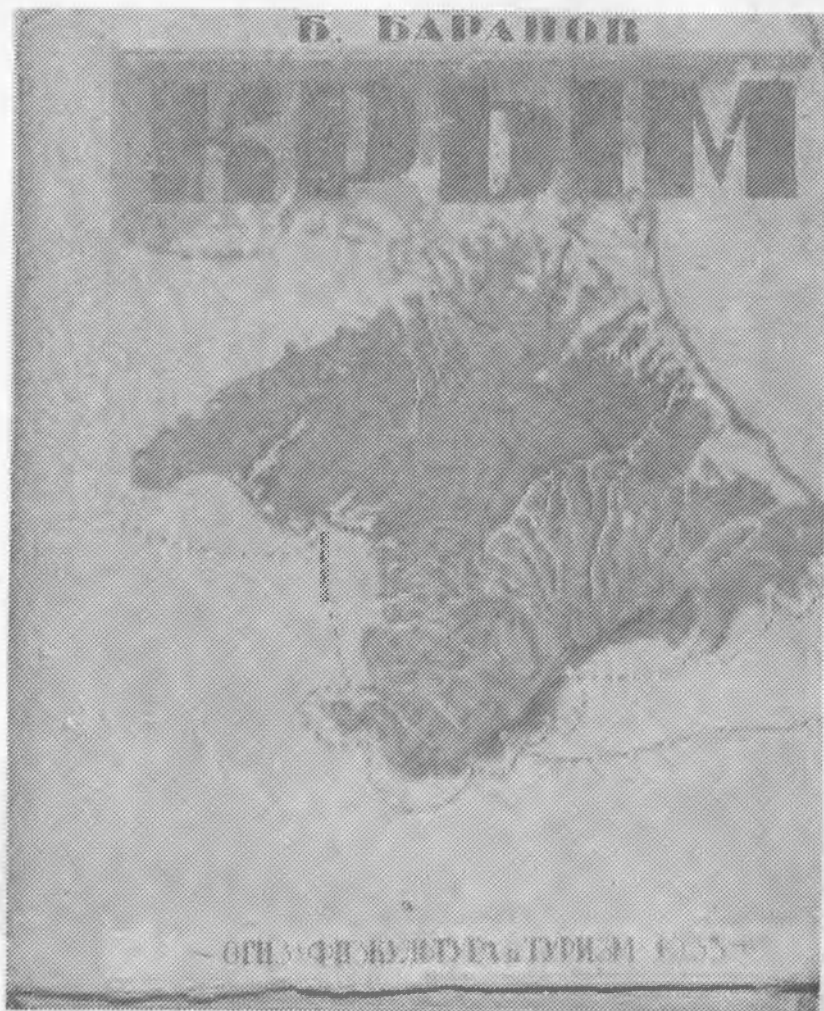
Теодоронский С. Пинг-понг или теннис на столе: игра в помещении и на воздухе / С. Теодоронский. – изд. 3-е. – М.; Л.: Физкультура и спорт, 1930. – 96 с.

Спутник шахматиста. – Л.; М.:
Физкультура и туризм, 1931. – 226 с.

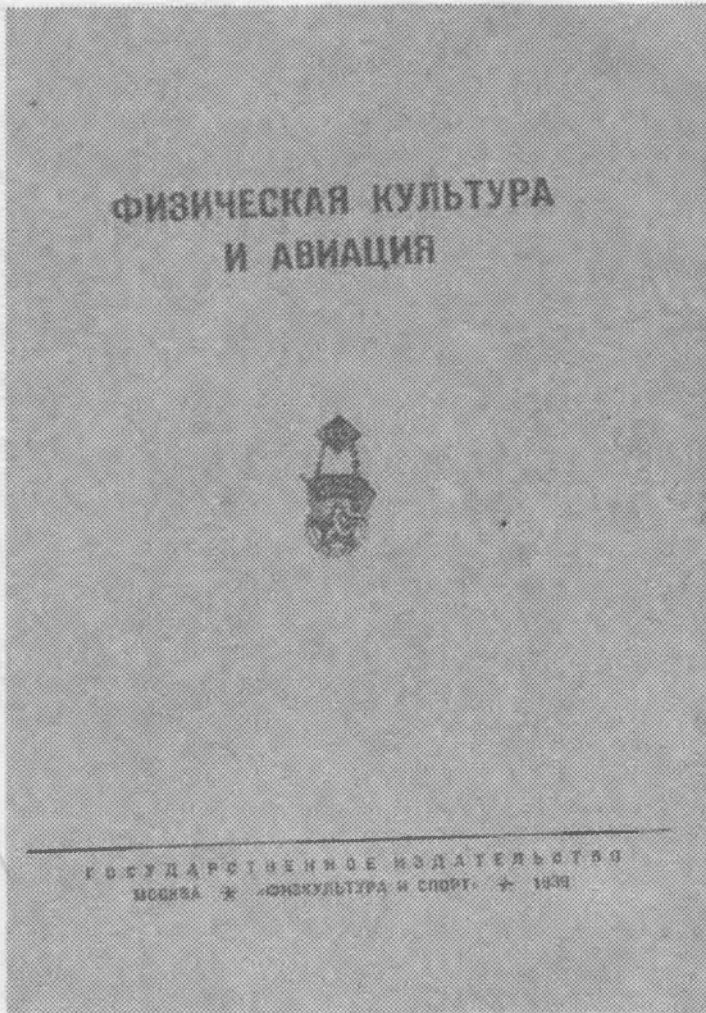
Физкультура в деревне: метод. пособие по физкультурной работе в соцсекторе деревни / состав. А. Вишневский, Л. Геркан. – М.: Физкультура и туризм, 1934. – 288 с., ил.

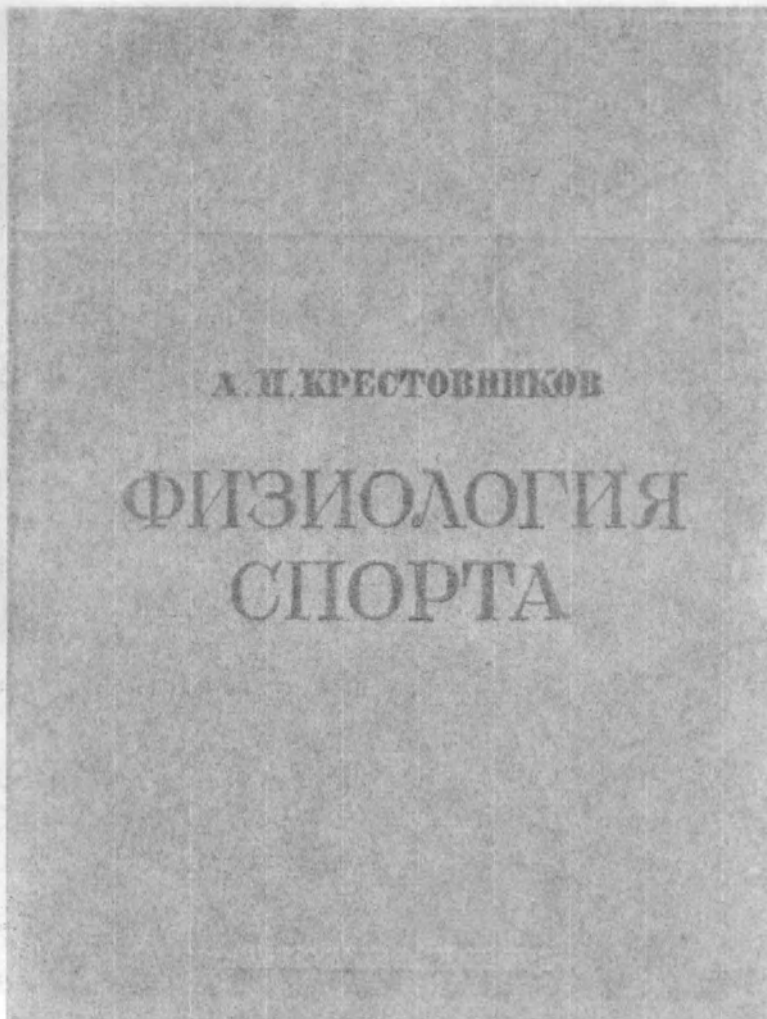
Баранов Б. Крым: путеводитель / Б. Баранов. – М.: Физкультура и туризм, 1935. – 302 с.

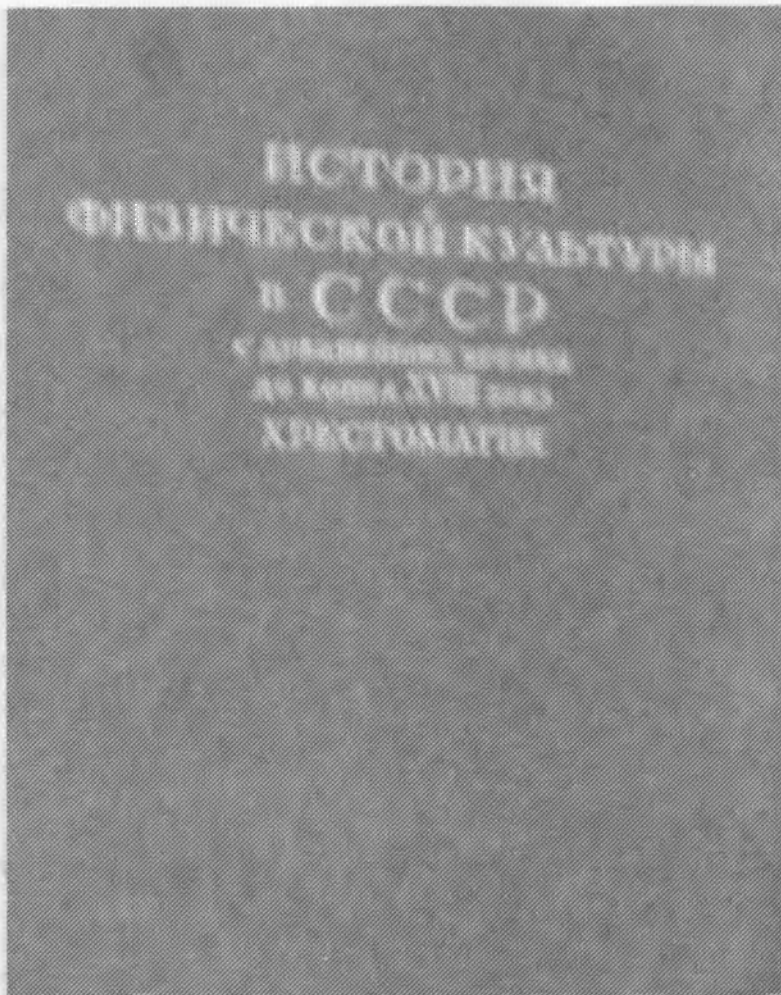
Умнов Е. Шахматная задача в СССР / Е. Умнов. – М.: Физкультура и туризм, 1936. – 258 с.

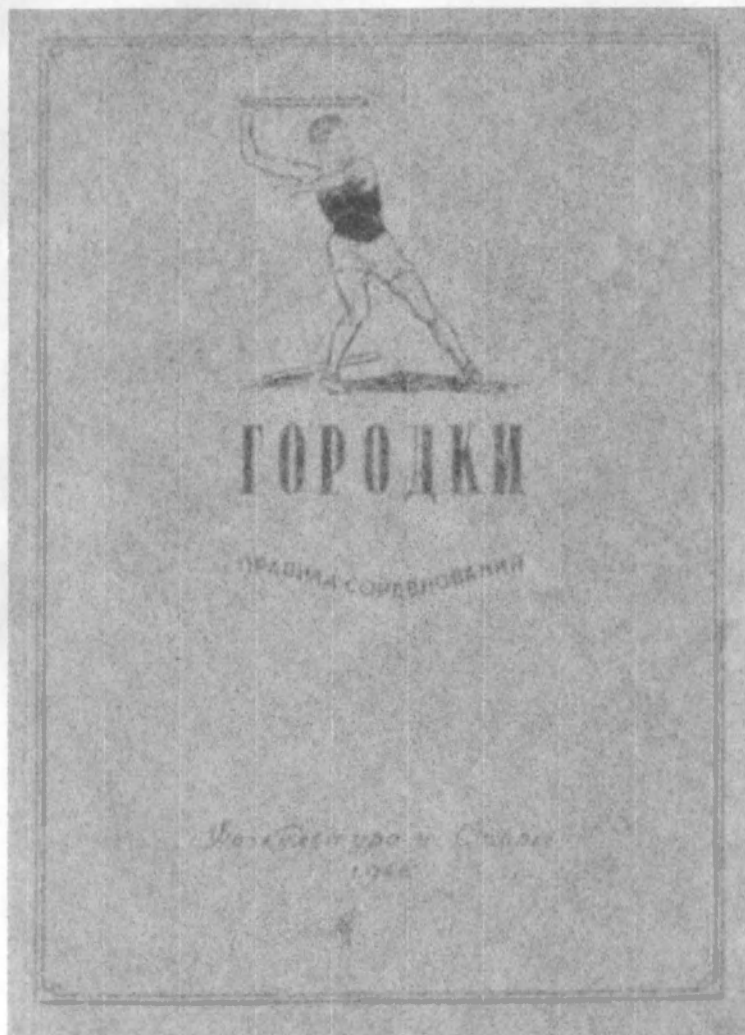
Физическая культура и авиация: сб. – М.:
Физкультура и спорт, 1939. – 127 с.

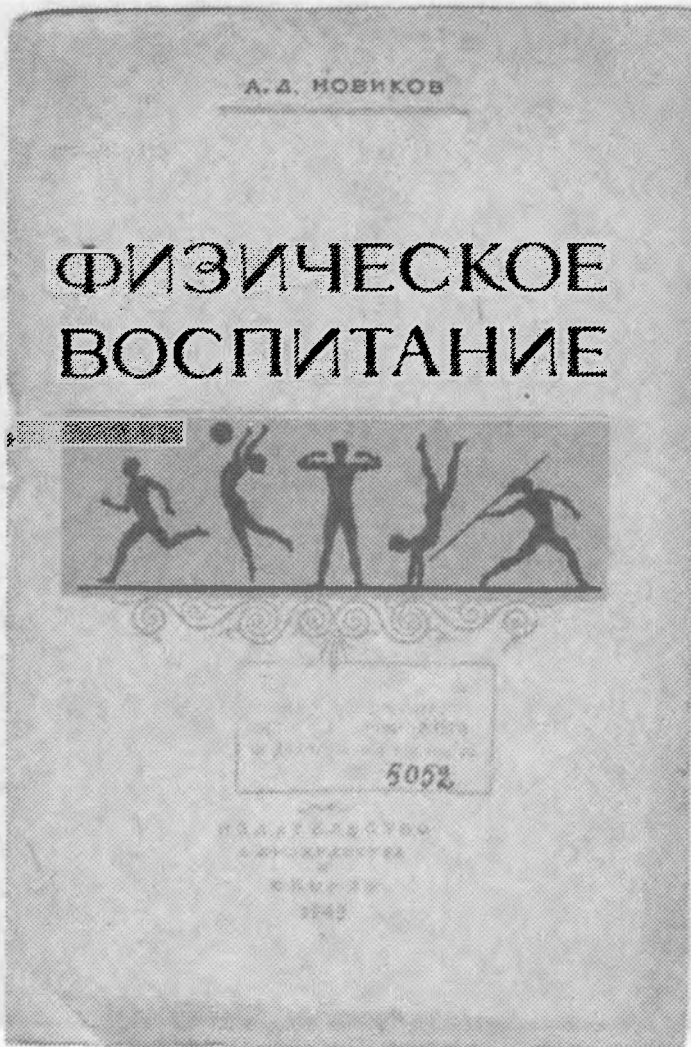
Крестовников А. Н. Физиология спорта: [материалы к курсу физиологии для ин-тов физ. культуры] / А. Н. Крестовников. – М.: Физкультура и спорт, 1939. – 410 с.

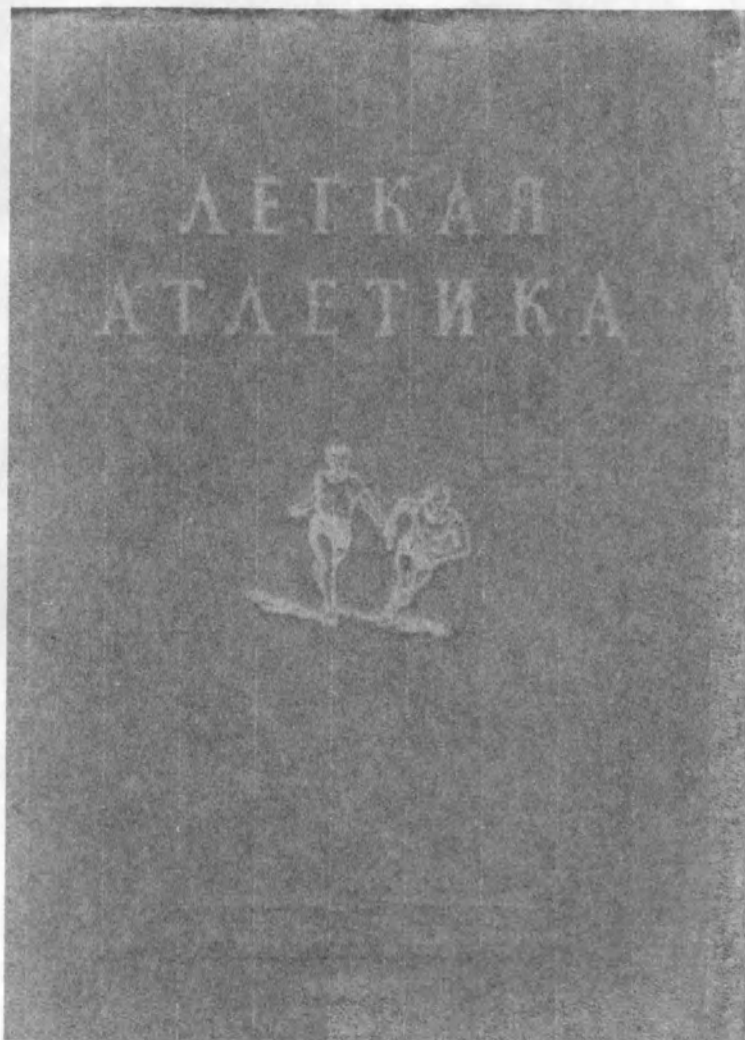
История физической культуры в СССР с древнейших времен до конца XVIII века: хрестоматия / состав. А. В. Грачев, М. С. Коган. – М.; Л.: Физкультура и спорт, 1940. – 152 с.

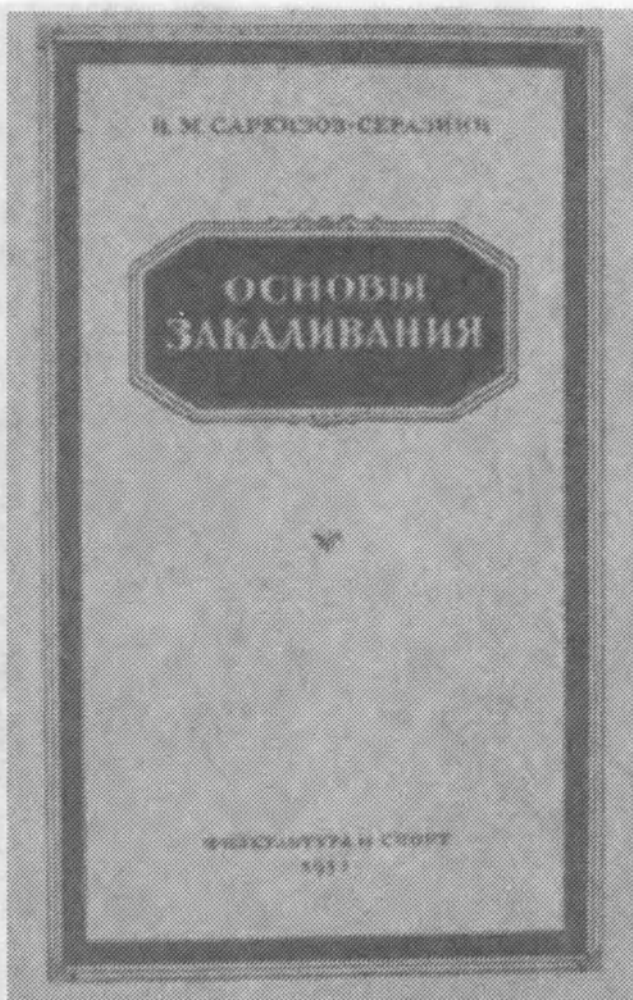
Городки: правила соревнований. – М. :
Физкультура и спорт, 1948. – 23 с.

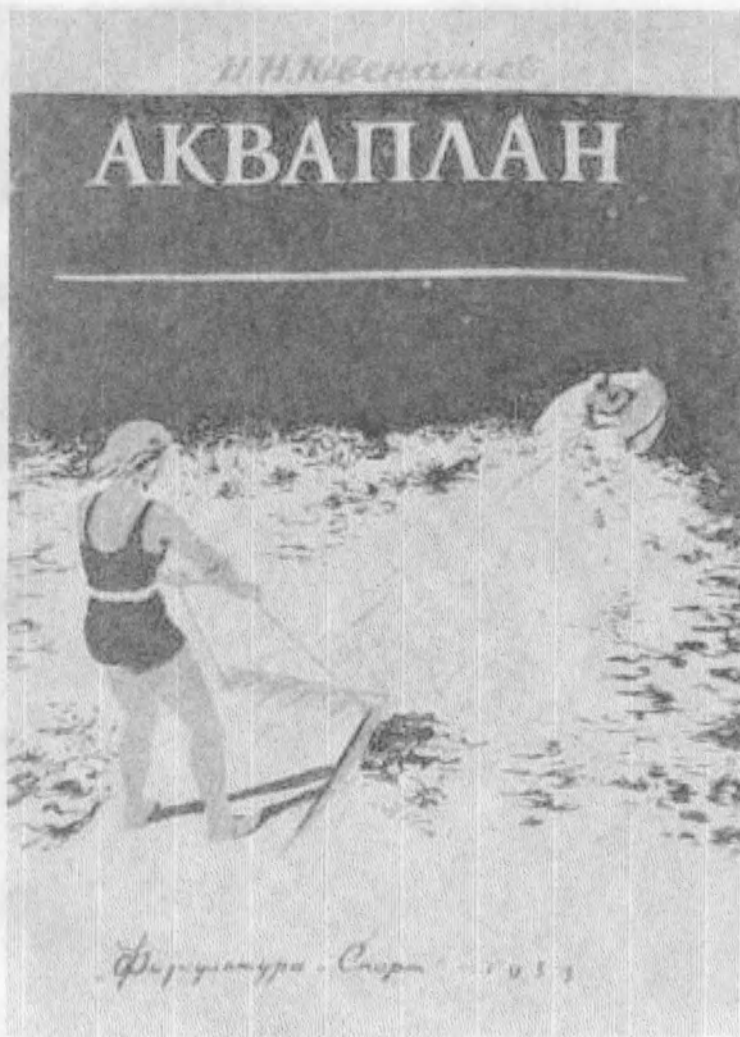
Новиков А. Д. Физическое воспитание: [монография] /
А. Д. Новиков. – М.: Физкультура и спорт, 1949. – 135 с.

Легкая атлетика: [учеб. пособие] / под общ. ред. Д. А. Семенова. –
М.: Физкультура и спорт, 1951. – 461 с.

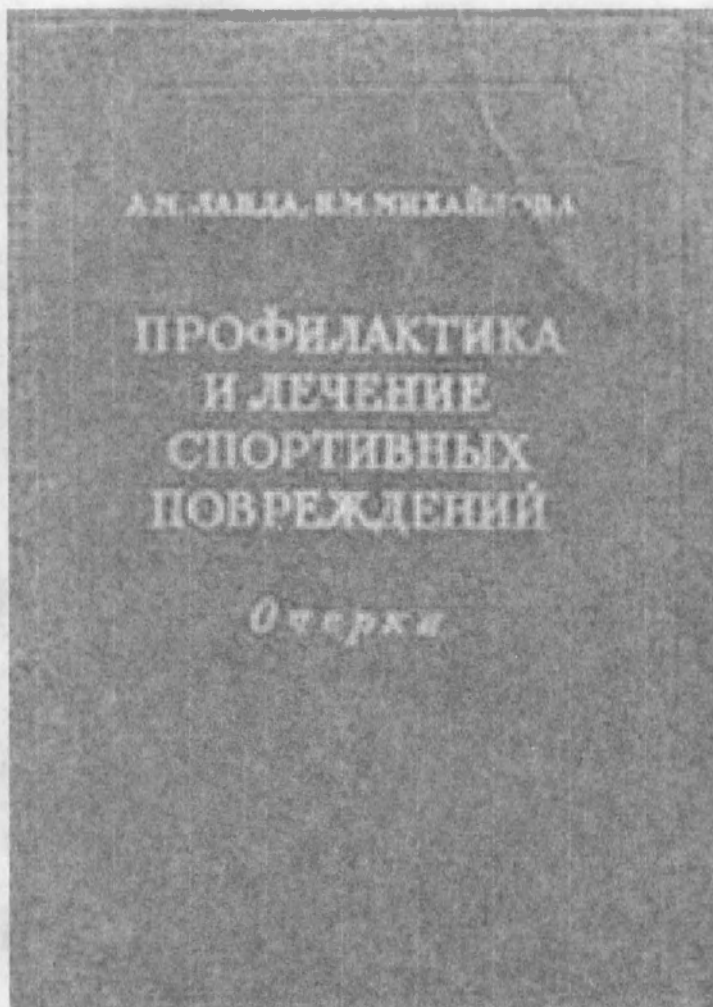
Саркизов-Серазини И. М. Основы закаливания: учебник /
И. М. Саркизов-Серазини. – Изд. 4-е. – М.:
Физкультура и спорт, 1953. – 240 с.

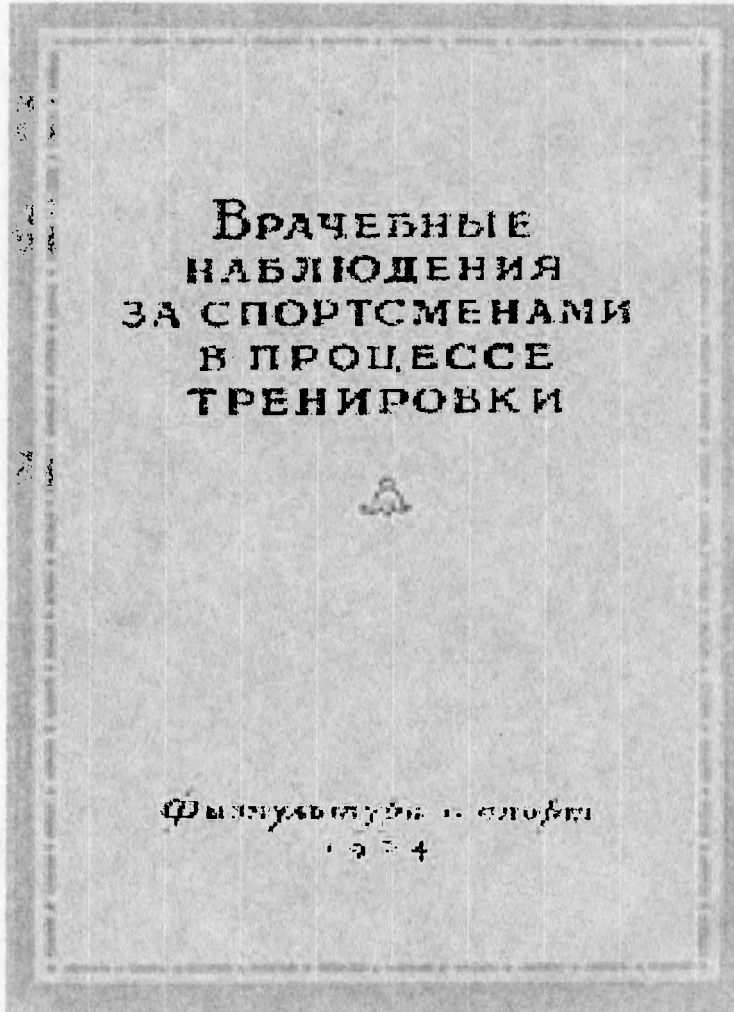
Ювенальев И. Н. Акваплан / И. Н. Ювенальев. – М.:
Физкультура и спорт, 1953. – 48 с.

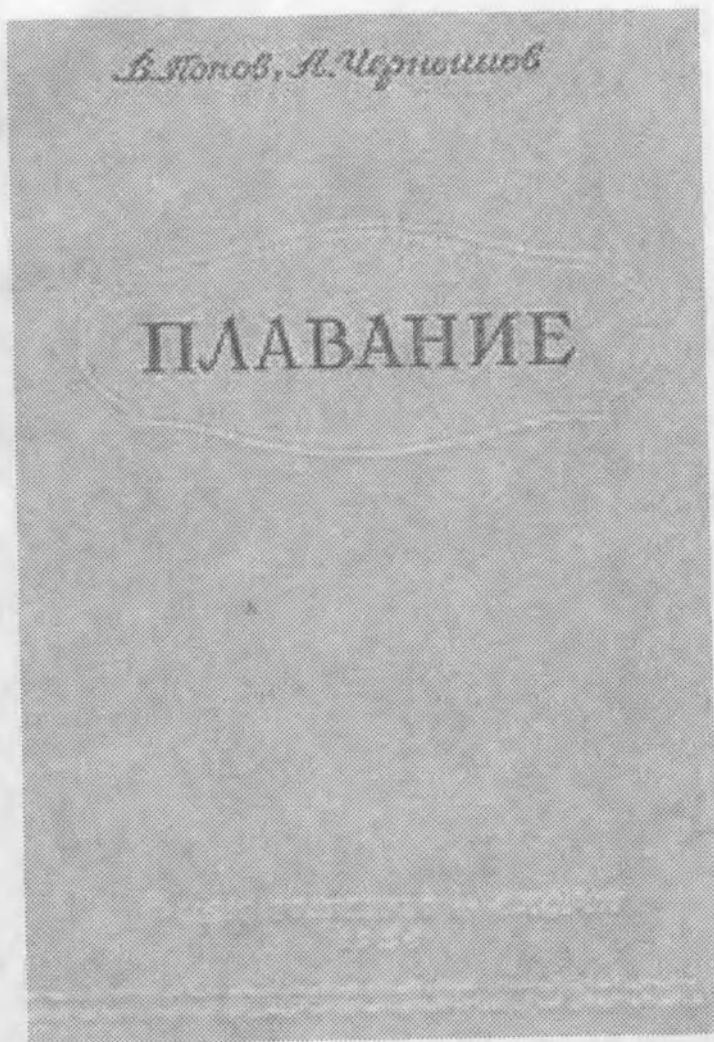
Иодко В. Мастера меткого огня / В. Иодко. – М.:
Физкультура и спорт, 1953. – 80 с.

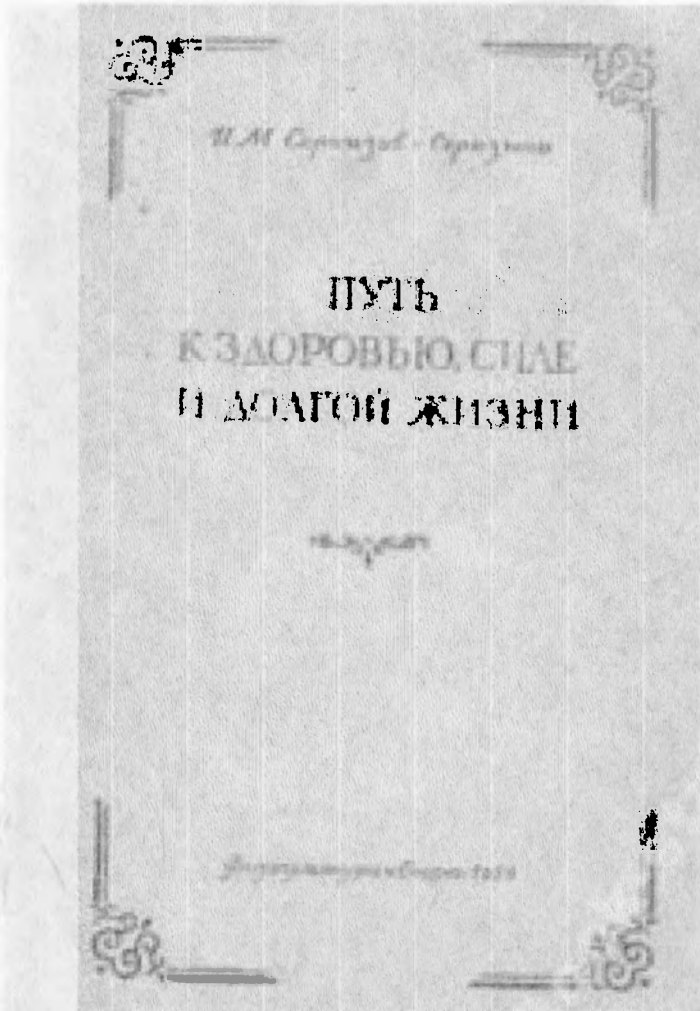
Ланда А. М. Профилактика и лечение спортивных повреждений:
очерки / А. М. Ланда, Н. М. Михайлова. – М.:
Физкультура и спорт, 1953. – 288 с.

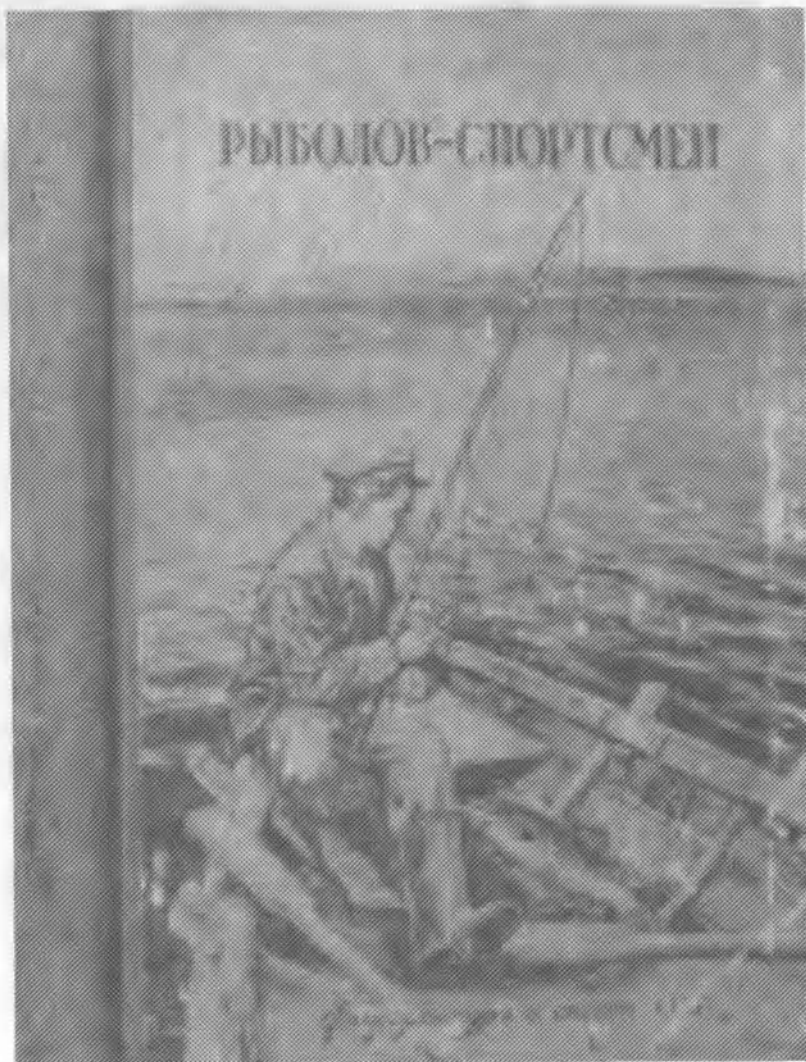
Врачебные наблюдения за спортсменами в процессе тренировки:
сб. / состав. С. П. Летунов. – М.:
Физкультура и спорт, 1954. – 238 с.

Попов В. Плавание: учеб. пособие / В. Попов, А. Чернышов. – М.: Физкультура и спорт, 1954. – 176 с.

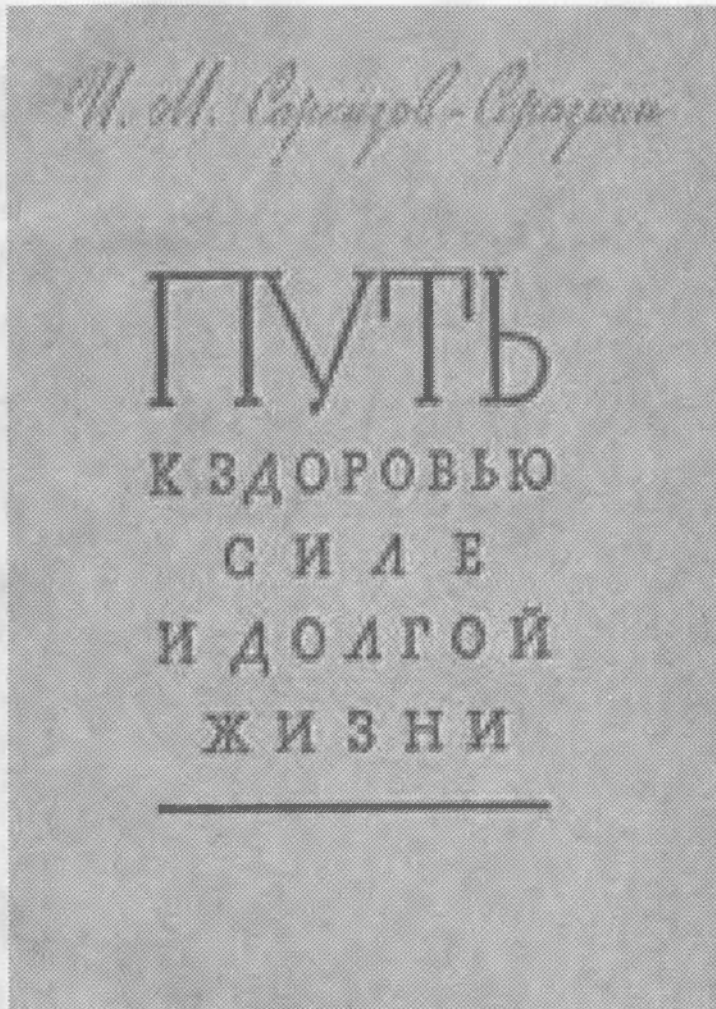
Саркизов-Серазини И. М. Путь к здоровью, силе и долгой жизни /
И. М. Саркизов-Серазини. – М.:
Физкультура и спорт, 1954. – 158 с.

Рыболов-спортсмен: альманах № 5. – М.:
Физкультура и спорт, 1955. – 253 с.

Гончаров Г. В. Классическая борьба для юношей / Г. В. Гончаров.
– М.: Физкультура и спорт, 1957. – 178 с.

Саркизов-Серазини И. М. Путь к здоровью, силе и долгой жизни /
И. М. Саркизов-Серазини. – Изд. 3-е. – М.:
Физкультура и спорт, 1957. – 206 с.

ФИЗИЧЕСКАЯ
КУЛЬТУРА
В
ПОЖИЛОМ
ВОЗРАСТЕ

Саркизов-Серазини И. М. Физическая культура в пожилом возрасте / И. М. Саркизов-Серазини. – 2-е изд., доп. – М.: Физкультура и спорт, 1959. – 308 с.

Наукове видання

Ірина Свістельник

**КНИГОВИДАННЯ ТА ПЕРІОДИЧНА ПРЕСА
У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

Підписано до друку 2010 р.

Формат 60x84/16. Папір офс. Офс. друк. Ум. арк.10,0.
Обл.-вид. арк. 13,02. Тираж 500 пр.

Видавництво «Кондор»
Свідоцтво ДК № 1157 від 17.12.2002 р.
03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31
тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

Надруковано в “Олді-плюс”,
з готових оригінал-макетів
м. Херсон, вул. Московська, 5
тел./факс (0552) 42-08-19; e-mail: dimg@meta.ua
Ліцензія сер. ХС № 2 від 16.08.2000 р.

Саркисова-Сараліана І. М. Фізична культура та спорт в Україні
Ірина Свістельник. Книговидання та періодична преса у галузі фізичної культури і спорту. – М.: Кондор, 2010. – 100 с.
Фізична культура і спорт. 1959. – 308 с.